הלכות אבלות

ילקוט יוסף

מתוך ילקוט יוסף, מאת הרב יצחק יוסף.
הטקסט נלקח מאתר «ילקוט יוסף חינם – האתר להפצת יהדות» (yalkut.info).
זכויות היוצרים על הטקסט שמורות לבעליהן. הקובץ נועד ללימוד בלבד ואינו למכירה.
geulaquiz.com

סימן ז׳ – הלכות אנינות

א מי שמת לו מת שחייב להתאבל עליו, ועדיין לא נקבר, נקרא אונן, ופטור מכל המצוות שבתורה, והיינו במי שמת לו אביו או אמו, אחיו או אחותו, בנו או בתו, או אשתו. ודין אונן שייך גם באשה שמת אחד משבעה הקרובים הנז׳. ודין זה הוא אפילו אם סיכם עם החברא קדישא על הטיפול בנפטר, ואינו מוטל עליו עוד לקוברו, או שאחיו נפטר ויש לו בנים שחייבים בקבורתו, או שאחותו הנשואה נפטרה שבעלה חייב בקבורתה, או שהמת בעיר אחרת, אפילו הכי האונן פטור מכל המצוות שבתורה. [ילקו״י אבלות סימן ד׳ עמוד שטו]

ב אין האונן רשאי לברך המוציא וברכת המזון ושאר ברכות, ורשאי לאכול ולשתות מה שירצה, אף שאינו מברך לא בתחלה ולא בסוף. וכן אינו מברך ברכות השחר וברכות התורה, פסוקי דזמרה, וברכות קריאת שמע, ואינו קורא ק״ש ואינו מתפלל, ואינו מתעטף בציצית ולא מניח תפילין. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ מח, ובמהדורת תשס״ד סי׳ ז׳ ס״ב עמוד קיז]

ג אונן השומע ברכה מחבירו, אין לו לענות אמן. ואם מסר את מתו לטיפול אצל החברא קדישא, והם מטפלים בכל עניני הקבורה, אונן העונה אמן אחר הברכות אין מוחין בידו, שיש לו על מי שיסמוך. ובפרט שאין כאן ספק ברכה לבטלה. [ילקו״י אבלות סימן ד׳ ס״ג עמוד קיט]

ד אונן שטעה ועבר ובירך איזו ברכה, אם מסר את מתו לכתפים, או שהוא בעיר אחרת, עונים אחריו אמן, אף על פי שלכתחלה לא היה לו לברך. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ ז׳ עמ׳ קיט]

ה יש אומרים שמותר לאונן לשמוע ברכת חבירו ולכוין לצאת בברכה זו ידי חובתו. ויש חולקים ואומרים דגם בזה האונן אסור. שמאחר ויוצא ידי חובה מדין שומע כעונה, האונן נחשב כמברך, והרי אסור לאונן לברך. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף ה עמוד קכ]

ו אם הדבר אפשרי, נכון שלא יודיעו לקרובים על הפטירה מיד בבוקר, אלא לאחר שיתפללו ויקראו קריאת שמע. והוא שאין מוטל עליהם להתעסק בקבורה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף ו עמוד קכ. חמודי דניאל הובא בפתחי תשובה יו״ד סימן שמא סק״ח].

ז אונן אסור לו לאכול בשר ולשתות יין, אפילו אם יש מי שיטפל בקבורת המת. ובשר עוף הרי הוא בכלל האיסור. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף ז עמוד קכ]

ח יש אומרים ששאר משקאות חריפים [שכר] אינם בכלל איסור שתיית יין. ויש שמחמירים בזה, ומכל מקום גם המקילין בזה לא ישתו מהם אלא מעט, באופן שיהיה ברור שלא יבואו ח״ו לידי שכרות [או שמחה]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ ז׳ ס״ח עמ׳ קכב]

ט מי שהיה אוכל בשר ושותה יין, ובאמצע סעודתו הודיעו לו שאמו מתה ונעשה אונן, יש אומרים שרשאי לסיים סעודתו בבשר ויין, דכיון שהתחיל בסעודתו בהיתר, רשאי להמשיך. ויש אומרים שצריך להפסיק מלאכול בשר. ורק אם היתה לו חתיכת בשר בפיו בשעה שמתה אמו, אינו צריך לפלוט. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף ט עמוד קכב]

י מרק שנתבשל בו בשר, יש אומרים שמותר לאונן לשתות המרק, אף שיש בו טעם של הבשר. ויש חולקים ואוסרים גם ברוטב של בשר, כדי שלא ימשך אחר תענוגות. וכן עיקר. אבל תבשיל שנתבשל בקדרה של בשר בת יומא, ואין בשר בתבשיל עצמו, מותר לאונן לאכול, ואפילו לכתחלה מותר לבשל בקדרת בשר בת יומא ולאכול מהתבשיל. [שם עמ׳ קכב].

יא אונן הרוצה להחמיר על עצמו ולקרות קריאת שמע, אינו רשאי להחמיר, וכל שכן שאין לו לברך כל שאר ברכות. ואפילו אם מסר את מתו לחברא קדישא על מנת שיטפלו בקבורתו, אין לו לברך. ומכל מקום המחמיר על עצמו וקורא קריאת שמע כשמסר את מתו לחברא קדישא, אין מוחין בידו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ ז׳ עמוד קכד. שהרי בירושלמי אמרו ב׳ טעמים לפטור את האונן מהמצוות, כדי שיהיה פנוי לטפל בקבורת המת. וגם משום לועג לרש. ואמרו שם דנפקא מינה במסר מתו לכתפים. וכתבו הפוסקים שיש לחוש לב׳ הטעמים, ולכן גם כשמסר מתו לכתפים אין לו לברך, משום סב״ל. וכן דעת הלבוש, בית דוד, מהרש״ל, ב״ח, שלחן גבוה, בני ציון, בית יהודה. יביע אומר ח״ו חיו״ד סי׳ לג. וכל זה דלא כמ״ש בחיים וחסד פנחסי שהאונן ״חייב״ להתפלל ולברך. ואין לא חשש לסב״ל. ומה שכתב כן בשם מרן ראמו״ר, הנה העלים עיניו במכוון ממה שכתבנו עדות בשמו בילקוט יוסף הנז׳].

יב בחוץ לארץ, במקומות שאין מאשרים את קבורת הנפטר אלא לאחר ג׳ ימים מהפטירה, אין לנהוג כל דיני אנינות בכל ג׳ הימים, אלא עד שיגיע הזמן שיכול לטפל בהלויית וקבורת המת, וחייבים בכל המצוות כולן, ורק לענין תפילין לא יניחן ביום הראשון. [ילקו״י אבלות מהדורת שנת תשמ״ט עמוד רלו, ובמהדורת תשס״ד סי׳ ז׳ ס״ב עמוד קכח. יביע אומר ח״ד חיו״ד סי׳ כח]

יג מי שקיבל מברק שאחיו נפטר בצרפת, וחכם אחד הורה לו להתחיל להתאבל מיד, וכעבור ששה ימים קיבל מברק שנתברר שאחיו נקבר רק לאחר ג׳ ימים מפטירתו, אין צריך לישב עוד ג׳ ימים באבלות. ואמנם לכתחלה כשמתקבל מברק שאחיו נפטר, וידוע שבאותו מקום אין קוברים אלא לאחר מ״ח שעות, או ג׳ ימים, לא יתחיל להתאבל אלא לאחר קבורה. ומכל מקום לא יניח תפילין ביום קבלת המברק. ואם אין ידוע מנהג מקום הפטירה, אם יש לו הפסד ממון על ידי שיתאבל מיד, יוכל לגמור עסקו וימכור חנותו ואחר כך יתאבל, ואם לאו יתאבל מיד. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף יג עמוד קכט]

יד קרובי משפחה המתלווים להביא את ארון המת לקבורה בארץ, שיש להם להמנע מלאכול ארוחה בשרית ושתיית יין בכל מהלך הטיסה הנמשכת מספר שעות. וינהגו כל דיני אנינות בזמן הטיסה. אך הקרובים הנשארים בחוץ לארץ מתאבלים מיד עם פרידתם בהטסת המטוס, אלא אם כן ממשיכים לטפל ולארגן את סדרי ההלוייה דרך הטלפון וכדומה, עם אנשי ארץ ישראל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף יד עמוד קכט]

טו מי שנודע לו מפטירת קרובו באחד מאמצעי התקשורת, והוא במדינה אחרת, ואין בדעתו לנסוע למקום הקבורה, יש אומרים שאינו נוהג דיני אבלות אלא עד אחרי שישער או יברר את זמן הקבורה. ויש אומרים שדיני אבלות חלים עליו מיד עם השמועה. ולכן כאשר השמועה היא בערב חג, ישב מעט קודם החג, והחג מוציאו מגזרת שבעה. ואם הקבורה תהיה בארה״ב אחרי הצהרים, ובארץ ישראל כבר נכנס החג, אפילו הכי כיון שישב שעה אחת קודם הרגל, יוצא מידי גזרת שבעה, דהלכה כדברי המיקל באבל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף טו, עמוד קל]

טז אונן שעבר וקרא קריאת שמע בזמן שהיה אונן, ועבר זמן אנינותו טרם שעבר זמן קריאת שמע, יש אומרים שחייב לחזור ולקרוא קריאת שמע, ויש חולקים. ונכון שיחזור ויקרא קריאת שמע שנית. אך לא יחזור לברך ברכות קריאת שמע [אם עבר ובירכם בזמן שהיה אונן]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד נא, ובמהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף טז, עמוד קל, וקמא]

יז אף על פי שהאונן פטור מן המצוות, וגם אם רוצה להחמיר על עצמו ולברך או לקרוא קריאת שמע, אינו רשאי להחמיר על עצמו, מכל מקום לגבי קדיש בעת ההלוייה, המנהג הוא שהאונן אומר קדיש, כיון שהוא לעילוי נשמת הנפטר. ונהגו שהאונן אומר קדיש עם אחד מהקהל. אך אם אין אחר שיאמר עם האונן את הקדיש, יאמר הקדיש לבדו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד נח, ובמהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף יז עמוד קלג]

יח אונן שמתו מוטל לפניו חייב במצות מורא, בדברים שהם בשב ואל תעשה, כגון שלא להזכיר את שמו, או שלא לחלוק עליו, או שלא לישב במקום המיוחד לאביו, וכל כיוצא בזה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף יח עמוד קלו]

יט אונן שאכל ושבע ונקבר המת קודם העיכול, אין לו לברך ברכת המזון לאחר הקבורה, ד״ספק ברכות להקל״. ומכל מקום טוב שיכוין לצאת בברכת המזון של סעודת הבראה. וכן אונן שהוצרך לנקביו בעת שהיה אונן, והמת נקבר תוך שיעור שבעים ושתים דקות, אין לו לברך ״אשר יצר״. [ילקו״י אבלות מהדר׳ תשמ״ט עמ׳ נא, ובמהדר׳ תשס״ד סי׳ ז׳ עמ׳ קמ]

כ אונן קטן פחות מי״ג שנה, מותר בקריאת שמע ובתפלה, ומותר בבשר ויין. [ואפילו אם הוא יחיד בבית מותר לו להאכיל בשר לקטן, ואין אנו חוששין שמא גם האונן הגדול יאכל מהבשר]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף כא עמוד קמב]

כא מי שמת לו מת בשבת או ביום טוב, או שקרובו נפטר ביום שישי וטרם נקבר, אינו נוהג דיני אנינות בשבת, וחייב בכל המצוות כולן, ויתפלל כרגיל. ויכול לומר קדיש בשבת. ומותר באכילת בשר ושתיית יין, ומברך על המאכל תחילה וסוף, ומקדש בלילה וביום, ויכול להוציא ידי חובת קידוש את בני ביתו. [אך אסור בתשמיש המיטה]. ומותר ללכת לבית הכנסת להתפלל, אלא שראוי לו שימנע מלעלות להיות שליח ציבור, או לקרוא בתורה, אלא אם כן אין שם שליח ציבור אחר. [ואם הוא שליח צבור קבוע הקורא בתורה בבית כנסת זה, ואם יתפלל שם ולא יקרא בתורה, יהיה כמי שמראה אבלות בפרהסיא בשבת, יש להקל שיקרא בתורה בשבת]. ובמוצאי שבת יקדים להתפלל ערבית מבעוד יום, מפלג המנחה, ויבדיל על הכוס אחר התפלה, אך כמובן לא יברך על בשמים ונר [שהרי טרם יצאה שבת]. ואם לא הבדיל ויצא השבת, רשאי לאכול ולשתות בלי הבדלה. ואם המת נקבר במוצאי שבת יתפלל ערבית ויבדיל אחר הקבורה. ואם נקבר ביום ראשון, יבדיל אחר הקבורה, אפילו אם טעם קודם. [ילקו״י אבלות מהדורת שנת תשס״ט עמוד קצא, ובמהדורת שנת תשס״ד סימן ז׳ סעיף כב עמוד קמד. יביע אומר ח״ט חידוד סימן מה עמוד שמט]

כב אונן ששמע הבדלה מאיש אחר במוצאי שבת, ונתכוין לצאת ידי חובה, והמברך גם כיון להוציאו, יצא ידי חובתו, ואחר הקבורה אינו צריך לחזור ולהבדיל. [והוא מפני שכיום יש חברא קדישא המטפלת בקבורת המת].[ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף כג עמוד קמה]

כג לאחר קבורה רשאי לברך ברכות השחר במשך כל היום, לרבות ברכות התורה. ואם נזכר בערב לאחר תפילת ערבית, יברך ברכות השחר חוץ מברכות התורה, שכבר יצא ידי חובתו בברכת אהבת עולם שלפני קריאת שמע של ערבית. [ילקו״י אבלות סי׳ ז׳ סעיף כד עמ׳ קמו]

כד מי שמת לו מת, ונודע לו לפני שהספיק להתפלל שחרית ולהניח תפילין, אין לו להתפלל שחרית, ולא להניח תפילין באותו יום, וגם לאחר קבורה לא יניחו תפילין. ולמחרת יניחו תפילין אחר הנץ החמה. ואם נפטר ביום ראשון, ונקבר למחרת יום פטירתו, נכון להחמיר להניח תפילין ביום הקבורה בצינעא, אבל לא יברך עליהם משום דספק ברכות להקל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ נג, ובמהדורת תשס״ד סי׳ ז׳ סעיף כה, עמ׳ קן]

כה היה יושב ועושה מלאכה האסורה לאבל, ובאו ואמרו לו מת אביו או אמו, או אחד מקרוביו, פוסק ואפילו באמצע. ואמנם היושב אצל הספר להסתפר, ובאו והודיעו לו שאחד מקרוביו מת, מותר לו להמשיך להסתפר, והקילו בזה משום גדול כבוד הבריות, אך לגבי שאר מלאכות לא הקילו. וגם כשהיה יושב ומסתפר לא התירו אלא בהתחיל להסתפר ממש, אבל אם רק הניחו עליו את הבד כדי לספרו, או שישב אצל הספר להסתפר, אין לו להסתפר. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד נד, ובמהדורת תשס״ד סי׳ ז׳ עמ׳ קן]

כו מי שהיה עומד בתפלת שמונה עשרה, ומת אביו או אמו או אחד משאר קרוביו שחייב לשבת עליהם שבעה, לכתחלה אין להודיעו על הפטירה באמצע תפלת שמונה עשרה, אך אם עברו והודיעו לו באמצע תפלת שמונה עשרה, לא יפסיק באמצע, אלא יסיים תפלתו. וכן מי שעדיין לא התפלל שחרית, אין למהר להודיעו על פטירת קרובו, אלא אחר שיסיים התפלה. וכל שכן שאין להודיעו באמצע תפלת שמונה עשרה. [ילקו״י אבלות מהדורת שנת תשמ״ט עמוד נד, ובמהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף כז עמוד קנא]

כז מי שהיה מברך ברכת המזון, ובאמצע הברכות נודע לו שאחד משבעה קרובים שלו נפטר, ימשיך לברך ברכת המזון, ולא יפסיק באמצע. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ עמוד קנו]

כח אין האונן מצטרף למנין, ואינו נושא את כפיו. ולכן בלויה אם אין שם עשרה אנשים גדולים מלבד האונן, אין לאונן לומר קדיש. אבל אם המת נמסר לחברא קדישא והם המטפלים בכל עניני הקבורה וההלויה, רשאי האונן לומר קדיש אף שאין מנין בלעדיו. ואף על פי שהחמרנו לענין ברכות ותפלה שאין לאונן להתפלל ולברך גם כשמסר את מתו לחברא קדישא, מכל מקום לענין קדיש שאין בזה חשש ברכה לבטלה, יש להקל לצרף את האונן באופן הנ״ל למנין. ולאחר הקבורה האבל מצטרף למנין לכל הדעות. [שם עמ׳ קנו]

כט מי שמת לו מת [משבעה קרובים שחייב להתאבל עליהם] במוצאי שבת, ולא התפלל ערבית, והמת נקבר למחרת אחר חצות, אינו יכול להתפלל שחרית, ויתפלל מנחה. ואין צריך להתפלל מנחה שתים לתשלומי שחרית, מאחר שבזמן תפלת שחרית היה פטור מחיוב תפלה. ואם דעתו מיושבת עליו ויכול לכוין בתפלה, רשאי להתפלל מנחה שתים וקודם התפלה השניה יאמר שהוא מתפלל בתנאי דנדבה. ויש אומרים שאם מת לו מת ביום אחר שהגיע זמן שחרית, ונקבר סמוך למנחה, צריך להשלים תשלומין לתפלת שחרית, מאחר שבשעה שהאיר היום עדיין לא חלה עליו אנינות, ונתחייב כבר בתפלה, וממילא חייב להתפלל תשלומין. וגם בזה הדבר תלוי אם דעתו מיושבת עליו, שאם יכול לכוין בתפלה אין הכי נמי יאמר תנאי של נדבה, ויתפלל תשלומין. [ילקו״י שם סי׳ ד׳ עמוד קנז]

ל אם המת נפטר ונקבר בראש חודש, יכול האבל להתפלל מוסף אפילו אחר שבע שעות מהזריחה, שהרי תפלת מוסף כל היום זמנה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ ד׳ עמו׳ קנט]

לא אף שהאונן פטור מכל מצוות עשה האמורות בתורה, מכל מקום אינו פטור ממצות לא תעשה, ואפילו מאיסורי דרבנן, ולכן נוטל ידיו בשחרית, ולסעודה אם אוכל פת כשיעור, אבל לא יברך על הנטילה. [וגם לא יברך המוציא]. וכן אונן שנצרך לנקביו, צריך אחר כך ליטול ידיו, אבל לא יברך ״אשר יצר״. וכן אונן שאכל בשר קודם שנעשה לאונן, צריך להמתין שש שעות עד אכילת מאכלי חלב, וכל כיוצא בזה. [ילקו״י אבלות סי׳ ד׳ עמו׳ קס]

לב יש מי שאומר שאם האונן הוצרך לנקביו, צריך לברך אשר יצר אחר הקבורה, אפילו אחר כמה שעות, אך אין הלכה כדבריו. ויתרה מזאת כבר נתבאר לעיל, דאפילו אם המת נקבר תוך שיעור מהלך פרסה משעה שהאונן עשה צרכיו, אין לו לברך אשר יצר. [שם עמ׳ קסב]

לג אונן אסור ברחיצה, סיכה, שאילת שלום, תספורת, ומלאכה, [אפילו קודם הקבורה]. וכן אסור לו להחליף את בגדיו לבגדים מכובסים. וכן מנהג ירושלים להחמיר בזה. ולכן קודם שיודיעו לאונן על הפטירה, יאמרו לו שמצב החולה מסוכן, ועדיף שיסתפר ויתרחץ, ויחליף את בגדיו, דמאחר שעדיין לא נודע לו מהפטירה, מותר לו להסתפר, ולהתרחץ, ולהחליף את בגדיו לבגדים מכובסים, ולהתפלל שחרית, ולברך. ואם כבר נודע לו שמת אחד מקרוביו, ובגדיו ספוגים בזיעה ויש כאן כבוד הבריות, יתן את הבגד המכובס שלו לאחֵר שילבשנו שעה או יותר, ואחר כך ילבשנו הוא. [ודשאי לנקות את גופו במחטות לחות, אבל לא להתרחץ]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ נז, ובמהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף לד עמוד קסב]

לד מי שמת לו אחד מקרוביו, והוא לבוש בבגד חדש ויקר, וחס עליו שלא לקורעו, יש אומרים שמותר לו להחליף את הבגד החדש וללבוש בגד אחר מכובס כדי לקורעו, ואין בזה איסור משום לבישת בגד מכובס, אחר שכוונתו לקורעו, ואין בו כדי ליהנות מהכיבוס, אלא שיהיה לו בגד לקריעה. והנכון שיתן הבגד המכובס לאחֵר שילבשנו חצי שעה, ואז יוכל להחליף בגדו לאותו בגד כדי לקורעו, או שילכלך הבגד על קרקע עולם. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ ז׳ עמ׳ קסו. וע״ע במנחת יצחק ח״י סי׳ מד, וציץ אליעזר חלק יג סי׳ סא]

לה אסור לאונן לשבת על גבי כסא וספסל, אלא יושב על הארץ כדרך שיושב בימי השבעה. אולם כאשר הוא מטפל בעניני הקבורה, מותר לו לישב על כסא, כדי שלא יבוא להמנע מטיפול בקבורת המת ובהלוייה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף לו עמוד קסו]

לו כל זמן שלא נקבר המת אינו חולץ נעליו, כדי שיוכל ללכת ולהשתדל ולמהר בקבורתו, וכן מותר לו לנסוע באוטובוס וכיוצא בזה, ולשבת באוטובוס, אך לא יברך תפלת הדרך, אף אם נוסע שעה וחומש. ואם מסר את המת לידי החברא קדישא והם מטפלים בקבורת המת, יש אומרים שיכול לברך תפלת הדרך בהזכרת שם ה׳, אם נוסע מעיר לעיר שעה וחומש. ושב ואל תעשה עדיף. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ נח, ובמהדורת תשס״ד סי׳ ז׳ עמוד קסו]

לז מי שיושב שבעה על אחד מקרוביו, ובאמצע השבעה נעשה אונן, בזמן הזה שיש נעלי בד נוחים, אפשר שאסור לו לנעול מנעלי עור באמצע השבעה, שהרי יכול ללכת ולטפל בקבורת מתו גם כשהוא נעול במנעלים אלה. וכן הדין בזה במי שנעשה אונן בתשעה באב, שאין לו לנעול מנעלי עור כדי לטפל בקבורת המת. [ילקו״י אבלות סי׳ ד׳ עמ׳ קסז]

לח אם הבן תלמיד חכם שרבים צריכים לו, ודורש לרבים בעודו אונן לכבוד אביו ואמו בדברי מוסר, יש לו על מה לסמוך, שיש נחת רוח לנפטר במה שבנו דורש. [שם סל״ט עמ׳ קסז]

לט מי שציוה לפני פטירתו לאחד מבניו שהוא דוקא יטפל בקבורתו, ושאר בניו לא יטפלו בקבורתו, עם כל זה יש לכל הקרובים דין אונן שאסורים באכילת בשר ושתיית יין, ואסורים לברך ולהתפלל, כיון שאין דעתם פנויה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף מ]

מ אונן שיש לו למול את בנו, צריך שיקבור את מתו קודם המילה, שאם לא כן לא יוכל לברך להכניסו וכו׳, שהאונן אינו יכול לברך שום ברכה. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ ז׳ עמ׳ קסז]

מא סופר שבעודו אונן כתב תפילין, יש להכשיר תפילין אלו, ואין לפוסלם משום כל שאינו בקשירה אינו בכתיבה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף מב, עמ׳ קסח]

מב מי שהטיל ציציות בטליתו בשעה שהיה אונן [קודם שנקבר מתו], הטלית כשרה, ואין צריך להסיר הציציות ולתלותם בטלית מחדש. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ עמ׳ קסח]

מג אונן, אף שהוא פטור מן המצוות, אינו צריך לפשוט הטלית קטן מעליו, ואף מותר לו ללבוש בבוקר את הטלית קטן כהרגלו. [ובלי ברכה]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד נ׳ בהערה ד״ה ואגב, ובמהדורת תשס״ד סי׳ ז׳ סע׳ מד עמוד קסט]

מד אונן שגר בסמוך לבית הכנסת ושומע קדיש או קדושה, אינו חייב לעזוב את המקום, אף שאינו עונה עמהם. ואונן שמסר מתו לחברא קדישא מצטרף למנין כדי לומר קדיש. ואונן בר״ח אומר הלל אחר הקבורה כל שעות היום. [שם מהדו׳ תשס״ד סי׳ ז׳ סעיף מה, עמ׳ קע]

מה אונן הנמצא בבית הכנסת, אינו פוטר את הצבור מלומר וידוי, אבל אם מתפללים בבית האונן, אין לומר וידוי כלל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף מו עמוד קע]

מו תינוק שמת בתוך שלשים יום ללידתו, מאחר ואין הקרובים יושבים עליו שבעה, אין נוהג גם דיני אנינות לפוטרם מן המצוות. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף מז עמוד קע]

מז תינוק שנולד לתשעה חודשים, ומחמת מחלה חיברוהו למכונת הנשמה מיד עם לידתו, ולא היה נושם בלא חיבור זה, אף אם חי יותר משלשים יום, אין מתאבלים עליו. אבל אם היה חולה רוב ככל הזמן, אבל היו זמנים שניתקו אותו ממכונת ההנשמה ונשם בכוחות עצמו, אם מת אחר שלשים יום ללידתו מתאבלים עליו.

מח כל מי שאין מתאבלים עליו, אין נוהגים עליו דיני אנינות, ולכן פורקי עול שאינם שומרי תורה ומצוות בזדון, ובעוה״ר כופרים בהשי״ת ובתורה הקדושה, ואינם בגדר תינוק שנשבה לבין הגויים, או שהיו נשואים לגוי [או גויה] ולא רצו לגיירם, וכל כיוצא בזה, שאין יושבים עליהם שבעה, כך אין נוהגים בהם דין אנינות. [ילקו״י אבלות סימן ז׳ עמוד קנא]

מט המאבד עצמו לדעת, אף אם הוא באופן שאין מתאבלים עליו [ראה להלן דין המאבד עצמו לדעת] מכל מקום נעשים אונן עליו, לענין שאסורים בבשר ויין ובשאר דברים. ולענין קריאת שמע ותפלה ושאר ברכות, יש אומרים שאין לגביו דין אונן, ורשאים הקרובים להתפלל ולברך וכו׳. ויש חולקים ואומרים שגם במאבד עצמו לדעת אין לאונן להתפלל ולברך. ורק אם מתפלל ומברך אין מוחין בידו[ככל אונן]. ועל כל פנים במאבד עצמו לדעת שיש לתלות שחזר בו ברגע האחרון והצטער על מעשיו, ולכן יושבים עליו שבעה, בזה נוהג בו דין אנינות ככל מת אחר. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ד׳ סעיף מט עמוד קנא]

נ חתן שמת אביו, או שמתה אמה של הכלה, אחר החופה, לכתחלה אין להודיעו על כך, אבל אם נודע לו הדבר, אף על פי שאינו נוהג אבלות אלא עד אחר שבעת ימי המשתה, מכל מקום נוהג בו דין אנינות, עד הקבורה, ואסור בבשר ויין ובתשמיש המטה. [והתירו לו רק בעילת מצוה]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ עמוד קעב]. ואם אביו של חתן או אמו נפטרו בבוקר יום החתונה, מכניסים את החתן והכלה לחופה, ואחר כך קוברים את המת, ואחר שהחתן יסיים שבעת ימי המשתה ינהג שבעת ימי אבלות.[הוראת מרן אאמו״ר שליט״א].

נא מיד לאחר שסתמו את הגולל דהיינו שהשליכו עפר על המת, האבלים יוצאים מגדר אונן, וחלים עליהם דיני אבל. ולכן אם עדיין לא עבר זמן קריאת שמע ותפלה, יקראו קריאת שמע ויתפללו, ואם עברו ד׳ שעות מהזריחה, יברכו ברכות השחר וברכות התורה, ברוך שאמר וכו׳ עד סוף ישתבח, יקראו קריאת שמע ותפלת העמידה. ואם עבר חצות היום, אין יכולים להתפלל שחרית. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף נא עמוד קעב]

נב מאחר שהאבל אסור במלאכה, לכן בעל מפעל או תחנת דלק וכדו׳, שקשה להם לסגור את המפעל לכל שבעת ימי האבל, ימכור את העסק לשותף, או לכל אדם אחר, על ידי קנין ושטר, קודם הפטירה בהיות החולה גוסס, וכך המפעל יוכל להמשיך לעבוד גם בשבעת ימי האבל. ובדיעבד ניתן לעשות את המכירה גם לאחר הפטירה קודם הקבורה, אבל לא לאחר הקבורה. אבל לא ימכור לאשתו. ואם לא נודע לו מהאבלות, ולאשתו נודע, מותר לה לפתוח החנות ולהסתחר. [בית דוד. כל בו עמ׳ שכב אות ז. שד״ח מע׳ אבלות אות ז]. ואם יש לו פועלים ויש לו הפסד ראה להלן. [ילקו״י אבלות תשס״ד עמוד קעג ועמוד שנא. וכ״כ בתשובה מאהבה, שהמנהג שהאונן מוחל לחבירו השותפות בקנין סודר, כדי שהשותף יוכל להמשיך לעסוק בחנות. ואמנם בחת״ס החמיר באונן, אך הלכה כדברי המיקל באבל. וראה בשו״ת יביע אומר ח״י בהערות לרב פעלים חיו״ד דף שכח טור ב׳]

נג אונן החפץ ליתן צדקה בעת ההלוייה, או קודם לכן, רשאי לעשות כן, אך יתן בדעתו שהצדקה היא לעילוי נשמת הנפטר. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף נג עמוד קעג]

נד אין האונן כהן נושא את כפיו, ואפילו אם אין שם כהן אלא הוא, דלא גרע מאבל שאינו נושא את כפיו. ומכל מקום אם עלה אינו יורד. ואונן ביום טוב, אם קובר את מתו לאחר יום טוב, יש אומרים דמאחר שאינו שרוי בשמחה אינו נושא כפיו, ויש חולקים ואומרים דמאחר שאינו קובר את המת ביום טוב [על ידי גויים], לא חלים עליו דיני אנינות ונושא כפיו. ולכולי עלמא אם עלה לא ירד. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ ז׳ עמ׳ קעד, ובמילואים]

נה אונן פטור מקריאת שמע שעל המטה, ואינו יכול לברך ברכת המפיל. אולם אונן הרוצה להחמיר על עצמו ולברך ברכת המפיל [כשישן קודם חצות, והקבורה רק למחרת] אם מסר את מתו לכתפים, אין מוחין בידו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף נה עמוד קעה]

דיני אונן במועדי וזמני השנה

נו מי שמת לו מת ביום טוב, ישתדל מאד שלא לבוא לידי בכי משום שמחת יום טוב, אך אם דעתו לקוברו על ידי גוי, יש אומרים דמאחר וחלים עליו דיני אנינות, פטור ממצות שמחת יום טוב, ורשאי לבכות. ולדינא אין לסמוך על זה, ואין לבכות כלל ביום טוב. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשס״ד סי׳ ז׳ עמ׳ קעו, והסיום ע״פ המבואר בשו״ת יביע אומר לדחות דברי העמודי אור]

נז אונן ביום טוב, [באופן שהקבורה נעשית אחר יום טוב] יש לו לישב ליד השלחן בעת שאוכל ושותה, ומותר בבשר ובין. וינהג כמו באבל בתוך שבעה ימי אבלות. ויכול לומר הקידוש בליל יום טוב, עם ברכת שהחיינו. ולשורר מעט משירי יום טוב. ואם היום טוב חל בשבת מותר שיאמר שלום עליכם ואשת חיל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ ז׳ עמוד קעז]

נח אונן במוצאי יום טוב, אינו יכול להבדיל, ואם המת נקבר רק למחרת, יש אומרים דשוב אין לו תשלומין, ויאכל בלי הבדלה. ויש חולקים ואומרים שיש לו תשלומין כדין שבת. וכן עיקר. [הנה דעת רוב האחרונים שאין לו תשלומין. וכך כתבנו בילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ ז׳ סנ״ח. אולם בשו״ת יביע אומר ח״ז (או״ח סי׳ מז) הנזכר שם מבואר, שיש לו תשלומין, ולכן כן העיקר לדינא כמבואר ביביע אומר]

נט מי שמת לו מת בראש השנה, דינו כדין אונן ביום טוב, שאם רוצה לקוברו על ידי נכרים דינו כדין אונן לכל דבר. וכל שכן ביום טוב שני שהוא בעצמו יכול לקוברו, שחלים עליו כל דיני אנינות מליל יום טוב שני. אבל אם רוצה לדחות את הקבורה לאחר יום טוב, לא חלה עליו אנינות עד מוצאי הרגל, וכדין שבת. ואונן שתקע בשופר בראש השנה להוציא אחרים ידי חובתם [באופן שקובר את מתו ביום טוב כנד׳], יש אומרים שמוציא אחרים ידי חובתם דמחוייב בדבר קרינן ביה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף נט עמוד קעח]

ס מת לו מת ביום הכפורים, אין לו דין של אונן, שמאחר ואינו יכול לקוברו בו ביום, לא חלים על הקרובים דיני אנינות. ולכן אם האונן משמש בקביעות כשליח צבור ביום הכפורים, רשאי להמשיך בתפלתו. ואמנם אם מחשיך על התחום ביום הכפורים כדי לקוברו בלילה, חלה עליו אנינות, ופטור ממצות עשה דאורייתא ודרבנן, אבל חייב בכל חמשה עינויים, אף שקשה לו ללך בלא נעילת הסנדל.[ילקו״י אבלות סי׳ ז עמ׳ קעט]

סא אונן ביום טוב ראשון של סוכות, אם רוצה לקוברו על ידי נכרים דינו כדין אונן לכל דבר, ופטור מכל המצוות [ראה להלן לענין סוכה]. וכל שכן ביום טוב שני שהוא בעצמו יכול לקוברו, שחלים עליו כל דיני אנינות מליל יום טוב שני. אבל אם רוצה לדחות את הקבורה לאחר יום טוב, לא חלה עליו אנינות עד מוצאי הרגל, וכדין שבת, אלא אם כן צריך להחשיך על התחום להכין לו צרכי קבורה, שאז חל עליו דיני אנינות משעה שמחשיך. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף סא עמוד קעט]

סב אף על פי שאין אבילות נוהגת במועד, אנינות נוהגת בו, שאם מת לו מת בחול המועד אסור בדברים שהאונן אסור בהם, ופטור ממצות ארבעת המינים, ואינו רשאי להחמיר על עצמו ולברך. [ואם מברך אין מוחין בידו]. [ילקו״י אבלות שם סימן ז׳ סעיף סב עמוד קפ]

סג האונן, פטור מן הסוכה ומכל המצוות האמורות בתורה. [חזון עובדיה על הלכות סוכה]. ואמנם כיום המנהג בארץ ישראל שאין קוברים את המת ביום טוב סוכות [גם לא על ידי נכרים] ולכן אסור לאונן לאכול מחוץ לסוכה. אלא אם כן יום טוב חל אחר שבת שאז קוברים על ידי גוי, ויש לו דיני אונן אף בלילה הראשון. ובחול המועד פטור מלישב בסוכה. [ילקו״י אבלות סי׳ ז׳ סעיף סג. חזו״ע סוכה דיני ישיבה בסוכה. וזה דלא כמ״ש בחיים וחסד [פנחסי] דאונן פטור מסוכה בליל י״ט, ותימה שהוא עצמו כתב דבמסר לכתפים ״חייב״ להתפלל, ושם לא חשש לסב״ל, וכאן לא חשש לאיסור אבילה חרן לסוכה, אחר שבזמננו בארי״ ע״פ רוב אין קוברים ביו״ט].

סד אונן בערב חג הסוכות, אם אין לו מי שיעשה סוכה, מותר לו לעשות סוכה בעצמו, אך לא ידחה את קבורת המת בשביל זה. [ויכול לבנות הסוכה קודם הקבורה, אחר שמסר את מתו לחברא קדישא שיטפלו בקבורה]. וכן אם אין לו מי שיקנה עבורו ד׳ מינים, יכול ללכת לקנות ד׳ מינים, בתנאי שלא ידחה את הקבורה בשל כך.[ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ ז׳ סעיף סד עמ׳ קפ]

סה מי שמת לו מת ביום שמחת תורה שחל בחול, ואין רוצים לקוברו בו ביום [על ידי נכרים] אין לו דין אונן וחייב בכל המצוות כמו בשבת, ומותר בדברי תורה, ויכול לעלות לתורה כשאר הצבור, וכנהוג, שאם לא יעלה הוי כמראה אבילות בפרהסיא. [שם סי׳ ז סע׳ סה]

סו האונן בימי החנוכה, פטור מהדלקת נר חנוכה, אך אשתו או בני ביתו הגדולים מדליקין נר חנוכה בביתו, ויברכו על ההדלקה. ואם הוא מתגורר לבדו, ידליקו לו אחרים [או הוא עצמו] נר חנוכה לפרסומי ניסא, אך לא יברכו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד נז. ובמהדורת תשס״ד סי׳ ז׳ עמוד קפא. וכ״ה בחזו״ע על הלכות חנוכה, ודלא כמ״ש בזה בספר חיים וחסד [פנחסי] שימנה

שליח וידליק ויברך. והרי השליח בא מכוחו והיאך יוכל לברך. וכ״כ בנתיבי עם סי׳ תרע שאם אין לו אשה גם השליח לא יברך, דלא עדיף מגברא דאתא מחמתיה, והוא לאו בר חיובא]

סז אונן בחנוכה השומע ברכות ההדלקה שמברכים בביתו [אשתו או בנו הגדול הסמוך על שולחנו], נחלקו הפוסקים אם עונה אמן או לא. ואם מסר את מתו לכתפים [לחברא קדישא] רשאי לענות אמן אחר המברך. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף סז עמוד קפג]

סח מי שהיה אונן בליל ראשון של חנוכה, ולא הדליק נר חנוכה, כשידליק בליל שני נר חנוכה יברך שהחיינו. [ילקו״י שם סי׳ ז׳ סעיף סח]

סט אף על פי שהאונן אסור באכילת בשר ובשתיית יין, מכל מקום בפורים האונן מותר באכילת בשר ושתיית יין, שאין עשה דאבילות של יחיד, דוחה עשה דרבים דאורייתא, שמצות שמחה בפורים מדברי קבלה היא, ודברי קבלה כדברי תורה. ויש אומרים דכל זה ביום, אבל בליל פורים אין לאונן לאכול בשר ולשתות יין, שאין מצות שמחה בפורים אלא ביום. ויש חולקים ומקילין בזה גם בליל פורים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ עמ׳ קפד]

ע אונן ששמע מקרא מגילה בזמן אנינותו, יש אומרים שאינו חייב לחזור ולשמוע מקרא מגילה אחר הקבורה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף ע עמוד קפה]

עא אונן בליל בדיקת חמץ, ימנה שליח שיבדוק את החמץ במקומו. ואם השליח דר באותה דירה יברך על הבדיקה שלו, ויכוין לפטור גם את הבדיקה שבודק בשביל האונן, אך אם אינו דר באותה דירה, יכוין השליח לצאת מברכת אחרים שבודקים לעצמם, ויבדוק לאונן בלי ברכה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ ז׳ סעיף עא עמוד קפה, ובס׳ חיים וחסד טעה בזה וכתב שהשליח יברך על הבדיקה. וזה אינו, דהברכה על הבדיקה מכח תקנה, והאונן פטור]

עב האונן יבטל את החמץ בליל י״ד, על ידי שיאמר כל חמירא דאיכא ברשותי וכו׳. וכן למחרת בערב פסח יבטל את החמץ בעצמו בזמן הביעור. וחייב למכור ולבער את החמץ, כדי שלא יעבור על איסור בל יראה ובל ימצא. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשס״ד סי׳ ז׳ עמ׳ קצג]

עג מי שקרובו נעשה אונן בערב פסח בבוקר, [שנפטר לו אחד משבעה קרובים ועדיין לא נקבר] והאונן טרוד בקבורת המת, יש אומרים שרשאי חברו למכור את החמץ בעבורו אפילו בלי ידיעתו, דזכין לאדם שלא בפניו. ויש חולקים ואומרים שאינו רשאי למכור לו את החמץ בלי ידיעתו והסכמתו, דזכין לאדם שלא בפניו, אבל לא זכין מאדם שלא בפניו. ועל כל פנים אם עבר ומכר את החמץ בלי ידיעתו, אין החמץ נאסר כדין חמץ שעבר עליו הפסח. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף עג עמוד קצג]

עד מי שמת לו מת בליל פסח, אם דעתו לקוברו בלילה על ידי גויים, פטור מכל המצוות הנהוגות בליל פסח. אבל כשדעתו לקוברו למחר, [דהיינו ביום טוב במשך היום, על ידי גויים], דינו כדין שבת שאין אנינות חלה עליו, וחייב בכל המצוות הנהוגות בליל פסח, לרבות מצות ההלל וההיסבה. ומכל מקום לא יברך שום ברכה מהברכות בעצמו, אלא ישמע הברכות מאחרים, לרבות ברכת הקידוש ואכילת מצה ומרור. וכן ההגדה וההלל טוב ונכון שישמע מפי אחרים, ואם רצה לאמרם בעצמו, רשאי. [וכשאוכל כרפס צריך שיטול ידיו קודם האכילה, כדין נטילת ידים לדבר שטיבולו במשקה]. ואם קוברו במוצאי יום טוב, לא חל עליו דיני אנינות כלל, וחייב בכל המצוות עם ברכה. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשס״ד סי׳ ז׳ סע׳ עד, עמ׳ קצה]

עה אונן צריך להסב בליל פסח כרגיל, כשדעתו לקברו למחר על ידי גויים, או ביום טוב שני על ידי ישראל. כיון שכל דבר הצריך היסבה אם עשאו בלי היסבה לא יצא ידי חובתו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף עה עמוד קצו]

עו אונן שמתו מוטל לפניו, שפטור מכל המצוות שבתורה, ולא ספר ספירת העומר בלילה, יספור ביום בלי ברכה לאחר קבורת המת, ומכאן ולהבא יספור בברכה. ואם לא ספר גם ביום, יספור מכאן ולהבא בלי ברכה. ואם ספר בלילה בלי ברכה, או שרואה שישאר באנינותו לילה ויום, כגון שבית הקברות רחוק מן העיר, וכיוצא בזה, יספור ספירת העומר בלי ברכה בעודו אונן, לאחר שנמסר המת לחברא קדישא, ויועיל לו לספור בשאר הימים בברכה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד נז, ובמהדורת תשס״ד סימן ז׳ סעיף עו עמוד קצו. וכן הוא בחזון עובדיה על הלכות יום טוב, דיני ספירת העומר. וזה דלא כמ״ש בזה בספר חיים וחסד, שאף אם ספר בלא ברכה, לא יספור בשאר הימים, וזה אינו דאיכא כמה ספיקות, ומהני ס״ס בספה״ע]

עז אונן ששמע ברכת ספירת העומר, והספירה, מפי השליח צבור, ונתכוין לצאת ידי חובה, וגם השליח צבור נתכוין להוציאו, יש אומרים דמאחר והאונן פטור מן המצוות לא שייך בו דין שומע כעונה, ויש חולקים. ולכן מכאן ולהבא יוכל לספור בברכה. אלא שאם נזכר אחר קבורה, אפילו ביום יספור בלי ברכה. [שם סי׳ ז עמ׳ ר׳. ואם מהני שומע כעונה בספירת העומר]

עח אונן חייב לצום בתעניות צבור כיון דהוי בשב ואל תעשה, ואפילו למי שפוטר האונן מנטילת ידים קודם אכילה, בתענית צבור חייב להתענות. אולם אם על ידי שיתענה ייחלש ולא יוכל לטפל בקבורת המת, פטור מלהתענות. וכיום שמוסרים את המת לטיפול החברא קדישא, בכל גוונא צריך להתענות.[ילקו״י אבלות מהדו׳ תשמ״ט עמ׳ נג, ותשס״ד עמוד ר׳]

עט אונן בתשעה באב בזמנינו שלובשים נעלי בד נוחות, אין לפוטרו מאיסור נעילת הסנדל [של עור] כיון שיכול ללכת לטפל בקבורת המת גם בנעלי בד שבזמנינו. [שם עמ׳ רא]

סימן ח – איסור הלנת המת

א מי שנקבע מותו על ידי מומחים, אסור להתעכב מלקוברו עד למחרת, שכל המלין את מתו עובר בלא תעשה, שנאמר, כי קבור תקברנו. ולכן יש להזדרז ולקוברו בו ביום. ומצוה להקדים ולקוברו יפה שעה אחת קודם. אך אם מלינו לכבודו, להביא לו ארון ותכריכים, או כדי שיבואו קרוביו מחוץ לעיר, או שהיה תלמיד חכם ומורה הוראה רב ומורה צדק, ורוצים לדחות את ההלוייה למחרת כדי שיתאספו הרבה אנשים לכבודו, מותר. אבל אם יכולים בני המשפחה להגיע בעוד לילה להלויה, יש לעשות השתדלות גדולה בכל עוז שלא להלין את המת. ואף אם אשתו מתעקשת לקוברו רק למחרת, אין להתחשב בדעתה, ויש להסביר לה שהדבר מזיק לנשמת הנפטר, שידבקו בו כוחות הטומאה, והזריזות בזה מצילתו מרדת שחת. ובירושלים הקפידו מאד משנים קדמוניות עד היום, להזהר יותר שלא להלין את המת כלל. ובפרט שלדעת הרמב"ן בארץ ישראל יש לאו מיוחד "ולא תטמא את אדמתך". [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד עב, ובמהדורת תשס"ד סי' ח' ס"א עמוד רא]

ב עיקר הטעם שהתורה אסרה להלין את המת הוא משום כבוד האדם. [מלבד הטעמים על פי הסוד], ולכן יש אומרים שאין איסור בל תלין בקבורת נפל. ועל כל פנים יש לוודות שבית החולים יקברו את הנפל, ולא ישליכוהו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' ח' ס"ב עמ' רב]

ג אם מת בתחלת הלילה, ומלינו מקצת הלילה, וקוברו בלילה, אין בזה איסור הלנת המת. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ח' סעיף ג עמוד רג]

ד יש מי שאומר שאם מת ביום, ושקעה עליו החמה, הרי זה עובר בבל תלין, אף שעדיין לא עלה עמוד השחר. ויש חולקים ואומרים שאינו עובר בבל תלין עד שיעלה עמוד השחר. ולכן יש להשתדל לקבור את המת קודם השקיעה, והמספידים יקצרו בדבריהם, כדי שלא יעברו על איסור בל תלין לחד מאן דאמר. ואמנם אם התעכבו מלקוברו לצורך כבוד המת, אינו עובר בבל תלין לכולי עלמא. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ח' סעיף ד עמו' רג]

ה אפילו אם הנפטר היה רשע גמור כל ימיו, אין להלינו. [ילקו"י אבלות שם, תשס"ד, סי' ח' עמו' רד]

ו גופת נפטר הנמצאת בידי האויבים, ודורשים עליה סך גדול כדי להביאו לקבורה, יש להתייעץ עם מורה הוראה, כי פעמים שאין להוציא ממון הרבה כדי להביא נפטר לקבורה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ח' סעיף ו' עמוד רד]

ז אף אם הנפטר ציוה לפני מותו שלא יקברוהו אלא אחר שילינו אותו, אין לחוש לצוואה זו, וחייבים לקוברו מיד, שאם לא כן יהיה לנשמתו צער גדול. וכן אם ציוה שלא לקוברו אלא אחר עשרים וארבע שעות, אין לשמוע לו. ואין להתחשב בטענת האומרים שיש להתעכב מלקבור את המת שמא עדיין הוא חי. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' ח' עמוד רד]

ח אם נפטר בליל שישי, אין להשהות את הקבורה עד למחרת אחר חצות, (כדי לפוטרו מחיבוט הקבר), אלא יזדרזו לקיים מצות קבורה באותה לילה. שאין זה כבודו של מת. ואם מת בערב שבת ואין שהות לקוברו טרם כניסת השבת, מחשש לחילול שבת, ליכא איסור בל תלין. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד עג, ובמהדורת תשס"ד סימן ח' סעיף ח עמוד רה]

ט היכא דאפשר מצוה לשמור את המת, ולהעמיד ליד הנפטר מי שיקראו תהלים וכדו', ולא להשאירו לבד, על מנת להצילו מנזק וביזיון, וגם משום כבודו של הנפטר, שלא ייראה שעזבוהו ככלי שאין בו חפץ. וגם על פי הסוד הנפטר צריך שמירה מפני המזיקים [רוחות טומאה] שרוצים לחדור אליו.[ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ח' סעיף ט עמוד רו]

י יש נוהגים לקרוא תהלים סביב הנפטר, אפילו בלילה קודם חצות, עד הקבורה, מפני שהשעה צריכה להגן עליו מהחיצוניים. וכן רשאי השומר לקרוא משניות ותפלות שהובאו בספרים, לעילוי נשמת הנפטר. ויקפידו שלא לדבר דברים בטלים ליד הנפטר. וכן שלא לאכול ולשתות או לעשן ליד הנפטר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד עד, ובתשס"ד סי' ח]

יא אין לאונן לקרוא תהלים ליד מטת הנפטר, שהרי האונן אסור בלימוד תורה. ואף אם אין שם מי שיקרא תהלים אלא הוא, אין לו לקרוא תהלים, אף אם מסר את מתו לחברא קדישא שיטפלו בכל עניני הקבורה וההלוייה. ואמנם יכול לקרוא לשמירת המת פרקים יט, עט, וקלז, שהם פרקים של צער. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ח' עמוד רז]

יב אם הנפטר נמצא בחדר קירור, או בארון סגור, על פי הפשט אין צריך שמירה, אך על פי הסוד היכא דאפשר גם כשהנפטר נמצא בארון צריך שמירה. [ילקו"י אבלות, סי' ח' עמו' רז]

יג מותר לקבל שכר עבור שמירת המת, ואין בזה משום משתכר בדבר שאסור בהנאה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ח' סעיף יג עמוד רז]

יד הנפטר צריך שמירה גם בשבת ויום טוב, אף שאי אפשר לקוברו באותה שעה. והמנהג הוא שאם נפטר אדם לבית עולמו ביום שבת, אחר חצי שעה מזמן הפטירה מורידים אותו עם בגדיו על הארץ, ומכסים אותו בסדין, וכשהוא תחת הסדין מפשיטים ממנו את בגדיו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ח' סעיף יד עמוד רח]

טו מת שלא נספד כהלכה לפי כבודו, וכגון שמיהרו לקוברו בלילה, ולא הגיע הרבה אנשים ללוותו, או שירדו גשמים בעת ההלויה, זהו סימן יפה למת שנפרעים ממנו בעולם הזה לאחר מיתה, שיש לו כפרה בכך. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ח׳ סעיף טו עמו׳ רח]

טז יש המצווים לאנשי החברא קדישא לקיים בהם אחר הפטירה כעין ד׳ מיתות בית דין, ויש לקיים דברי צוואתו כפי הנהוג, דהיינו שיגביהו את הנפטר [בחדר הטהרה] ג׳ טפחים, ויעזבוהו בנחת כדי שיפול לארץ, והרי זה כעין סקילה. וכן מטפטפין עופרת חמה או שעוה, לתוך פיו, שהוא כנגד שריפה, וכן כיוצא בזה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ ח׳ עמו׳ רט]

סימן ט – דיני קריעה

א מי שמת לו מת והוא מהמתים שצריך להתאבל עליהם, [אביו ואמו, אחיו ואחותו, בנו ובתו, ואשתו] חייב לקרוע עליו, ומברך בעת הקריעה: ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם דיין האמת. ואמנם אין הברכה קשורה לקריעה, כי הברכה מעיקרא היא על השמועה הרעה ולא על הקריעה. ולכן אם בירך בעת ששמע על הפטירה, או בעת יציאת הנשמה, קורע אחר כך בלי ברכה. ואף על פי שחיוב הקריעה היא מדרבנן, מכל מקום צריך ליזהר בה מאד, שהרבה החמירו רבותינו בה, ואמרו, שכל שלא קרע חייב מיתה בידי שמים ח״ו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד נט, ובמהדורת תשס״ד סימן ט׳ סעיף א עמוד רט]

ב הזמן הנכון ביותר לקרוע היה מן הראוי שיהיה בעת שהקרובים עומדים ליד המת בשעת יציאת הנשמה, שאז אומרים צידוק הדין, וכשמגיעים לברכת דיין האמת קורעים. אך מחמת ההתרגשות אין רגילים לקרוע באותה שעה, והמנהג הוא שקורעים לאבלים מיד אחר הקבורה, קודם סעודת הבראה, אחר שכל האבלים חוזרים מהלוייה. ומכל מקום לכתחלה טוב לנהוג לקרוע בסמוך ליציאת האבלים ההולכים להלוייה. ונוהגים לברך ברכת דיין האמת בעת הקריעה כנ״ל. [ונכון להנהיג ללכת להלויה במנעלים של בד, דמאחר שכיום יש נעלי בד נוחים להליכה, אין מניעה לאונן מלנעול מנעלים אלה בהיותו אונן, קודם הקבורה, כדי שמיד אחר הקבורה נמצא שאינו נעול במנעל של עור]. [ילקו״י אבלות שם סי׳ ט׳ עמו׳ רי. יחוה דעת ד׳ סי׳ נו].

ג צריך שיקרע מעומד, ואם קרע מיושב לא יצא, וחוזר לקרוע מעומד, אבל לא יברך שוב דיין האמת. והוא הדין בכל אופן שקרע על המת שלא כהלכתו, שחוזר לקרוע בלי ברכה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד נט, ובמהדורת תשס״ד סימן ט׳ סעיף ג עמוד ריב]

ד בעת הקריעה לא ישען על קיר או שולחן. אבל חולה או זקן מותר להם לסמוך עצמם בעת הקריעה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ט׳ סעיף ד עמוד ריב]

ה מקום קריעה הוא לפניו, אבל אם קרע מלאחריו, או מן הטבור ולמטה, או מן הצדדין, דהיינו תחת אצילי ידיו, או בשרוול, לא יצא ידי חובת קריעה, וצריך לחזור ולקרוע, אך אין צריך לחזור ולברך. והמנהג הוא לכתחלה שעל שאר קרובים קורעים מצד ימין, ועל אביו ואמו קורעים מצד שמאל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד נט, ובמהדורת תשס״ד סי׳ ט׳ עמו׳ ריג]

ו שיעור הקריעה הוא טפח [שמונה ס״מ], בצידי בית החזה, והיינו בשאר קרובים [בנו ובתו, אחיו ואחותו, ואשתו], אבל באביו ובאמו קורע בצד שמאל כנגד הלב, עד שיגלה את מקום הלב. [אך אינו צריך לקרוע הגופיה ולגלות ממש את לבו]. [ילקו״י מהדר׳ תשמ״ט עמ׳ נט, ובמהד׳ תשס״ד עמוד ריג]

ז על כל המתים אם רצה קורע ביד או בכלי, אבל על אביו ועל אמו קורע דוקא ביד [אך חותך בשפת הבגד בכלי, כדי שיוכל לקרוע אחר כך במשיכת היד שיעור טפח]. והמנהג הוא שתחלת הקריעה נעשית על ידי אחר, שבזה האבל מרגיש עגמת נפש יותר, והמשך הקריעה נעשית על ידי האבל בעצמו. ועל כל המתים קורע בפנים, שלא בפני אדם. ולכן יש לו להכניס ידיו לפנים וקורע בצינעא. אבל על אביו ואמו אינו קורע אלא מבחוץ, בפני כל אדם. ועל כל המתים שולל [תופר תפירה לא שווה] לאחר ז׳, ומאחה לאחר שלשים, על אביו ואמו שולל לאחר ל׳ יום, ואינו מאחה לעולם. והאשה קורעת בצינעא, ושוללת לאלתר מפני כבודה, על ידי סיכה וכדומה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמו׳ נט, ובמהדורת תשס״ד סי׳ ט׳ עמו׳ ריג ס״ז]

ח אונן צריך לברך ברכת ״דיין האמת״ בהזכרת ״שם ומלכות״, וכמו ששנינו ברכות על שמועות רעות אומר ברוך דיין האמת, ואף על פי שיש אומרים שהברכה תהיה בלי הזכרת שם ומלכות, כבר פשט המנהג לברך ברכה זו בשם ומלכות, ובמקום מנהג לא אמרינן ספק ברכות להקל. והמנהג הוא שכל אחד מהאבלים מברך לעצמו ברכת דיין האמת, ואין יוצאים ידי חובת הברכה מאחד. אך אם יש שם אבלים חילוניים שאינם יודעים לברך כהוגן, יברך אחד מהאבלים שיודע לברך ויאמר להם שהוא מכוין להוציאם ידי חובת הברכה, ושגם הם ישמעו ויתנו בדעתם לצאת ידי חובת הברכה. [שם סי׳ ט׳ סעיף ח]

ט אם שכחו לקרוע, ועבר היום שהמת נקבר בו, ונזכרו בלילה [שלאחר יום הקבורה], יכולים לקרוע ולברך עד סוף הלילה. וגם אם קברו את המת ביום אחר, ולא ביום המיתה, או נזכרו אחר הקבורה שלא קרעו, וכבר עבר היום, אם נזכרו בלילה קורעים בברכה, עד סוף הלילה. אבל אם נזכרו לאחר שעבר יום הקבורה ולילה שאחריו, יקרעו בלי ברכה כל שהוא בתוך שבעה. [ושאר מנהגי אבלות בודאי שנוהג כל שבעה]. אבל אם עברו שבעה ולא קרע, שוב אינו קורע, חוץ מאביו ואמו שחייב לקרוע עליהם לעולם, אפילו לאחר י״ב חודש, ויקרע בלי ברכה. וכל זה שאין צריך לקרוע על שאר קרוביו, הוא רק

בתנאי ששמע תוך שבעה, ובכל זאת לא קרע, אבל אם לא שמע תוך שבעה, ושמע תוך שלשים, חייב לקרוע. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ט׳ סעיף ט עמוד רטו]

י בעלי תשובה שהוריהם נפטרו לפני כמה שנים, אם לא קרעו עליהם בזמנו, קורעים אפילו לאחר כמה שנים, אך לא יברכו ברכת דיין האמת, אף על פי שבזמנו לא בירכו ברכה זו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ט׳ סעיף י עמוד רטז]

יא אף אם האבל מסרב לקרוע, בניגוד לחובת ההלכה, מכל מקום אפשר ללמדו לברך ברכת ״דיין האמת״ בשם ומלכות, שאינה ברכה על הקריעה. [ילקו״י שם סי׳ ט׳ סי״א עמ׳ רטז]

יב מצד הדין היה צריך לקרוע כשרואה את אחד משבעת קרוביו שהם אבלים [כגון אם חמיו או חמותו נפטרו ואשתו יושבת שבעה, או שאשת בנו נפטרה, ובנו יושב שבעה וכו׳]. אך כיום לא נהגו בזה, הן לענין קריעה והן לענין אבלות. ומכל מקום מי שאינו מחוייב בקריעה אינו יכול להחמיר על עצמו ולברך בעת שקורע, גם לפי מנהג האשכנזים שנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא, ואף אם הוא בר חיובא אם יקרה לו ענין של אבילות. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ט׳ סעיף יב, עמוד רטז]

יג העומד בשעת יציאת נשמה של איש או אשה מישראל, מן הידן היה חייב לקרוע. (ראה להלן) ויש אומרים שאם היה עומד ליד המת בשבת, בשעת יציאת הנשמה, אינו קורע במוצאי שבת, שהואיל ונדחה אצלו, ידחה, וכן ספר תורה שנשרף בכח הזרוע בשבת, אין לקרוע במוצאי שבת. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד סב, ובמהדורת תשס״ד סימן ט׳ סעיף י״ג עמוד ריז. יחוה דעת חלק ד׳ סימן נו עמוד רפו]

יד ומכל מקום כבר נהגו כיום שמי שעומד אצל המת בשעת יציאת הנשמה, שאינו קורע, שאם לא כן לא נמצא מי שיעמוד אצל המת, ונמצא מת יחידי בעוגמת נפש. ואמנם אם אחד מהקרובים שחייב באבלות עומד ליד המת בעת יציאת הנשמה, הנכון הוא שיקרע אז באותה שעה, ויברך קודם הקריעה ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם דיין האמת. ואחר כך שוב אינו צריך לקרוע, אחר שכבר קרע בעת יציאת הנשמה. ואם לא קרעו בעת יציאת הנשמה, טוב לנהוג לקרוע בסמוך ליציאת האבלים ההולכים להלוייה. ואם לא קרעו קודם ההלויה יקרעו להם מיד לאחר ההלויה, קודם סעודת הבראה. [ילקו״י אבלות סי׳ ט׳ עמו׳ ריז]

טו המנהג כיום שאין קורעים על אדם כשר, ואפילו על חכם, אלא אם כן הוא רבו מובהק, שאם לא כן אין לדבר סוף. וכשהוא קורע על רבו מובהק שרוב חכמתו ממנו, דהיינו שלימדו דרכי העיון והפסק, יש אומרים שצריך לקרוע את כל בגדיו כדין אביו ואמו, עד שיגלה את לבו. ויש אומרים שדי שיקרע טפח. והלכה כסברא ראשונה. [שם ריח]

טז חובה לקרוע על אביו ועל אמו את החולצה, ואם לובש כמה חולצות, צריך לקרוע את כולן. אבל אין צריך לקרוע את הגופיה, שהיא בגד הזיעה, [וכן המנהג אצל רוב בני עדות המזרח, שסמכו על רב האי גאון ודעימיה, שלא לקרוע בגד הזיעה, ומנהג זה יש לו על מה לסמוך]. וכן אין קורעים את המעיל העליון (לדידן, והיינו החליפה, וכל שכן מעיל חורף), הטלית קטן, והסוודר, ובשאר קרובים די לקרוע הבגד העליון שהיא החולצה, והמנהג לקרוע על אביו ואמו בצד שמאל, ועל שאר קרובים בימין. [שם מהדו׳ תשמ״ט עמ׳ סד, ובמהדורת תשס״ד עמ׳ ריט]

יז הלובש סוודר במקום חולצה, [שאין לו חולצה] וקרע את הסוודר על אביו או אמו, ואחר כך רוצה להתיר את כל חוטי הסריגה ולחזור ולסרוג מהחוטים בגד אחר, יש להקל לעשות כן, דפנים חדשות באו לכאן. [ילקו״י אבלות תשמ״ט עמ׳ סה, ובמהדור׳ תשס״ד סי׳ ט׳ עמ׳ רכא]

יח הלובש בגד יקר ונאה, ורוצה להחליפו קודם הקריעה לבגד פשוט יותר, רשאי לעשות כן, וכמבואר לעיל [דיני אונן סעיף לה]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ ט׳ סי״ח עמ׳ רכא]

יט אין צריך לקרוע את בגד השינה, דהיינו הפיג׳מה, או כתונת לילה. וכן אין צריך לקרוע את החלוק, אף אם לובשו בימי השבעה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ט׳ עמ׳ רכא]

כ נשים חייבות אף הן לקרוע על המת כדין האנשים. וחובה קדושה להסביר להן שלפי דברי רבותינו בש״ס, וכל הפוסקים, הראשונים והאחרונים, חייבות אף הנשים לקרוע על מת שמתאבלות עליו, ואם ישנן נשים שנהגו בחוץ לארץ שלא לקרוע על מת מקרוביהם, יש לבטל מנהג זה המנוגד לדעת ההלכה, ובפרט שרבותינו החמירו מאד ואמרו, שאבל שלא קרע חייב מיתה. אלא שלאחר הקריעה יסגרו מקום הקריעה בסיכת בטחון, לצניעות. [ילקו״י מהדורת תשמ״ט עמוד סה, ובמהדורת תשס״ד, סי׳ ט׳ סעיף כ עמוד רכב. יביע אומר ח״ו יו״ד סי׳ לב דף רמט. וחלק י׳ חיו״ד דף שסד טור א׳ אות כב]

כא קטן שמת לו מת, מקרעין לו מפני עגמת נפש, אף שאינו נוהג אבילות כלל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד סז, ובמהדורת תשס״ד סימן ט׳ סעיף כא עמוד רכג. מאור ישראל א׳ עמו׳ שי]

כב מי שמתו לו שני קרובים כאחד, או שבאה לו שמועה משנים כאחד, קורע קריעה אחת על שניהם, ואפילו אם אביו ואמו מתו כאחת, קורע קריעה אחת על שניהם. ואם קרע על קרובו שנפטר, ואחר כך מת לו מת אחר בתוך שבעה, קורע קרע בפני עצמו, בין באותו קרע עצמו, שמוסיף בו וקורע בו עוד טפח, או מרחיק ג׳ אצבעות וקורע טפח. לאחר שבעה מוסיף על קרע ראשון כל שהוא. מת אביו או אמו ואחד משאר קרוביו, קורע תחלה על אביו או על אמו עד לבו, ומרחיק שלשה אצבעות וקורע טפח על המת האחר. מת אביו וקרע, ואחר שבעה מת אחד מהקרובים, מוסיף על קרע הראשון, ותחתון מתאחה ועליון אינו מתאחה. מת אחד מהקרובים וקרע, ואחר כך מת אביו או אמו, בין בתוך שבעה בין לאחר שבעה, מרחיק ג׳ אצבעות וקורע מן הצד בשפת הבגד. [שם עמו׳ רכד]

כג אמרו לו שמת אביו, וקרע, ואחר כך נתברר לו שהיה זה בנו ולא אביו, יצא ידי חובת קריעה, ואין צריך לחזור ולקרוע. והוא שנודע לו בתוך כדי דיבור. ואם לא נודע לו עד אחר כדי דיבור לא יצא. אבל אם אמרו לו מת לך מת, וכסבור אביו הוא, וקרע, ואחר כך נמצא שהוא בנו, יצא אפילו לא נודע לו עד אחר כדי דיבור. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשס״ד עמו׳ רכה]

כד אין קורעים על מת לא בשבת ולא ביום טוב, ואפילו ביום טוב שני של גלויות אין לקרוע, אלא ידחה את הקריעה לאחר החג. [ולגבי חול המועד ראה בסעיף הבא]. ומכל מקום ברכת דיין האמת לכתחלה יברך בשבת, ורק אם לא בירך בשבת יברך בעת הקריעה לאחר השבת. והקורע על מתו בשבת, אף על פי שחילל שבת יצא ידי קריעה. [שם עמו׳ רכה]

כה מנהג עיר הקודש ירושלים ת״ו, אף לספרדים, שלא לקרוע בחול המועד על מת, אלא על אב ואם בלבד, אבל על שאר קרובים קורעים רק במוצאי הרגל, כשמתחילים לנהוג שבעה ימי אבילות. אבל בכל יתר ערי הארץ יש להורות כדעת רוב הפוסקים ומרן שקבלנו הוראותיו לקרוע על כל הקרובים בחול המועד, אף על פי שאין אבילות במועד. וחייב תיכף להחליף הבגד הקרוע, שאין אבילות בפרהסיא בחול המועד. וכל זה למת שנקבר בחול המועד, שאז הוא שעת חימום וראוי לקרוע עליו, אבל אם מת ונקבר ביום טוב, על ידי גויים, אין לקרוע בחול המועד, וכל שכן ביום טוב, אלא קורע לאחר הרגל עם התחלת ימי האבילות, שלא הותרה קריעה בחול המועד, אלא כשהקבורה היתה בחול המועד, אבל כשהקבורה נעשית ביום טוב, הואיל ונדחית הקריעה יש לדחותה עד מוצאי הרגל. ומכל מקום הדבר ברור שיש לברך מיד ברכת ״דיין האמת״ בשם ומלכות, ביום המיתה, ואם לא בירך קודם הקבורה, יברך לאחר קבורה. ואם עבר יום הקבורה ולא בירך, אינו רשאי לברך בשעת הקריעה שקורע במוצאי הרגל, שפשוט שאין קשר ושייכות בברכה זו לקריעה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד סח, ובמהדורת תשס״ד סימן ט׳ סעיף כה עמ׳ רכו. יביע אומר ח״ד חיו״ד סימן כה, דף רצו: מאור ישראל חלק א׳ עמוד שי]

כו חתן שנפטר לו אחד מקרוביו בתוך שבעת ימי המשתה שלו, אף על פי שמברך ברכת דיין אמת, אינו קורע אלא לאחר שיסיים את שבעת ימי המשתה שלו, ויתחיל באבלות. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ט׳ סעיף כו עמוד רכז. יביע אומר ח״ד חיו״ד סי׳ לד אות ה]

דין קריעה ברואה ספר תורה שנשרף

כז הרואה ספר תורה כשנשרף, או תפילין שנשרפות, קורע שתי קריעות, אחת על הגויל ואחת על הכתב. אמנם כל זה כששרפו אותם בזרוע, דהיינו על ידי אדם עריץ בין גוי בין ישראל, אבל אם נשרפו על ידי קצר חשמלי שאירע באותו מקום, וכיוצא, אין צריך לקרוע. ואם שרפו במזיד ספרי ש״ס ופוסקים, אין צריך לקרוע. [ילקו״י אבלות סי׳ ט׳ עמ׳ רכט].

כח השומע שספר תורה נשרף בכח הזרוע, או הרואה גוילים של ספר תורה שכבר נשרפו, אין צריך לקרוע לכולי עלמא, שרק באותה שעה קורע. [ילקו״י אבלות סי׳ ט׳ עמוד רל]

כט טוב להחמיר שלא לראות גוילים של ספר תורה מבוזים או שרופים הנמצאים במרתף השואה, וכדומה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ט׳ סעיף ל׳ עמוד רל]

ל ספרי תורה שנשרפו בעוונות הרבים בפרוץ דליקה בבית הכנסת על ידי קצר חשמלי, או שנשרף במלחמה, וכדומה, אם נשרפו כליל, אין צריך מן הדין לקבור את האפר על יד תלמיד חכם ששונה הלכות, אבל טוב להחמיר לגנזם על ידו. ואם נשארו יריעות חרוכות יש לקברם ליד תלמיד חכם בעריכת לויה פומבית ובהתעוררות לתשובה ולמעשים טובים, וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה׳, ואין צריך לגזור תענית על הצבור, ורק מי שיוכל להתענות ולצום על בזיון התורה בעוונות הרבים יעשה כן ותבא עליו ברכה, ואין צריך לקרוע על שריפת ספרי תורה, שכבר נתבאר שאין לחייב קריעה אלא כשנעשה הדבר בזדון לב להכעיס חס ושלום. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד סט, ובמהדורת תשס״ד סי׳ ט׳ עמוד רל. יחוה דעת חלק ד׳ סימן נו עמוד רפג]

לא מי שהניח ס״ת בארון הקודש, ולא נזהר להעמידו על קרקעית הארון ביושר, ולכן נטה הס״ת ליפול, אלא שנשען על הדלת של ארון הקודש, ואח״כ כשבא אדם אחר לפתוח ההיכל נפל הס״ת בארץ, יש אומרים שהאיש הראשון חייב להתענות, כדין מי שנפל ס״ת מידו, כי הוא היה הגורם לנפילתו. וכן צריך לתת צדקה לעניים כדי שיצא מכלל ארור ויבא לכלל ברוך. ויש חולקים ואומרים שכיון שהכל נעשה בשוגג מחוסר תשומת לב, יש להקל בו בעת הצורך. ובפרט שכל דין זה דמי שנפל מידו ס״ת חייב להתענות, אינו מפורש בש״ס ובראשונים כלל, אלא שמנהג ישראל שמי שנפלו תפלין מידיו

מתענה, וכל שכן מי שיפול מידו ס״ת. ועל כל פנים בגרמא בעלמא א״צ לחייבו תענית, וכן מי שפתח ההיכל ליטול מפה של ס״ת, וכשמשך אותה הופתע לראות שהס״ת נפל לארץ, וכנראה שבשעה שלקח המפה נשמט הס״ת מההיכל ונפל לארץ, מאחר שכל ענין התענית בזה אינו אלא מנהג, ובנ״ד לא נפל מידו ממש, אלא בגרמתו נפל, יש מקום להקל בגרמא, והכל תלוי בתשובה וחרטה שמכאן ולהבא ישגיחו בעינא פקיחא לבל תארע עוד תקלה כזאת, ויקבעו שיעור תורה בהלכה לכל הצבור, אשר הם מוקירי תורה ושוחרי תושיה, ויזהרו מאד בכיבוד התורה ולומדיה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד עמוד רלא]

לב מי שנשרפה סוכתו, ונשרפו כל הקישוטים שקישט בהם את הסוכה, ובהם גליונות נייר שכתובים בהם שמות הקודש ופסוקי תנ״ך, אין צריך לקרוע את בגדיו אבל יש להטמין האפר ושרידי הגליונות שנשארו מהשריפה, בבור הגניזה שבבית הקברות, על ידי שקים או תיבות עץ, כדי שלא יאבדו **בידים**.[ילקו״י אבלות מהדו׳ תשמ״ט עמ׳ ע׳, ובתשס״ד עמוד רלג]

מידע על תיקים לספר תורה – ארגזים מכסף לספר תורה

לג אודות האסון שאירע בעוונות הרבים, שהערבים הפראים תושבי חברון נכנסו לבית הכנסת אשר במערת המכפלה, וקרעו לגזרים את שמונת ספרי התורה, וניפצו והשחיתו את ארון הקודש וקרעו לגזרים את תשמישי הקדושה שבתיבה, וכילו חמתם ברהיטי בית הכנסת, הואיל והיהודים לא ראו את כל המעשה הנזכר לעיל בעת אירוע הדברים, ושמעו וראו זאת רק לאחר מכן, אין צריכים לקרוע. ואדם היודע בעצמו שמצב בריאותו תקין, ראוי לו להחמיר על עצמו ולהתענות ביום שמובילים את היריעות הקרועות של הספרי תורה, לגנזם בבית הקברות. ומי שאינו בריא כל כך או שעל ידי התענית יתבטל מלימודו, לא יתענה, והעיקר בזה להתעורר לתשובה ולמעשים טובים, ולעשות תענית דיבור. ולעשות לוייה רבתי בהשתתפות המון בית ישראל ליריעות הס״ת שארית הפליטה ולגנוז אותם בכלי חרס, ולקוברם בקברי הצדיקים אשר מנוחתם כבוד בבית הקברות של חברון. והשי״ת ישפוך חרון אפו על הערבים הפראים, ובערה אש ואין מכבה בכל עושי הרשעה, אשר לא יעזוב להם שורש וענף. ויקויים לעינינו הפסוק: תרדוף באף ותשמידם **מתחת שמי ה׳**. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ עא, ובמהדו׳ תשס״ד עמ׳ רלד. יביע אומר ח״י חיו״ד סי׳ נא עמ׳ שג]

ספר תורה כתיבה כתב ספרדי עם תעודה

סימן י׳ – מצות הלוית המת

א מצות עשה מדרבנן ללוות את המת, וכבר האריכו חז״ל בכמה מקומות בגודל מעלת לוויית המת, ואמרו בגמרא (ברכות יח.), כל הרואה את המת ואינו מלוהו עובר משום לועג לרש חרף עושהו. ועוד אמרו בגמ׳ (מועד קטן כו:) דחייב נידוי ב״מ. ועוד אמרו בגמרא כתובות (שם.) כל המלווה את המת מבית הנפטר עד הקבר, זוכה שגם אותו ילוו לבית עולמו. ועליו הכתוב אומר מלוה ה׳ חונן דל. וטוב שילווה המת עד הקבר, אך אם אינו יכול ללוותו עד הקבר, על כל פנים ילוה אותו ארבע אמות. ואם אינו יכול בכלל לבוא להלוייה, לא ימנע מלבקש עליו רחמים או לתת צדקה לכפרת נפשו בעת הקבורה.[ילקו״י אבלות מהדו״ת תשס״ט עמוד עה, ובמהדורת תשס״ד סימן י׳ סעיף א עמוד רלח]

ב נוהגים שהמלוים את הנפטר ארבע אמות או יותר, וברצונם לשוב לביתם, ממתינים עד שהמטה תעלם מן העין, ויש לזה סמוכין, ויש להזהר בזה. [ילקו״י אבלות תשס״ד עמוד רלו]

ג המשתתפים בהלויית המת, ישתדלו ללכת אחר המטה, ולא לפניה, ורק תינוקות של בית רבן הבאים להלוייה לקריאת תהלים, מותר להם לצאת לפני המטה, שהבל פיהם הוא הבל שאין בו חטא. וגם האבלים המשתתפים בהלוייה [כגון על שאר קרובים, או על אמן] ילכו אחר המטה, ולא לפניה. ומצוה לכל מי שיכול שישא **את המטה**. [ילקו״י אבלות סי׳ י׳, עמ׳ רלז]

ד מה שנאמר שמבטלין תלמוד תורה ללוות המת, אין חייבים בזה אלא אם היה הנפטר מורה הוראות לרבים, בדברי הלכה למעשה, שאז צריכים לבטל מלימודם וללוות את המת. ואמנם הנוהגים כיום לבטל את התינוקות של בית רבן בלווית אדם גדול בתורה שנפטר, או אדמו״ר וכדומה, אף שלא לימד הלכה לרבים, מן הסתם הנהיגו כן על פי גדולי הדור שלפנינו, לכבודה של תורה, והנח להם לישראל. ומכל מקום אין חיוב לבטל תורה אלא במי שלימד הלכה לרבים, הא לאו הכי אינו מחוייב לבטל מלימודו, ובפרט אם אינו רואה את ההלוייה, או שהיא מחוץ לעיר, או שאינו יודע במדוייק שעת **צאת ההלוייה**. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד עה, ובמהדורת תשס״ד סימן י׳ סעיף ד עמוד רלז]

ה אשה, יש אומרים שדינה כמי שלמד ולא לימד לאחרים, שאם יש ששים ריבוא אנשים אין צריך לבטל תורה בשבילה הלוייתה. ויש אומרים שדינה כמי שלא שנה ולא למד, שאם יש מי שיתעסק בצרכי הקבורה אין צריך להתבטל מהתורה בשבילו, ובלבד שיהיו עשרה אנשים לכל הפחות. וכן **המנהג**. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן י׳ סעיף ה עמו׳ רלט]

ו מה שכיום רבים נוהגים להקל שלא לבטל ממלאכתם לצורך קבורת המת, וכן רבים אינם מבטלים מלימודם לצורך הלוייית המת, יש להם על מה **שיסמוכו**. [ילקו״י אבלות סי׳ י׳, ס״ק]

ז מנהג עיר הקודש ירושלים ת״ו, שאין הבנים והנכדים הולכים אחר מיטת אביהם הנפטר למנוחת עולמים, שיש צער גדול לנפטר כשבניו מלוים אותו, ואין לשנות ממנהג ירושלים. וגם הבנות והנכדות לא תלכנה אחר מיתת אביהן. [ובלאו הכי לפי דעת הזוהר הקדוש אין לנשים להכנס לבית הקברות, ובכל אופן צריך להקפיד מאוד שלא תהיה תערובת נשים וגברים בלויה]. והבנים יגיעו למקום טרם צאת המטה, וישארו שם בעת ההספדים ואמירת הקדיש, ואחר שהמטה נעלמה מן העין, מותר להם לעזוב את המקום. אולם ביתר ערי הארץ אין מקפידים כל כך בזה, וכן נוהגים בחוצה לארץ, שכל האבלים משתתפים בהלויה, ועל כן אין למחות בחזקה באלה שעלו מחוץ לארץ ומנהגם ללוות את האב הנפטר, ורוצים להחזיק במנהגם גם בירושלים. אבל אם יש בהם בני תורה ומוקירי רבנן, ראוי לתלמידי חכמים לדבר עמהם באמירה נעימה שלא לשנות מן המנהג שנעשה לטובת הנפטר, ואם לא יאבו שמוע הנח להם, והמוחה בידם בחזקה גורם לריב ומדנים. ובשאר ערי הארץ טוב לומר להם שינהגו בזה כמנהג ירושלים, שהבנים לא יצאו אחר מיטת אביהם כלל. וכל זה על האב, אבל נוהגים ללכת אחר מטת האם, אף לכתחילה, וכל שכן שהולכים אחר מטת שאר הקרובים, מלבד אחר האבא, והסבא. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד עז, ובמהדורת תשס״ד סי׳ י׳ עמ׳ רכ]

ח מי שהיה לפניו מת וכלה, מניח הכלה ומתעסק במת, שנאמר לב חכמים בבית אבל, וכל זה כשאין ביטול לאחד מהם, ויש המתעסקים במת, ויש שמכניסים הכלה לחופה, ויש לפניו ב׳ דרכים, או ללכת לכלה או להתעסק במת, שאז עדיף להתעסק במת שהוא גמילות חסד של אמת, וגם ישפיל דעתו באשר הוא סוף כל אדם, והחי יתן אל לבו, וכן נאמר (קהלת ז, ב): טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה, אבל אם כשהולך לאחד מהם, המצוה השניה מתבטלת לגמרי, כבוד החיים קודם. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד עו, ובמהדורת תשס״ד סימן י׳ סעיף ח עמוד רמב]

ט מותר לחתן ולכלה הנמצאים בתוך שבעה ימי המשתה ללכת להלוויית קרוביהם, אף על פי שאינם נוהגים דיני אבלות. וכל שכן שמותר לחתן ולכלה לנחם אבלים, וללכת לבית העלמין בתוך שנה, ואין בזה שום מנהג להמנע מכך. [ילקו״י אבלות תשס״ד עמוד רמב. ע״פ דברי המרדכי מו״ק סי׳ תתקכד, ובפסקי הרא״ש פ״א ס״ה, ובשבות יעקב ח״ב יו״ד סי׳ קב. ואף שמדברי המהרי״ל ובשדי חמד (מע׳ אבלות סי׳ רטז) מבואר להחמיר בזה, ונמשך אחריהם בחיים וחסד, מ״מ הלכה כדברי המיקל באבל]

י אפילו במקום שאינו צריך ללוות את המת, אף על פי כן צריך לעמוד מפני העוסקים עמו, שהם גומלי חסדים. וכן בכל מצוה שאדם הולך ומתעסק בה, יש לעמוד בפניו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד עו, ובמהדורת תשס״ד סימן י׳ סעיף י עמוד רמב]

יא הנוסע באוטובוס ורואה דרך חלון הרכב שמלוים את המת, וקשה לו לרדת וללוות את המת, צריך להדר ולקום מפני המלווים, אפילו שהוא בתוך האוטובוס. [שם סי׳ י׳ עמ׳ רמג]

יב היה יושב בביתו והלוייה עוברת ברחוב, ואין לו אפשרות לרדת לרחוב, או שחושש שעד שירד ההלוייה כבר תעבור, יעמוד בחלון הנוטה לרחוב ויאמר, לך לשלום ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין.[ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן י׳ סעיף יב עמוד רמד]

יג יש להזהר שלא להאריך בשבחים יותר מדאי, כגון הישר באדם, או הצדיק והחסיד, ויצמצמו ככל האפשר בתוארים על הנפטר. [ילקוט יוסף הלכות אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד עח].

יד המנהג בארץ ישראל שהבן אומר בהלוייה קדיש ״יהא שלמא״ עם החזן, או עם אחד מהקהל. אך אם אין שם אחד שיאמר עמהם קדיש, אפשר שהאונן יאמר קדיש בהלוייה. [וכמו שנתבאר לעיל בדין אונן]. וזהו דוקא כשהבן הולך אחר המת, והיינו אחר אמו, אבל אחרי אביו בלאו הכי מנהג ירושלים שאין הבן הולך אחר המטה, אלא אומר קדיש בפתח החצר אחר שמוציאים את המת מהבית, ואחר אמירת הפסוקים גדול העצה וכו׳, והוא רחום וכו׳. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן י׳ סעיף יד עמוד רמד]

טו אונן שיש לו יאר-צייט בזמן שהוא אונן, אין לו לומר קדיש קודם הקבורה. [ילקוט יוסף אבלות מהדורת תשס״ד סימן י׳ סעיף טו עמוד רמה. ועיין כל בו להלכות אבלות גרינוולד עמוד קנו. והביא דעות בזה, והנראה דשב ואל תעשה עדיף. והרוצה לומר קדיש מלה במלה עם אחר, יש לו ע״מ לסמוך].

טז יש אוננים הנמנעים מלומר פרק ״יושב בסתר עליון״, וכן פרק ״אשת חיל״ בשעת ההלוייה, מפני שהאונן אסור בדברי תורה, ובאמירת פרקי תהלים יש שמחה לאומרם כמו דברי תורה. אך לא נהגו להחמיר בזה. ומכל מקום קודם ההלוייה בעת ששומרים על הנפטר, עדיף שהאונן לא ישמור על המת, כיון שאינו יכול לומר תהלים, אלא יביאו אחר שיכול לומר תהלים ליד הנפטר. ואם אין שם אחר, יעמידו את האונן בשמירה, ויאמר את הפרקים מ״ט, ע״ט, וקל״ז, ויחזור עליהם. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ י׳ סעיף טז עמ׳ רמה]

יז מותר לאונן להספיד את קרובו אף שמזכיר דברי תורה בהספד, ואין לחוש בזה מטעם שאונן אסור בדברי תורה. ובפרט אם הבן הוא תלמיד חכם שטוב ונכון שישא דברי התעוררות ומוסר בפני קהל המלוים, ויהיה הדבר לנחת רוח גדולה לנפטר, שהעם מתעורר לתשובה בגרמתו. ומכל מקום יקצר בדברי תורה ויאריך בדברי מוסר, בבחינת והחי יתן אל לבו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן י׳ סעיף יז עמוד רמז]

יח מי שנפטר והשאיר אחריו בן קטן שהגיע לחינוך, אומר קדיש בעת ההלויה, ומעיקר הדין הקטן יכול לומר קדיש לבד [שאין זה קדיש של תפלה שהוא חיוב], וכמבואר לקמן סימן ל׳ סעיף יח, ומכל מקום נכון יותר שיעמוד אצלו גדול, שיאמר עמו הקדיש מלה במלה. ונכון שגם במשך כל השנה, יאמר גדול עם הקטן את הקדישים, בפרט קדיש חיוב של התפילות. [ובירושלים בלאו הכי נהגו שאין האונן אומר קדיש לבדו אלא עם אחר כנזכר לעיל]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד סב, ובמהדורת תשס״ד סימן י׳ סעיף יח עמוד רמז]

יט במקומות רבים נהגו לאסוף צדקה בשעת לוויית המת, כשבאים להספידו. וטעם גדול יש לדבר.[ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן י׳ סעיף יט עמוד רמח]

כ בבית שהנפטר שם אין שאילת שלום. וכן כאשר מתאספים ללוייה ועומדים מקובצים ברחוב, אסורים בשאלת שלום זה לזה, וכן במשך זמן ההלויה. ואמנם יש אומרים דכל שיש בעיר חברא קדישא המתעסקת בצרכי הקבורה, מותר לומר שלום אף בבית האבל. וכל שכן בשכונה או בכפר כשהמת בעיר. ולכולי עלמא מותר לנענע בראשו במקום שאילת שלום, ואין בזה איסור. [ולכן אם נפגשים בהלוייה עם קרובי משפחה, או עם חברים שלא נתראו זמן רב, הנכון הוא שינענע להם בראשו בלא אמירת שלום. אך המקילין באמירת שלום יש להם על מה שיסמוכו, וכמו שנתבאר, וכל שכן שאם הושיטו לו יד שמותר לו לתת ידו בחזרה]. ובבית האבל מותר לבאים שם לומר שלום האחד לשני, כאשר יבואר להלן דין שאילת שלום באבל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן י׳ סעיף כ עמוד רמח]

כא אין מניחין ספר תורה על מטתו של חכם, אפילו חכם גדול. אולם אם הנפטר חיבר ספרים, יכולים להניחם על מטתו, שיש בזה כבוד לנפטר. אבל בודאי שחלילה לקוברם יחד עמו. [וכן עשו בפטירת המהרש״א, ובפטירת החפץ חיים, ועוד מגדולי הדורות, שהניחו חיבורם על מטתם]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן י׳ סעיף כא עמוד רנ]

כב קוברים מתי עכו״ם ומנחמים אבליהם מפני דרכי שלום. ואם המת הוא מגדולי המלכות, מלווים אותו משום שלום מלכות. אך יש ליזהר שלא להכנס לכנסייה שלהם, שדרכם להכניס את המת לשם ולהתפלל עליו, וזו היא עבודה זרה ממש, ולכן יש להמנע בהחלט מלהכנס לכנסייה. אבל למסגד של ישמעאלים מעיקר הדין מותר להכנס. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ רצט, ובמהדורת תשס״ד עמ׳ רנ. וביביע אומר ח״ב יו״ד סי׳ יא]

כג לפי דעת הזוהר הקדוש אין לנשים ללוות את המת כלל, אלא תעמודנה בפתח החצר בעת הוצאת המטה, ולא תלכנה אחר המטה. וכל שכן שלא תיכנסנה לבית הקברות. וצריך מאד ליזהר שבעת ההלוייה לא תהיה שם תערובת נשים ואנשים יחדיו. וכתב הגאון מוילנא: ״ותשמור שלא תלך לבית הקברות כלל וכלל כי שם מתדבקין בקליפות מאד, וכל שכן בנשים, וכל הצרות והעוונות באים מזה״. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד עמוד רנב]

כד מעיקר הדין מותר לאשה ללכת בימי ראייתה ללכת לבית הקברות, או לקברות צדיקים וקברי אבותיה, אף כשעוברת דרך קברות אחרים. וכל שכן בימי ליבונה מותר. אף שעדיין לא טבלה. אולם כבר נתבאר בסעיף הקודם שלפי הזוהר הקדוש והגר״א יש לנשים להמנע מלהכנס לבית הקברות, ובפרט בימי טומאתן. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ פד, ובמהדורת תשס״ד סי׳ י׳ עמ׳ רנג. אולם בטהרת הבית מבואר שאין בזה איסור, והוא רק מצד ראוי ונכון, ע״פ הזוהר הקדוש והגר״א].

כה אין ללכת לבית הקברות אלא לצורך הלוית המת, ובפרט אם לא תיקן עוון קרי, כי החיצונים מתדבקים בו. אבל מותר לילך להשתטח על קברי צדיקים, או לילך על קבר אביו או אמו לכבודם, אף על פי שעובר דרך קברות אחרים, דכיון דהוי צורך מצוה, שומר מצוה לא ידע דבר רע. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן י׳ סעיף כה עמוד רנד]

כו היוצא מבית הקברות, וכן החוזר מהלוייה, צריך ליטול ידיו. ומעיקר הדין אין צריך ליטול בכלי, אך המחמיר ליטול עם כלי תבוא עליו ברכה. וכן מעיקר הדין מותר לנגב ידיו מאותה רחיצה, אך נהגו שלא לנגב הידים כדי שלא יסיחו דעתם מזכרון המת. ואם עמד מחוץ לארבע אמות של מיטת המת, ולא נכנס לבית הקברות, אין צריך ליטול ידיו. ויש נוהגים להחמיר בכל אופן. וכן נהגו להקפיד היכא דאפשר שלא להכנס לביתו עד שיטול ידיו. ויש נוהגים ליטול ידיהם קודם כניסתם לבית הקברות, אך מדינא אין צריך ליטול ידיו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד פג, ובמהדורת תשס״ד סימן י׳ סעיף כו עמוד רנד]

כז הנכנס לקברות צדיקים [שלא בתוך בית הקברות] כמו קבר רבי שמעון בר יוחאי במירון, וקבר יונתן בן עוזיאל בעמוקה, וקבר רבי מאיר בעל הנס בטבריה, וקבר שמעון הצדיק, וכדומה, אין צריך ליטול ידיו בצאתו משם. [ואין להתפלל שחרית מנחה וערבית בבית קברות, וגם לא בקברות צדיקים. ומה שאנו מתפללין בקבר הרשב״י ובמערת המכפלה הוא מפני שהקבר עצמו עמוק הרבה, ואינו בסמוך למצבה הנראית]. [ילקו״י אבלות תשס״ד סימן י׳ סעיף כז עמוד רנה]

כח בשעת הרחיצה בחזרה מהלוויה, נהגו להקפיד שלא ליקח הכלי מיד הרוחץ. אולם דבר זה אינו מעיקר הדין, שהרי בלאו הכי אין צריך כלי לנטילה זו. ונהגו להקפיד היכא דאפשר שלא להכנס לבית, ואפילו לביתו, עד שיטול ידיו. ואם אין לו מי שיביא לו מים לחצר, אין צריך להקפיד בזה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן י׳ סעיף כח עמוד רנח]

כט אף הנכנס לבית קברות של גויים, כשיוצא צריך ליטול ידיו. [ילקו״י אבלות סי׳ י׳, עמ׳ רנט]

ל החוזר מהלוויה אין לו ליטול ידיו מברז השייך לאחרים, מחשש לאיסור גזל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן י׳ סעיף ל עמוד רנט]

לא הרואה קברי ישראל אחת לשלשים יום, מברך: ״ברוך אתה ה׳ אלוקינו מלך העולם, אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין והחיה אתכם בדין, ואסף אתכם בדין, ויודע מספר כולכם, ועתיד להחיותכם ולהקימכם בדין לחיי העולם הבא, ברוך אתה ה׳ מחיה המתים״. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד פד, ובמהדורת תשס״ד סימן י׳ עמוד רנט]

לב מי שאינו יודע לברך את הברכה בעל פה, יכול לבקש מחבירו שיברך בשבילו, ויכוין להוציאו ידי חובה מדין שומע כעונה. אבל אם חבירו כבר בירך, אינו יכול לחזור ולברך כדי להוציא את חבירו ידי חובה, דבברכות השבח דעת המאירי שלא אמרינן ״אף על פי שיצא מוציא״, וברכת אשר יצר אתכם בדין הרי היא ברכת השבח. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשס״ד סי׳ י׳ סל״ב. ושם דחה מ״ש בברכת ה׳ דהמאירי איירי דוקא בברכות ק״ש וכיוצא, אך א״א להעמיד אוקימתא בדברי המאירי]

לג הרואה בית קברות בשבת או יום טוב, או בחול המועד, אחת לשלשים יום, גם אז יש לו לברך ברכת ״אשר יצר אתכם בדין״. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשמ״ט עמו׳ פד. ובתשס״ד סי׳ י׳ עמו׳ רסב]

לד לכתחלה אין לאונן לברך ברכת ״אשר יצר אתכם בדין״ בראותו את בית הקברות בלויה, אלא יברך כשיעלה לקבר ביום השביעי. אולם אונן המברך יש לו על מי לסמוך, ואין מוחין בידו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ פה, ובמהדורת תשס״ד סי׳ י׳ סל״ד. וגם אחר הקבורה לא יברך, כיון שבתחלת ביאתו לשם היה פטור. וע׳ בהערה בילקו״י שם. ודו״ק דסב״ל]

לה מי שראה בית קברות יהודי, ובירך ברכת ״אשר יצר אתכם בדין״, וראה באותו יום בית קברות יהודי אחר, יש אומרים שיוכל לברך שוב ברכה זו. והוא הדין אם בבית הקברות שבירך עליו כבר נקבר בו עוד מת, שיוכל לברך ברכה זו שנית. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד פה, ובמהדורת תשס״ד סי׳ י׳ סע׳ לה עמוד רסג]

לו יש לקיים המנהג שחזן החברא קדישא מברך בבית הקברות בכל לויה ברכת ״אשר יצר אתכם בדין״, אף על פי שהוא עדיין בתוך שלשים יום, מפני שכל שיש תוספת קבר, מברך הוא על הקבר החדש, וגם בכוונתו לפטור אחרים שלא היו בבית הקברות יותר משלשים יום, שגם בברכה זו יכול להוציא אחרים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד פו. תשס״ד סימן י׳ עמוד רסג]

לז מעיקר הדין היו צריכים לחלוץ כתף בעת הלויית אב ואם, אך כיום לא נהגו בזה, ומכל מקום טוב ונכון גם כיום לנהוג לחלוץ כתף בשעת ההלויה לפטירת אמו. [ופשוט שהבנים הולכים אחר מטת אמם], והוא הדין בזה במקומות שנוהגים שהבנים הולכים אחר מטת אביהם, דטוב ונכון לחלוץ כתף כשמגיעים סמוך לבית הקברות, או תוך ד׳ אמות מהקבר, ויניחו המיטה על כתפיהם עד לקבורה. אולם תלמיד חכם מפורסם ראוי שימנע עצמו מחליצת כתף. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד סז, ובמהדר׳ תשס״ד סי׳ ט׳ סכ״ז עמוד רכז. ובסימן י׳ סעיף לז. ועיין עוד בשו״ת יביע אומר ח״ד חיו״ד סי׳ כז דף שב. מאור ישראל מו״ק כב:]

סימן יא – חיוב ההספד ועל מי מספידין

א בתורה ובנביאים מצינו שנהגו בני ישראל להספיד את מתיהם, ומצוה גדולה להספיד על המת כראוי, וכל המוריד דמעות על אדם כשר, הקדוש ברוך הוא סופרן ומניחן בבית גנזיו, וכל המתעצל בהספדו של חכם, אינו מאריך ימים. אך אסור להפליג בשבח המת יותר מדאי, אלא מן הראוי שהמספיד יזכיר איזה מדה טובה שהיתה בנפטר, ויעורר את העם להתחזק במדות טובות, ובתורה ויראת שמים. וכל המזכיר מדות טובות ומעשים טובים על מי שלא היו בו כלל, או שמוסיף להפליג יותר מדאי על מה שהיה בו, גורם רעה לעצמו ולמת. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד עט, ובמהדורת תשס״ד סימן יא סעיף א עמוד רסה]

ב המנהג להספיד גם את הנשים לפי כבודן. ובאשת תלמיד חכם מותר להניח המטה ברחוב ולהספידה ברבים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יא סעיף ב עמוד רסז]

ג כתב בספר מעבר יבוק, הצער שאבלים מצטערים ובוכים על הנפטר מקילין על יסורי הנשמה של הנפטר, ולכן ראוי לבכות ולהצטער בימי האבל על הנפטר, כפי מה שאמרו חז״ל, ג׳ ימים לבכי וכו׳.[ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יא סעיף ג עמוד רסז]

ד אין להספיד בכל ימי החנוכה גם בעת ההלויה, [ורק לחכם בפניו בשעת ההלויה מותר להספידו], וכן אין מספידין בחודש ניסן, ובחול המועד. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד פ׳, ובמהדורת תשס״ד סי׳ יא סעיף ד עמוד רסח]

ה אף בזמן הזה מותר לערוך הספד על תלמיד חכם או רב העיר בעת ההלויה, בחול המועד ובראשי חודשים, שגם בזמן הזה יש לנו דין תלמיד חכם. וכן מותר להספיד תלמיד חכם בפניו בחנוכה ובפורים, אף בזמן הזה, ויש לומר על תלמיד חכם שנפטר צידוק הדין. [וגם בימים שאין מספידין בהם, מותר לערוך בהם עצרת התעוררות במלאת שבעה לפטירה וכדו׳, לחיזוק הקהל לתורה ולמצוות, ואפילו בשבת ומועד מותר לערוך עצרת כזו, שאין זה בגדר הספד]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד פ׳, ובמהדורת תשס״ד סימן יא סעיף ה עמוד רסט]

ו מי שציוה לפני פטירתו שלא להספידו, שומעין לו, ואפילו כשאין הוצאות ממון להספד, ורוצים להספידו בחנם, גם כן צריכים לשמוע לו ואסור להספידו, דמצוה לקיים דברי המת בכל דבר. אולם רב גדול שנפטר לבית עולמו, והשאיר אחריו צוואה שלא להספידו, רשאים לעבור על צוואתו ולהספידו כפי כבודו, אך יקצרו בשבחיו, ויאריכו בדברי כיבושין והתעוררות מוסרית. [ילקו״י שם סי׳ יא ס״ו. ובמהדורת תשמ״ט עמוד פא. יביע אומר ח״ט סי׳ לג עמ׳ שלג]

ז אין להכניס לבית הכנסת שום מטה של מת, אפילו של תלמיד חכם, וכן לבית המדרש, אף שרוצים להניח מיטתו במקום שהיה דורש, ולהספידו שם. אולם אם הוא מגדולי הדור, וסבא דמשפטים, ראש בית דין מקודש, יש להתיר בזה. [ילקו״י אבלות מהד׳ תשס״ד עמ׳ רעג]

ח תלמיד חכם שנפטר ביום טוב אף שאין להספידו, מותר לדרוש על מטתו דברי מוסר לעורר את העם בתשובה. [יביע אומר ח״ט סימן מו עמוד שנא].

סימן יב – דברים העשויים לכבוד המת ושאין בהם משום חוקות העכו״ם

א הנוהגים להניח זרי פרחים ושושנים על מטת המת, או לשאתם לפניו, יש להם על מה שיסמוכו במנהגם זה, ואין בזה איסור משום ״ובחוקותיהם לא תלכו״. ובכל זאת כדאי להעיר למוסר אזנם לבל יחדשו מנהג זה בארצינו הקדושה, ובפרט משום דחיישינן משום יקרא דקמאי, ובודאי שאם אומרים להם זאת בדברי חן ונועם והסברה, יקבלו את דברינו ברצון, ומכל שכן בזמנינו, ולפעמים מחמת מרירות לב האבלים יתריסו נגד המוחים בידם בעוז

ובתוקף, בחשבם שמניעת דבר זה פוגע בכבוד המת, בהיות שהסכן הסכינו במנהגם זה בחוצה לארץ, ועל כל פנים אם הוכיחום ולא קבלו, הנח להם.

[ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד פז. ובמהדורת תשס״ד סי׳ יב ס״א עמוד רעד]

ב מותר מעיקר הדין לקחת המתים לבית הקברות, בעגלות הרתומים לסוסים ולא חיישינן בזה משום חוקות העובדי כוכבים. [שם מהדורת תשמ״ט עמוד פט, ובמהדר׳ תשס״ד עמוד רעה].

ג אין נכון לנטוע אילנות או שושנים ופרחים בבית הקברות, ולא יעשה כן בישראל, ולא טוב עשו אלו העושים כן בקברות צבאיים, נטעו נוטעים וחיללו את קדושת המקום, וה׳ הטוב יכפר בעדם. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד פח, ובמהדר׳ תשס״ד סי׳ יב סעיף ג עמ׳ רעו]

ד מה שנהגו בכמה בתי קברות לזרוע דשא ועשבים על גבי הקברות, הוא מנהג עכו״ם, ואין להנהיג כן. ובפרט שבזריעת דשא ועשבים אין בזה משום כבוד למתים, ומה גם שעלולים לפגוע על ידי כך בכבוד המתים לדרוך ולרמוס על גבי הקברים, ולכן אין לשנות מהמנהג, ויש בזה משום לא תסיג גבול ראשונים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יב עמ׳ רעו]

ה הנוהגים לענוד סרט שחור על מלבושיהם לאות אבל, יש להם ע״מ לסמוך, וראה לעיל עמוד תרח סעיף ג. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד פח, ובמהדורת תשס״ד סי׳ יב ס״ה עמוד רעז]

ו יש שנוהגים שאם קרה חלילה אסון, ונפטרו ב׳ אנשים ממשפחה אחת בתוך שנה אחת, שוחטים תרנגול בלי ברכה, וקוברים אותו בבית הקברות למרגלותיו של הנפטר השני, לפי הדין אין בזה איסור משום דרכי האמורי, אך טוב שלא לחוש לדברים אלה, שלא הוזכרו בש״ס. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ צ׳. ובמהדר׳ תשס״ד עמ׳ רעז. וראה לעיל עמ׳ תרי סעיף יב]

סימן יג – דיני סעודת הבראה לאבלים וברכת המזון בבית האבל

א האבלים אחר ששבו מבית הקברות אסור להם לאכול משל עצמם סעודה ראשונה, אלא מצוה על שכניו או ידידיו שיאכילוהו משלהם. וכיום נהגו בהרבה מקומות שהחברא קדישא דואגת לסעודת הבראה לאבלים. ואם שכניו לא שלחו לו, או שהוא יחידי בעיר, אינו חייב לצער את עצמו, אלא מותר לו לאכול משלו. וכל זה בסעודה ראשונה, אבל סעודה שניה והלאה, מותר לאבל לאכול משל עצמו.[ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קא, ובמהדורת תשס״ד סימן יג סעיף א עמוד רעח]

ב אשה אבלה מברין אותה נשים ולא אנשים, ומכל מקום אם יושבים בחדר האנשים והנשים ביחד, אין להקפיד בכל זה. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קא, ובמהדורת תשס״ד סי׳ יג סעיף ב עמוד רעח]

ג יש אומרים שאשה מותר לה להכין סעודת הבראה לאיש אבל, ואף להגיש לפניו סעודה זו, [גשר החיים]. ויש חולקים ואוסרים לאשה להגיש סעודת הבראה לאיש. [שלחן גבוה. צ״ץ אליעזר]. ואשה אבלה אין לבעלה להברותה משלו, אלא יביאו לה השכנים וכדר׳. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קא, ובמהדורת תשס״ד סימן יג סעיף ג עמוד רעט]

ד עיקר סעודת ההבראה לכתחלה היא בלחם, והאבלים צריכים להשתדל במאד ליטול ידיהם ולאכול פת בסעודה זו. ואם אין לחם יעשו סעודת הבראה לכל הפחות בפת הבאה בכיסנין. [ולגבי חול המועד ראה להלן]. ואם אין לו פת הבאה בכיסנין יעשו הסעודה בתבשיל לבד. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס״ד עמוד רעט]

ה המנהג שאין מברין אלא בפת וביצים שלוקות [או עדשים]. ונכון להוליך לאבל ביצים קלופות, כדי שלא יקלוף האבל בעצמו, ויראה כרעבתן. וכיון שנקבר המת מותר לאכול בשר ולשתות יין בסעודה, כדי לשרות האכילה שבמעיו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד עמ׳ רפ]

ו טוב שבנוסף לאבלים יטול ידים גם מי שאינו אבל, ויבצע על הלחם ויברך המוציא, ואת הפרוסה יתן בידם, על שם פרשה ציון בידיה ויש נוהגים שכל בני המשפחה, גם מי שאינם אבלים, משתתפים בסעודה זו. אבל אין זה אלא מנהג ולא חיוב. [וראה להלן לגבי זימון]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יג סעיף ו עמוד רפ]

ז צריך לעשות סעודת הבראה גם בראש חודש, בחנוכה ופורים, על כל השבעה קרובים שחייב עליהם אבילות, ואין חילוק בזה בין אב ואם לשאר קרוביו. וגם בימים הנז׳ עורכים את הסעודה בתבשיל ביצים ועדשים כנהוג. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קב, ובמהדורת תשס״ד סימן יג סעיף ז עמוד רפ]

ח מותר לשתות כוס קפה או תה משלו קודם סעודת ההבראה, ואינו חייב להביא כוס קפה ותה משל אחרים. אבל תבשיל או ביצה משלו, אסור לו לאכול אפילו בלא פת, קודם סעודת הבראה משל אחרים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קב, ובהמהדורת תשס״ד סימן יג סעיף ח עמוד רפ. יביע אומר ח״ד חיו״ד סימן כו אות ו׳]

ט מי שמת לו מת בערב שבת, ונקבר בערב שבת סמוך לערב, ולא הספיקו להברותו בערב שבת, כי ינטו צללי ערב, אין צריך להברותו במוצאי שבת, הואיל וימי השבעה כבר התחילו בערב שבת, ואמרינן הואיל ונדחה ידחה, אבל ביו״ט שמתחיל האבילות במוצאי החג, מברין אותו במוצאי החג.[ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קג, ובמהדורת תשס״ד סימן יג סעיף ט עמוד רפא. יביע אומר חלק ד׳ דף שא. חיו״ד סימן כו אות ז׳]

י מנהג עיה״ק ירושלים ת״ו שאין מברין על מת בחול המועד, זולת על אב ואם, ואז גם לשאר קרובים הנמצאים יש להברות במועד. אבל על מת שהוא משאר קרובים אין להברות במועד. ונכון להברותם במוצאי הרגל עם התחלת השבעה. ואם אינם רוצים לעשות הבראה כלל יש להם על מה שיסמוכו. ובכל יתר ערי הארץ יש להורות לעשות הבראה על כל הקרובים בחול המועד. וכל זה שנקבר בחול המועד, אבל אם היתה הקבורה ביום טוב, על ידי גויים, אין לעשות הבראה במועד, אלא לאחר המועד. וכשעושים הבראה בחול המועד על מת שנקבר בחול המועד, יש לעשותה בעוגות וקפה, ולא בביצים ועדשים כנהוג תמיד, מפני כבוד הרגל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד עמ׳ רפב]

יא מותר לאבל שלא לאכול ביום הקבורה עד צאת הכוכבים, ואז בלילה כאשר אוכל סעודה ראשונה מותר לו לאכול משלו. דמצות סעודת הבראה היא רק ביום הראשון בלבד. וגם יש אומרים שאין חיוב גמור לאכול סעודת הבראה, ורק אם אוכל חייב לאכול משל אחרים ולא משלו. אך ישתדל מאד לאכול לחם, שיש אומרים שזה דאורייתא. ולכן אם קברו את המת בסמוך לשקיעה, דין סעודת הבראה [שצריך לאכול משל אחרים] היא רק קודם הלילה, שבלילה הוא כבר יום אחר, ואין בו איסור שלא לאכול משלו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יג עמ׳ רפג]

יב אם המת נקבר תוך זמן בין השמשות, עד י״ח דקות אחר השקיעה, בין שנהג אבלות בפועל עד צאת הכוכבים, בין שלא נהג בפועל באבלות, הרי הערב נחשב יום שני לאבלות, וממילא פטורים מסעודת הבראה, ורשאים האבלים לאכול סעודה ראשונה משלהם. אולם אם המת נקבר אחר בין השמשות, אף שהוא קודם זמן רבינו תם, אפילו הכי נחשב כנקבר בלילה, ואם רוצים לאכול בו ביום צריכים לאכול משל אחרים, שאין אנו מצרפים את סברת רבינו תם כדי להקל לאכול משל עצמו.[ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ יג עמ׳ רפג]

יג מי שמתו נקבר ברגל, או ששמע שמועה קרובה ברגל או בשבת, יש לערוך את סעודת ההבראה במוצאי הרגל, או במוצאי שבת, בזמן תחלת האבלות בפרהסיא. ואין לערוך סעודת הבראה ביום טוב או בשבת. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יג סעיף יג עמוד רפד]

יד מי ששמע שמועה רחוקה [כלומר ששמע על הפטירה רק לאחר שלשים יום מיום המיתה], אין עושים לו סעודת הבראה כלל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יג סעיף יד עמוד רפה]

טו אם יושבים שני אבלים בסעודת הבראה, נכון שעוד אחד אחר יאכל עמהם, כדי לעשות זימון, והאבלים עצמם מצטרפים לזימון, הן לזימון של שלשה והן לזימון של עשרה. והמזמן אומר ״נברך מנחם אבלים שאכלנו משלו״ והאוכלים עונים ״ברוך מנחם אבלים שאכלנו משלו ובטובו הגדול חיינו״. (ולא כפי שנדפס באיזה סידורים). ואם היו עשרה ויותר, יוסיפו ״אלהינו״ מנחם אבלים וכו׳, וכן יענו המסובים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קד. ובמהדורת תשס״ד סימן יג סעיף טו עמוד רפה]

טז כשמברכים ברכת המזון בבית האבל, כל האוכלים שם מוסיפים בברכה שלישית נחם ה׳ אלוקינו וכו׳. ובנוסח נחם שבברכת המזון לאבלים יש לומר: שופט בצדק לוקח נפשות במשפט וכו׳. ונהגו שלא לומר ״הרחמן״ בבית האבל, הן האבלים, והן האוכלים עמהם. ובשבת כשסועד עם אחרים אף שמברך ברכת המזון בלחש, לא יחתום כדרך שחותם בחול, שאין להראות אבילות בפרהסיא בשבת.[ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ קב, ובמהדורת תשס״ד סימן יג סעיף טז עמוד רפו. יביע אומר חלק ו׳ דף רסה: חיו״ד סימן לח אות ב]

יז הנוסח הנכון בחתימת הברכה השלישית של ברכת המזון בבית האבל, הוא: ברוך אתה ה״מנחם ציון בבנין ירושלים״, וכדעת מרן השלחן ערוך, בין בברכת המזון שבבית האבל, בין בתפלת נחם בתשעה באב. ומכל מקום החותם בבית האבל ״מנחם אבלים בבנין ירושלים״ כפי נוסח הסידורים, אין למחות בידו, אבל לא יאמר מנחם אבלים ובונה ירושלים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ קג, ובמהדורת תשס״ד סי׳ יג עמ׳ רפו. יבי״א ח״ו דף רסד: חיו״ד סי׳ לח.]

יח בברכה רביעית של ברכת המזון שמברכים בבית האבל אומרים ״ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם לעד האל אבינו וכו׳ מלך החי הטוב והמטיב אל אמת שופט בצדק וכו׳״. ויאמר זאת בכוונה ראויה, כדי להצדיק עליו את הדין, ולקדש שם שמים. [ילקו״י אבלות סי׳ יג סעיף יח]. ואומרים ברכת אבלים בברכת המזון, בסעודות בבית האבל, גם אם היה המת רשע. [ילקוט יוסף אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קד. ובמהדורת תשס״ד עמוד רפז, יביע אומר ח״ו דף רסג. חיו״ד ס״ס לז].

יט מותר לאבלים לזמן בעצמם, בין אם יש שם שלשה אבלים, בין אם יש שם אחרים המצטרפים עמהם, ואין צריך דוקא לכבד אחרים שיזמנו. ומהדין מותר לאבל לזמן גם על כוס יין, אלא שבלאו הכי המנהג כיום ברוב המקומות שאין מברכים ברכת המזון על כוס יין, [גם שלא בבית האבל], אפילו כשאכלו שם שלשה ועושים זימון. [והנוהגים לחוש למצריכים כוס גם בשלשה, תבא עליהם ברכה]. וכבר כתבנו לעיל דאחר הקבורה מותר לאבלים לאכול בשר, ולשתות מעט יין כדי לשרות המאכל. אבל לא ישתה כמות מרובה של יין. וגם מי שרוצה להמנע מלאכול בשר ולשתות יין בשבעה ימי אבלות, לא יחמיר בזה בסעודות שבת, שאין להראות אבלות בפרהסיא בשבת. [ילקו״י אבלות תשס״ד סימן יג סעיף יט עמוד רפז]

כ כשמברכים ברכת המזון בבית האבל בשבת שבתוך השבעה, אם האבל מברך לעצמו או בשלשה אבלים, מוסיפים בברכה שלשית ורביעית ההוספות השייכות לאבלים כמו ביום חול. [וגם צריך להזכיר שבת או ראש חודש בברכת המזון]. אבל אם האבל סועד עם אחרים, אף על פי שמברכים ברכת המזון בלחש, לא יחתום כדרך שחותם בחול, שאין להראות אבילות בפרהסיא בשבת. וכל זה דוקא אם זימן עם אותם אחרים שאכלו עמו, אבל אם האבלים אכלו לבדם, והאחרים נמצאים שם בלא קשר לסעודה ולזימון, האבלים יברכו ברכת המזון השייכת לאבלים ואין זה נחשב כפרהסיא. [ופשוט שבחול המועד, וכל שכן ביום טוב, אין אומרים ברכת אבלים בברכת המזון]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יג סעיף כ עמוד רפח]

סימן יד – חובת האבלות – על מי צריך להתאבל, ומי הם החייבים באבלות

א אין נוהגים אבילות אלא על שבעה קרובים, ואלו הם: אביו, אמו, אחיו ואחותו, בנו ובתו ואשתו. שכל אלו נחשבים כקרובים שהכהן רשאי ליטמא להם. והוסיפו עליהם גם אחיו או אחותו מאמו, בין בתולה בין נשואה. וכן אחותו הנשואה מאביו. [אף שבאלו אין הכהן מיטמא להם, עם כל זה נוהגים עליהם אבלות]. [ילקו״י שם עמ׳ רצ. ובמהדורת תשמ״ט עמ׳ צד].

ב כתב הרמב״ם: מצות עשה להתאבל על הקרובים, שנאמר, ואכלתי חטאת היום, הייטב בעיני ה׳. ואין אבילות מן התורה אלא ביום ראשון בלבד, שהוא יום המיתה ויום הקבורה, אבל שאר השבעה אינן דין תורה. אף על פי שנאמר בתורה ויעש לאביו אבל שבעת ימים, ניתנה תורה ונתחדשה הלכה. ומשה רבינו תיקן להם לישראל שבעת ימי אבלות, ושבעת ימי המשתה. ע״כ. והיינו אבלות יום ראשון שהוא יום מיתה וקבורה דהוי מן התורה. וכל זה בשבעה הקרובים הנ״ל, אבל אותם שהוסיפו עליהם, כגון אחיו מאמו, ואחותו מאמו, ואחותו הנשואה מאביו, אף שמתאבלים עליהם, אין האבלות אלא מדרבנן, אפילו ביום הראשון. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יד סעיף ב עמוד רצ]

ג מנהגינו כיום שאין אדם מתאבל על חמיו וחמותו, שעכשיו נהגו כולם למחול, ולא נהגו לא בקריעה ולא בשום אבלות, ואין להחמיר בזה כלל. ומכל מקום מנהג ידוע הוא אצל הספרדים ועדות המזרח שהחתן משתתף בתפילות לימודים ואזכרות, הנערכים לעילוי נשמת חמיו למשך ימי השבעה בבית האבל, ומנהג ישראל תורה הוא. ואם אין לחמיו ולחמותו בן נכון שיאמר עליהם קדיש, אם הוריו אינם מקפידים. ובזמנינו נוהגים שאין האשה מתאבלת עם בעלה על חמיה ועל חמותה, וכן אין הנכדים מתאבלים עם אביהם על הסבא. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד צד. ובמהדורת תשס״ד סי׳ יד ס״ג עמוד רצא]

ד ראובן שנפטר בלי בנים, ואשתו המתינה לייבום או לחליצה, ובתוך זמן זה נפטרה גם היא, אין היבם חייב להתאבל עליה, ובפרט בארץ ישראל שפשט המנהג להקל בזה. [ואין מתאבלים על ארוסה]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד צה, ובמהדורת תשס״ד סימן יד עמ׳ רצב]

ה תינוק שמת לאחר ל׳ יום שלימים מעת לעת, צריך לישב עליו שבעה, אך אם לא עברו עליו ל׳ יום מעת לעת, וכגון שמת בליל ל״א ללידתו בטרם שלמו לו שלשים יום מעת לעת, [והיינו שנולד ביום חמישי בשבוע אחר הצהרים, ומת בחצות ליל שבת], אין מתאבלין עליו. וכל שכן אם עברו על התינוק רק כ״ט יום וי״ב שעות ותשע״ג חלקים, שאין מתאבלים עליו, שלא יצא מחזקת נפל, ולא חל עליהם אבלות כלל. [שכן דעת השואל ומשיב, והלכה כדברי המיקל באבל. וסיוע לדבריו שכ״כ גם העונג יום טוב להצריך מעת לעת, ואע״פ שרבים חולקים, קי״ל הלכה כדברי המיקל באבל, ואפילו לגבי מחלוקת הפוסקים. ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד צו, ובמהדורת תשס״ד סי׳ יד ס״ה עמ׳ רצג. יביע אומר ח״ח סי׳ לג. ובח״י בהערות לרב פעלים ח״א חי״ד סי׳ מט דף של ע״א]

ו תאומים שאחד מהם מת תוך שלשים יום, והשני לאחר שלשים, על הראשון אין מתאבלים כלל, ועל השני חייבים להתאבל, שהרי חי יותר משלשים יום ויצא מכלל נפל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יד סעיף ו עמוד רצד]

ז תינוק שנולד בזמנו [לתשעה חודשים], וחי יותר משלשים יום מעת לעת, אך רוב ככל זמן חיותו היה מחובר למכשירי הנשמה, ובלעדיהם ספק גדול אם היה חי, אפילו הכי צריכים לנהוג עליו שבעה ימי אבלות, אחר שיצא מכלל נפל. וכן אם נולד עם מום בלב שעל פי רוב תינוק כזה אינו חי לאורך ימים, אם נולד בחודש התשיעי יש להתאבל עליו כדין. אבל אם כל זמן חיותו היה מחובר למכשירי הנשמה, ובלעדיהם לא היה חי, אפילו מת לאחר שלשים יום, ואפילו נולד בחודש התשיעי, אין להתאבל עליו, מאחר שלא חי בכוחות עצמו כלל, אלא בסיוע מכונת הנשמה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יד סעיף ז עמוד רצד]

ח תינוק שנולד בחודש השישי להריון, ושהה למעלה מחודשיים באינקובטור, ומת, אין מתאבלין עליו, אף שחי אחר הלידה יותר מחודש. דלענין אבילות נקטינן לקולא בנידון זה. וכן תינוק שנתנוהו באינקובטור ומת בתוך שלשים יום להוצאתו מן האינקובטור, אין להתאבל עליו, שלא יצא מדין ספק נפל, וספיקו לקולא. וכן אין לקיים בו מצות פדיון הבן אלא לאחר שלשים יום מעת שהוציאוהו מהאינקובטור על פי רופאים. [ילקו״י מהדורת תשמ״ט עמוד צו, ובמהדורת תשס״ד סי׳ יד סעיף ח עמוד רצה. יביע אומר ח״ט חיו״ד סי׳ לז עמוד שלז]

ט אין לחנך את הקטן לנהוג דיני אבילות בימי השבעה, ואפילו בקטן שהגיע לחינוך, וכל שכן שאין לבטלו מתלמוד תורה. ואפילו על אבלות של אב ואם אין צריך לחנכו, דאף שמחנכים את הקטנים לכיבוד אב ואם, מכל מקום לענין אבלות אין צריך לחנכם לכך. ואדרבה יש בזה קולא שעל ידי זה יבטלו אותו מללמוד תורה. אך לענין קריעה, קורעים לקטן את בגדיו מפני עגמת נפש, שהקרובים יראו ויבכו על המת. ואפילו במקום שאין משום עגמת נפש [שאין שם קרובים אלא הקטן], נכון לחנכו במצות קריעה, אם הקטן הגיע לחינוך. והמיקל גם בזה [שלא לקרוע] לא הפסיד, שיש לו על מה שיסמוך. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד צו, ובמהדורת תשס״ד סימן יד סעיף ט עמוד רצו]

י ומכל מקום לענין אמירת קדיש, טוב ונכון להרגיל את הקטן לומר קדיש על אב ואם, אחר שהדבר מועיל לזכות ההורים. אך בקדישים של התפלה נכון שאחד מהקהל יאמר הקדיש עם הקטן. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד צו, ובמהדורת תשס״ד סימן יד סעיף י עמוד רצט]

יא **קטן** [עד י״ג שנים] או קטנה [עד י״ב שנה] לא חלה עליהם שום אינות, ויכולים ללכת לבית המדרש להתפלל ולברך ולקרוא קריאת שמע, תיכף אחר הפטירה. אך קטן שהגדיל בתוך זמן אינותו, חייב באינות משעה שהגדיל ונעשה חייב במצוות. [ילקו״י סימן יד עמוד ש׳]

יב קטן שמת אביו או אמו, והגדיל ונעשה לבר מצוה באמצע ימי השבעה, בטל ממנו כל דיני אבלות, ואינו חייב בהם. ומכל מקום אבלות י״ב חודש שאינו אלא משום כבוד אביו ואמו, יש לומר דעל כל פנים חייב בזה. ולכן אומר קדיש במשך השנה, כנהוג. [שם עמ׳ שא].

יג מי שהיה נשוי לגויה ונפטר בלי שיחזור בו, אין לאחים לשבת עליו שבעה, אלא ישבו עליו שעה אחת בלבד. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יד סעיף יג עמוד שב]

יד מי שציוה קודם מותו למסור את גופו למדע אחר פטירתו, יש אומרים שאין להתאבל עליו כלל,[ורק יאמרו אחריו קדיש]. ויש אומרים שמתאבלים עליו, דאף שעשה מעשה חמור מאד, אינו בכלל מאבד עצמו לדעת שאין מתאבלים עליו. וכן עיקר. וכיום שיש אפיקורסים שאינם מאמינים בתחיית המתים, ומצווים למסור את גופותיהם לאחר מיתתם למחקר רפואי, אין צריך להשתדל להביאם לקבר ישראל. וכשנמסרים לקבורה לידי החברא קדישא, יקברום ליד הגדר רחוק מקברי ישראל. ומיהו אם היה טועה וחושב שעושה חסד להציל נפשות מישראל, ובחייו לא היה פורש מדרכי הצבור, מצוה להתאמץ להביאו לקבר ישראל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יד סעיף יד עמוד שב]

טו מי שציוה את בניו לפני מותו שינתחו אותו אחר פטירתו, אף על פי שציוה על דבר איסור, ואסור להם לשמוע לציווי זה, משום איסור הנאה מן המת, ומשום ניוולו, עם כל זה יושבים עליו שבעה, כל שלא עשה כן מתוך אפיקורסות. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ יד עמוד שגו]

טז מי שנתן את הסכמתו שאם יהיה חולה מסוכן ינתחוהו ויוציאו ממנו את הלב, יושבים עליו שבעה, כל שלא עשה כן מתוך אפיקורסות וכפירה בתחיית המתים והשארת הנפש. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ יד סעיף טז עמו׳ דש. ועיין באגרות משה יו״ד ח״ד סי׳ נד שהתיר השתלת לב עם מיתת המח, אף שהלב פועם. והדר ביה ממ״ש באג״מ יו״ד ב׳, והו״ד בילקו״י עמ׳ פא. וצ״ע]

יז בזמן הזה מתאבלים כרגיל גם על מי שהיה רשע ומחלל שבת בימי חייו ועבר עבירות רבות, שדין רוב החילוניים בזמנינו כדין תינוקות שנשבו לבין הגויים. וכן אומרים קדיש והשכבה גם על מי שאביו היה רשע. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יד סעיף יז עמוד דש]

יח אחים שהיתה מריבה ביניהם, והאחד חירף וגידף, ובדבריו אמר שמי שימות קודם לא ישב עליו שבעה, והשני הסכים לכך, נראה שעם כל זה אינו פטור מלישב שבעה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד ק׳. ובמהדורת תשס״ד סימן יד סעיף יח עמוד שז]

יט מי שגידל יתום בתוך ביתו במשך שנים, אין אותו יתום צריך לנהוג אבילות אחר פטירת הוריו מאמציו, ואינו יושב עליהם שבעה אפילו אם גידלו אותו מקטנותו. אך יראה עצמו שהוא בצער על פטירתם, ואם אפשר לא יגלח כל שבעה או כל שלשים. [ראה להלן סימן ל׳ סעיף כד]. ויש אומרים שמותר לו לנהוג עליהם אבלות, ולקבל תנחומין כל שבעה, משום הכרת הטוב למי שגדלוהו והיו לו כאב ואם, וגם לדבריהם הרי הוא חייב בתלמוד תורה בשעה שאין מנחמים. ורק כשבאים מנחמים פטור מתלמוד תורה. וכן לענין תפילין חייב להניחן. ואם אין להם בנים שיאמרו עליהם קדיש, ראוי שיאמר עליהם קדיש כל י״ב חודש (חוץ מהשבוע הראשון של חודש ה- י״ב), ולומר השכבה לעילוי נשמתם. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד ק׳. ובמהדורת תשס״ד סי׳ יד עמוד שח]

כ אשה שנישאה ומת בעלה, ונתייאשו מלקוברו, ונישאה שוב, ואחר כך הראשון ניתן לקבורה, או ביום ליקוט עצמות על בעלה הראשון, אינה מתאבלת עליו. [שם סי׳ יד עמ׳ שח]

כא אשה שמתה והיתה בקטטה עם בעלה והיה בדעתו לגרשה, יש אומרים דאינו צריך להתאבל עליה, דמאחר ואינו יורשה גם אינו מתאבל עליה. וכל שכן אם בית דין פסקו עליהם להתגרש, ואחד מהם סירב לקיים הפסק, שאין להתאבל. אך יש חולקים ואומרים שצריך להתאבל עליה, שמאחר ועדיין לא נתן לה הגט, אכתי אשתו היא וחייב להתאבל עליה. וכן עיקר לדינא כסברא שניה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יד סעיף כא עמוד שט, ודלא כמ״ש בזה בחיים וחסד דא״צ לישב שבעה אחר אשתו, וזה אינו]

כב הורים שנתגרשו אין ספק שהבנים יושבים עליהם שבעה, וכן בן או בת שנולדו לאחר הגירושין, ומעולם לא היה להם קשר עם האב, ואף האב ויתר בפני בית דין על כל זכויותיו וקשריו עם הבן, אף על פי כן אם האב מת חייבים בכל דיני אבלות, בשבעה ושלושים, ושמירת י״ב חודש באמירת קדיש וכדו׳. והדין כן אף במי שהוריו מסרוהו לאימוץ בקטנותו, ולא טרחו בגידולו כלל, ואף אם האבא לא ראה את בנו מעולם.[שם עמ׳ שי]

כג אשה שבעלה הראשון נפטר ונישאת לאחר, אין לה לעשות אזכרה לבעלה הראשון ביום השנה ביום המיתה. אולם אם אין מי שיערוך לו אזכרה, וגם אין הבעל השני מקפיד כלל, יכולה לעשות אזכרה לבעלה הראשון. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יד עמוד שיא]

כד מת מצוה קונה את מקומו ונקבר במקומו. ואולם בזמן הזה לא נוהג דין מת מצוה שקונה את מקומו, ותמיד צריך לפנותו לבית הקברות. וכן חיילים שנהרגו בשעת המלחמה, וקברום במקומם, מותר לפנותם אחר כך לקוברם בבית הקברות. [שם סעיף כד]

כה אם נפטר אדם שהוא עירי, מצוה רבה להשתדל ולסייע בקבורתו, ולערוך עבורו אזכרה. ונכון שישכירו אברך שיאמר קדיש לעילוי נשמתו במשך השנה, שזהו חסד של אמת. וכן מי שהשאיר אחריו בנים חילוניים שאינם שומרי תורה ומצוות, ואינם מקפידים לומר קדיש וכו׳, ראוי ונכון להשכיר אברך שיאמר אחריו קדיש, ולערוך אזכרה לעילוי נשמתו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יד סעיף כה עמוד שיא]

חולה ויולדת שלא נהגו אבלות אם כשהבריאו צריכים להשלים את השבעה

כו בזמן שורבים מתים במגפה, וכגון מגפת הכולירע, נהגו שלא להתאבל משום פחד וביעתותא. וגם כי אין להם מנחמים, כי אין אחד שלא יהיה אבל, ואין אבלות אלא במקום שיש מנחמים. ואם המגפה נעצרה בתוך שלשים יום, גם כן אין צריך להתאבל. שמכיון שבשעת קבורה לא חלה האבלות פטורים לגמרי. וכן חולה שלאחר חוליו כשנתרפא צריך לנהוג אבלות, והיינו בחולה שלא הודיעוהו כלל מן האבלות, ולכן כיון שלא ידע צריך לנהוג אבלות כשידע, כדין השומע שמועה קרובה, אבל מי שידע מאבלותו אלא שלא היה יכול לנהוג כמה דברים מדיני אבלות מחמת סכנת חוליו, או ביולדת, כיון שעכ״פ נהג באיזה דברים, במיעוט שמחה, וגיהוץ ותספורת, יצא ידי חובת אבלו, שעיקר האבלות היא מרירות הלב, כדכתיב ואחריתה כיום מר, ולב יודע מרת נפשו. והוא הדין כשלא נתאבל כלל. אלא רק בשב ואל תעשה, מיעוט שמחה, וגיהוץ ותספורת, כשיתרפא אין צריך להתאבל כלל.[ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד עמוד תשצט. יביע אומר ח״י יו״ד דף שסד:].

סימן טו – אימתי מתחיל האבילות

א מיד אחר סתימת הגולל מתחילים שבעת ימי האבל, וחלים דיני אבלות, וכיום שנותנים לבנים בקבר לפני נתינת העפר, נחשב זה לסתימת הגולל, ומאותו רגע מתחילה האבלות ואין צריך להמתין עד נתינת העפר. אולם מעיקר הדין אין צריך לחלוץ את המנעל עד שיגיע לביתו. אך אם יש לו נעלי בד נוחים, עדיף יותר שיבא עמהם להלוייה. [שם עמ׳ שיא].

ב מת שנקבר בבין השמשות, שסתימת הגולל היתה כעבור עשר דקות אחר שקיעת החמה, ולא היה סיפק ביד האבלים לנהוג אבלות בחליצת מנעליהם אשר ברגליהם עד אחר צאת הכוכבים, שאז הגיעו לביתם, יש למנות שבעה ימי אבלות מיום שלפני השקיעה, שספק אבלות לקולא. ואפילו אם נתאחרה הקבורה עד תוך י״ח דקות אחר השקיעה, ואז נסתם הגולל, מונים את השבעה ליום שלפני השקיעה, כיון שיש אומרים שהמיל הוא כ״ד דקות, וממילא שלשת רבעי מיל של זמן בין השמשות הוא י״ח דקות. והלכה כדברי המיקל באבל. אולם אין להסתמך על סברת ר״ת להקל באבל, ולדון שכל משך שלשה מיל ורביע נחשב ליום שלפניו, כיון שפשט המנהג בארץ ישראל דלא כרבינו תם, וכבר כתבו הפוסקים דלא אמרינן הלכה כדברי המיקל באבל במקום שהמנהג להיפך. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשמ״ט עמ׳ רל. מהדורת תשס״ד סי׳ טו עמוד שיא. יביע אומר ח״ח חיו״ד סימן לד]

ג מי שמת לו מת קרוב שצריך להתאבל עליו, ולא ידע מהדבר עד שבא למקום שמת שם המת, אם היה במקום סמוך שהוא מהלך עשרה פרסאות, שאפשר שיבוא ביום אחד, אפילו בא ביום השביעי, אם עדיין גדול הבית נוהג אבילות, הרי זה מצטרף עמו, ומונה עמו שלושים, ופטור מלשבת שבעה ימים מחדש. ובזמן הזה כשיכול לבוא במטוס מרחק י״ב שעות, והגיע ביום הששי או השביעי לאבל, מצטרף עם גדול הבית ומונה עמו שבעה ושלושים, ואינו צריך למנות שבעה ימים לעצמו, אלא יקום ביום השביעי לאבלם. אף שהמרחק בין ארה״ב לא״י גדול מאד. יש להקל בזה כדברי האחרונים המקילים בזה, דקי״ל הלכה כהמיקל באבל אף בפוסקים. ומכל מקום עליו לסעוד סעודת הבראה, דהיינו משל אחרים. [דבסעודת הבראה אזלינן בתר הסעודה הראשונה]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ רלא, ובמהדו׳ תשס״ד סי׳ טו עמ׳ שיד. וע״ע ביביע אומר ח״י בהערות לרב פעלים חיו״ד סי׳ מ דף שנב טור א].

ד מי שבא לביתו ומצא את הוריו ובני הבית יושבים באבל על אחיו שנפטר בבית החולים, אף על פי שהם יושבים שבעה במקום אחר, גם בזה מצטרף אליהם לשבעה ימי האבלות, ואינו צריך למנות לעצמו שבעה ימים, באופן שהיה יכול להגיע במטוס תוך יום אחד. והוא הדין אם בא למקום שהיו קרובי המת מתאבלים שם מפי השמועה [קרובה], אף על פי שלא מת המת שם. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד רלב, ובמהדורת תשס״ד סי׳ טו סעיף ד עמוד שטז. שו״ת יביע אומר חלק י׳ חיו״ד דף שסג טור א׳ אות כא]

ה אם אחד מהבנים או האחים נמצא בחוץ לארץ, והודיעו לו על פטירת אמו, ובדעתו לטוס לארץ ולהגיע בתוך יומיים שלשה ולהצטרף לשבת שבעה עם גדול המשפחה, לא ישב שבעה בחו״ל, אלא ישתדל להגיע מוקדם ככל האפשר לארץ, ואז יצטרף עם גדול המשפחה ויצא מגזרת שבעה ביום שגדול הבית יוצא מהשבעה. ואפילו שבכה והצטער על הפטירה, מונה עמהם. שכל הדין שגדול הבית פוטר משבעה ימים את המצטרף עמו, הוא דוקא כאשר זה שהגיע לשם לא ידע שקרובו נפטר עד שהגיע לשם, או שידע מהפטירה ולא התחיל לנהוג באבלות, אבל אם נודע לו ביום השני, והתחיל להתאבל, לא יקצר אבלותו בשביל שבא אצלם. ומי ששמע שמועה קרובה על קרובו שנפטר, ובשעה ששמע קרע את בגדיו, אך עדיין לא התחיל לשבת שבעה ולהתאבל עד שבא למקום שגדול הבית נמצא, גם כן מצטרף עמהם ומונה שבעה עם גדול הבית, ואין צריך למנות שבעה לעצמו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמו׳ רלו, ובמהדורת תשס״ד סימן טו סעיף ה עמוד שיח]

ו אם נמצא אחד מהקרובים בחוץ לארץ, ואין טיסות ישירות למקום ששם בני המשפחה יושבים שבעה, או שיש נחיתת ביניים ומתעכב על ידי כך, או שמתעכב עקב היותו חולה, אין בכל זה למנוע את הצטרפותו אליהם, מאחר שטכנית אפשר להגיע תוך הזמן של יום אחד כנ״ל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן טו סעיף ו, עמוד שיח. יביע אומר ח״ד חיו״ד סי׳ מג אות ג]

ז נחלקו הפוסקים מי נקרא גדול הבית, יש אומרים שגדול הבית היינו המבוגר והגדול שבמשפחה המתאבל באבל זה. ויש אומרים שהוא אפילו האח הקטן, כל שנסמכים עליו ומתייעצים עמו והדברים נחתכים על פיו. וכן בעל אשה שחייב בהוצאות קבורת אשתו, נחשב לגדול הבית. ולדינא, גדול הבית הוא זה שהבית נסמך עליו, וכל בני הבית נגררים אחריו, בין אם הוא אחיו של הנפטר, ובן אם הוא בנו הקטן, ובלבד שיהיה אחר גיל בר מצוה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן טו סעיף ז עמוד שיט]

ח גדול הבית שיצא לשרת במילואים בצבא, ובשובו מצא את אשתו ובניו יושבים שבעה ומתאבלים על בנו הקטן שמת, וזאת לאחר ה׳ ימים מהקבורה, מצטרף אליהם לשבעה ימי אבלות, ואינו צריך למנות שבעה ימים לעצמו, אלא יקום ביום השביעי לאבלם. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד רלג, ובמהדורת תשס״ד סימן טו סעיף ח עמוד שכ]

ט חתן שכנס, ואחר יומיים נהרג אחיו הצעיר ונקבר, לפי הדין על החתן להשלים שבעת ימי המשתה תחילה, ואחרי כן נוהג אבלות, ובתום ימי השמחה שלו יוכל להצטרף לאביו, שהוא גדול הבית, ולקום מהאבילות יחד עמו, בצאתו מהאבלות, ואין החתן צריך למנות לעצמו שבעת ימי אבילות, שהלכה כדברי המיקל באבל. ואף אם החתן והכלה מוחלים על שמחתם לנהוג אבילות מיד, אינו רשאי לישב באבילות תוך שבעת ימי החופה שלו. ולענין הקריעה, לא יקרע החתן אלא לאחר שבעת ימי המשתה, שמכיון שהחתן מותר בגיהוץ ובתספורת, משום שהחתן דומה למלך, מלך ביופיו תחזינה עיניך, כל שכן שאינו קורע אפילו על אביו ואמו, קל וחומר לשאר קרובים, עד שיתחיל להתאבל. וכן סעודת הבראה אין לעשותה אלא במוצאי שבעת ימי המשתה, אבל ברכת דיין האמת, יברך מיד ביום הקבורה, שאין לברכה זו שום קשר הלכתי עם הקריעה, וכמבואר לעיל. ומעיקר הדין החתן רשאי להשתתף בהלויה של קרוביו שחייב עליהם אבילות. [ילקו״י הלכות אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ רלד, ובמהדורת תשס״ד סי׳ טו עמ׳ שכב. וראה מה שכתבנו לעיל סי׳ י׳ ס״ט]

י מי שקיבל ידיעה על ידי מברק שאחיו נפטר בחוץ לארץ, אם ידוע שבמקום הפטירה אינם קוברים המת אלא כעבור ארבעים ושמונה שעות, או שלשה ימים, לכתחילה לא יתחיל להתאבל אלא לאחר הקבורה, ומכל מקום לא יניח תפילין ביום קבלת המברק. וכיום שאפשר לדעת את שעת הקבורה על ידי טלפון או פקס, כל האבלים אינם מתחילים למנות שבעת ימי אבלות עד לאחר שעת הקבורה. ואם אין ידוע מנהג מקום הפטירה, ואי אפשר לברר, אם יש לו הפסד ממון על ידי שיתאבל מיד, יוכל למכור עסקו וחנותו ואחר כך יתאבל, ואם לאו יתאבל מיד. ואם כשנתקבל המברק נהג מיד שבעה, ובסוף ימי השבעה קיבל מכתב שמתברר ממנו שלא נקבר המת אלא כעבור שלשה ימים מיום קבלת המברק, אינו צריך להשלים שלשה ימים נוספים לימי אבלו, והמחמיר בזה הוי חומרא הבאה לידי קולא, לבטלו מתלמוד תורה וכמה מצוות. [ילקו״י על הלכות אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד רלו, ובמהדורת תשס״ד סימן טו ס״י]

יא במעשה שהיה, בבחור רווק שהלך עם חבירו לשחות בים (מים שאין להם סוף) וטבע בים, וקרוביו חפשו אחר גופתו ויבקשו ולא מצאו, ונתייאשו לחפש עוד, ושאלו קרוביו ומשפחתו, אם יתאבלו עליו, או לא, יש להורות להם לשבת שבעה ולהתאבל. שאע״פ שאילו היה נשוי, כיון שאי אפשר להתיר את אשתו להנשא לאחר, בטביעת בעלה במים שאין להם סוף, שגזרו חכמים לחוש למיעוט הניצולים, וממילא אין לה להתאבל על בעלה, גזרה שמא יבאו להתירה להנשא, מכל מקום בבחור רווק שאין לחוש להיתר נישואין שלא כדין, יש להתאבל עליו שבעה ושלשים כדת, ולא אמרינן לא פלוג רבנן. ואם אחר כך נמצאת גופתו וזיהו אותה שזהו הבחור שנטבע, יש להמשיך לשבת שבעה, ומונים מיום הראשון לאחר שנתייאשו לחפש אחריו, ואין צריך למנות שבעה מיום שנמצאת הגופה. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשמ״ט עמ׳ רלו, ובמהדו׳ תשס״ד עמ׳ שכה. יבי״א ח״י עמ׳ שז]

יב מת לו מת בערב יום טוב, ונתיירא שמא לא יספיק לקוברו מבעוד יום, ומסרו לעובדי כוכבים שיוליכוהו לקוברו, כיון שהוציאוהו מהעיר ונתכסה מעיני הקרובים חלה עליהם אבילות, ואם הוא שעה אחת קודם הרגל ונהג בה אבילות, בטלה לה גזרת שבעה אף על פי שנקבר ביום טוב. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן טו סעיף יב עמוד שכח]

יג אשה שמת אביה ביום שני בשבת, ואחיה ישבו שבעה, ולא הגידו לה, יכולים להודיעה על מות אביה, ביום ראשון הבא, שהוא יום שביעי לאבלם, שתשב עמהם באבל ביום השביעי, ותצא עמם מן האבל, שמקצת היום ככולו. וכן עיקר. [יביע אומר חלק י׳ בהערות לרב פעלים ח״א חיו״ד סימן מח].

סימן טז – איסור מלאכה באבל

א אלו דברים שהאבל אסור בהם, מלאכה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, תשמיש המטה, ואסור בתלמוד תורה, שנא׳ פקודי ה׳ ישרים משמחי לב, ובשאילת שלום, ובכיבוס, כל שבעה, ואסור להניח תפילין ביום הראשון, [וראה להלן כל פרטי הדינים בזה]. וכל דברי אבילות נוהגים בין ביום בין בלילה, בין באיש ובין באשה. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ טז סעיף א עמ׳ שכט]

ב מלאכה כיצד, כל שבעת ימי אבילות אסור לאבל לעשות מלאכה, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה, ואם אין לו מה לאכול מותר לו לעשות בצינעא בתוך ביתו לאחר ג׳ ימים מהאבלות. ואמרו חכמים שתבא מארה לשכניו של האבל, על שלא דאגו למזונותיו כל שבעה. ואבל העושה מלאכה האסורה לו בימי אבלו, מן הראוי היה שינדו אותו, ואסור לילך לנחמו. וכתב הרמב״ם: רמז לאבל שאסור בעשיית מלאכה, זה שנאמר: והפכתי חגיכם לאבל,

מה חג אסור בעשיית מלאכה, אף אבל אסור בעשיית מלאכה. וכשם שהאבל אסור בעשיית מלאכה כך אסור לישא וליתן בסחורה, ולילך ממדינה למדינה בסחורה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד, סימן טז סעיף ב עמוד שכט]

ג יש אומרים שביום השלישי מותר לעני לעשות מלאכה כנז׳ מיד אחר הנץ החמה, דאמרינן גם בזה מקצת היום ככולו, ויש אומרים דבעינן ג׳ ימים שלמים, ולכן ג׳ ימים הראשונים שהאבל אסור בהם במלאכה אף אם הוא עני המתפרנס מן הצדקה, מסתיימים ביום השלישי אחר צאת הכוכבים. והלכה כדעה ראשונה, דהלכה כדברי המיקל באבל. ואמנם אם המת נקבר בזמן השקיעה, אותו יום נחשב ליום ראשון גם לענין זה, שאין איסור המלאכה באופן הנ״ל תלוי במעת לעת. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן טז סעיף ג עמוד של. וכמו שנתבאר במאור ישראל. ומ״ש בילקו״י הנז׳ וכן עיקר, הנה המעיין בהערה שם יראה דהעיקר להלכה כסברא ראשונה, וטעות סופר הוא לומר שהעיקר כסברא אחרונה. וכן צ״ל דהעיקר כסברא ראשונה]

ד בעל מפעל או תחנת דלק וכדו׳, שיש לו הפסד גדול אם יסגור את המפעל לכל שבעת ימי האבל, הנכון לכתחלה שימכור את העסק לשותף אחר קודם הפטירה, או לכל אדם אחר, על ידי קנין שטר, ויעשה כן בהיות החולה גוסס, וכך המפעל יוכל להמשיך לעבוד גם בשבעת ימי האבל. ובדיעבד ניתן לעשות את המכירה גם לאחר הפטירה קודם הקבורה, אבל לא לאחר הקבורה. ואם לא מכרו את המפעל, יש אומרים שאם יצטרך לשלם לפועלים על כל השבוע, ויהיה לו הפסד מרובה על ידי כך, מותר שהפועלים ימשיכו לעבוד בכל שבעת ימי האבל. דהוי כדבר האבד שמותר בחול המועד, וכך בימי האבל. ויש שהקילו בזה רק אחר ג׳ ימים הראשונים. ולמעשה יש להתייעץ עם חכם בקי בהוראה שידון בכל מקרה לגופו, שבדבר זה אין לתת תורת כל אחד בידו. [שם ס״ד עמ׳ שלד]

ה אבל אסור לעשות מלאכה בימי השבעה, גם על ידי אחרים, דהיינו, שבניו או אשתו יעבדו בחנות שלו, או אפילו גוי אין לו לעשות מלאכת האבל בשבעת ימי האבלות, אלא אם כן היא מלאכת דבר האבד, שאז מותר לעשות על ידי אחרים, אבל על ידי עצמו אסור גם מלאכת האבד, אלא אם כן במלאכת כתיבה, כשאי אפשר לעשות על ידי אחרים, וגם הוא במקום מצות תלמוד תורה, שאז מותר. [ואם מכר את חנותו לאחר, ראה לעיל, ובדיני אונן]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן טז סעיף ה עמוד שלח]

ו אסור לאבֵל לכתוב אגרת שלומים וכדו׳ בימי אבלו, דכתיבה בימי האבל דינה ככתיבה בחול המועד. אולם מותר לאבל לחשב את חשבונותיו והוצאותיו בימי אבלו, במקום שיש לו הפסד. וכן מותר לאבל לכתוב חידושי תורה שנתחדשו לו בימי אבלו, ואין להחמיר בזה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן טז סעיף ו עמוד שלט]

ז ספר תורה שמצאו בו פירוד או דיבוק או חסרות ויתרות, והוצרכו לסופר סת״ם שיבוא לתקן הספר תורה, ואין שם סופר אלא מי שיושב שבעה, אם אין לצבור ספר תורה כשר אחר, מותר לסופר לתקן את הספר תורה, דהוי צורך מצוה וצרכי רבים.[ילקו״י אבלות סי׳ טז ס״ז]

ח מותר לסופר הנמצא בתוך שבעת ימי אבלות לכתוב גט, כאשר יש חשש עיגון, שאם ימתינו עד תום ימי האבל הבעל יתחרט, או שיעזוב למדינת הים. ואמנם אם יש שם סופר אחר, יכתוב האחר. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן טז סעיף ח עמוד שמ]

ט מי שיש לו חנות או עסק בשותפות, ונפטר לו מת ביום טוב שני, ובהיות החולה גוסס בערב יום טוב לא מכר את חנותו, יש מי שכתב שיסלק עצמו [בקנין סודר] מהעסק בבין השמשות של מוצאי היום טוב, ואז מותר לשותף השני להמשיך במלאכתו כל ימי השבעה. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות שם סעיף ט. ואמנם עדיין יש לדון בזה דהא נקטינן לדינא כסברת האומרים דגם אונן יכול למכור, וא״כ למה נתיר לו למכור בביה״ש של יו״ט, הרי יכול להמתין לערב וימכור כשהוא אונן, אטו בשביל חומרא לחוש להסברים דבאונן א״א למכור נתיר ספק איסור בביה״ש. וצ״ע בזה]

י שני שותפים חנונים שאירע אבֵל לאחד מהם, נועלים את חנותם, שלא יעשה השותף בפרהסיא. אבל בצינעא יכול השותף לעשות בתוך ביתו אפילו בעסק השותפות. ואם האבל אדם חשוב והשותפות נקרא על שמו, שאפילו יעשהו בצינעא בתוך ביתו ידוע שיש להאבל חלק בו, אסור לשני לעשות אפילו בתוך ביתו. ואפילו ימחול האבל לשותפו כל מה שירויח בימי אבלו אסור. ויש שנהגו שכאשר אירע אבל לאחד מן השותפים האבל מסלק עצמו מן השותפות בעודו אונן, ומקנה את חלקו לחבירו בפני שליח בית דין, ומפרסמים שאין לאבל חלק בעסק, בכדי שלא יהיה חשש מראית העין.[ילקו״י שם עמ׳ שמא]

יא מה שצריכים השותפים לנעול חנותם, הוא דוקא כשבדרך כלל שניהם יושבים בחנות אחת [בשאר השנה], אבל אם כל אחד יושב בחנות אחרת, יש אומרים שמותר להאחר לפתוח חנותו אף עלפי שהממון משותף. ויש מחמירים גם בזה. ויש שהתירו בזה אחר ג׳ ימים, אפילו ביושבים בחנות אחת[בשאר השנה]. וכל שכן אם הוא מתעסק, דלסברא זו מותר אפילו תוך ג׳ ימים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן טז סעיף יא עמוד שמב]

יב חנות או מפעל שיש שם גם שותפים גויים וגם שותפים יהודים, ולאחד מהם אירע מקרה אבל, מותר שימשיכו בעבודתם, אף שיש לאבל ריוח מאותה מלאכה. ומכל מקום נכון יותר למכור את חלקו קודם הפטירה, או קודם הקבורה. [ילקו״י אבלות סי׳ טז סי״ב עמו׳ שמג]

יג אבֵל שיש לו שותף בעיר אחרת, והשותף אינו יודע ממקרה האֵבל שאירע לשותפו, אין חייבים לומר לו כדי שיסגור החנות. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן טז סעיף יג עמוד שמג]

יד אם האבל מושכר לאחרים, לא יעשה מלאכה בימי אבלו. אבל על ידי אחרים שרי, והיינו שישלח אחרים שיעבדו במקומו בשבוע זה. [ילקו״י אבלות מהדר׳ תשס״ד סי׳ טז עמ׳ שמג]

טו היתה מלאכת אחרים בידו, אפילו בדבר תלוש כגון לארוג בגד, או לכתוב לו ספר, בין בקבלנות בין שלא בקבלנות, לא יעשה, אפילו אם הוא דבר שאפשר לעשותו בצינעא בתוך ביתו. ואם הוא דבר האבד יעשה על ידי אחרים, אבל לא בבית האבל. [שם עמ׳ שמג]

טז מי שהוא פקיד ומקבל משכורת חודשית, ואירע לו מקרה אבל, ולא עבד בימי אבלו כפי הדין, מותר לו לקבל בסוף החודש את משכורתו במושלם, ואין בזה חשש. בין שמקבל שכרו מהביטוח לאומי, על הימים בהם ישב שבעה, והן אם מקבל שכרו ישר מן המעביד. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן טז סעיף טז עמוד שמג]

יז מותר לקבל מלאכה בימי אבלו כדי לעשות אחר ימי האבל, ובלבד שלא ישקול ולא ימדוד כדרך שהוא עושה בשאר פעמים, וכן לא יצא מביתו על מנת לקבל הזמנות לעבודות שיעשה אחר ימי האבל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן טז סעיף יז עמוד שמד]

יח אם קודם ימי אבלו מסר מלאכתו ביד אחרים בקבלנות בדבר תלוש, בביתו לא יעשו, בבית אחרים יעשו. ולכן אם סיכם עם אחר שיכתוב לו איזה ספר, ואירע לו דבר אבל, יכול האחר לכתוב גם בימי האבל, ובלבד שיעשה בביתו שלו, ולא בבית האבל. [שם עמוד שמד]

יט שוחט של העיר שאירעו אבל, ואין שוחט אומן ובקי ונאמן כמוהו, רשאי ללכת לבית המטבחים ולשחוט לצורך הצבור, בתוך ימי אבלו, כיון שהוא צורך אוכל נפש. [כן פסק הגאון רבי עקיבא איגר]. ואם היה ערב הרגל, אפילו יש שם שוחט אחר, כיון שהשחיטה מרובה בערב החג, מותר לו ללכת לבית המטבחיים לשחוט לצורך הרבים. וכן אופה שיש לו תנור שאופה בו לצורך הצבור, רשאי ללכת בתוך ימי אבלו לאפות פת לצורך הצבור, כיון שהפת הוא חיי נפש. [ודומה למה שפסק מהר״י קולון (סימן לה), שפסקו מרן בש״ע, במשרתת שאירע לה אבל, שמותר לה לאפות ולבשל לצורך בני הבית. ואע״פ שלא יצא הדבר מידי מחלוקת הפוסקים, הלכה כדברי המיקל באבל גם במחלוקת הפוסקים, כמ״ש האחרונים. וראה בילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ טז סע׳ יט עמ׳ שמד. יביע אומר ח״ז יו״ד סי׳ מג אות ו. וח״ט סי׳ לח עמ׳ שלח].

כ רופא שאירע לו מקרה אבל, והחולים צריכים לו שיטפל בהם, מותר לו לקבל את החולים לבודקם ולטפל בהם. ואם יש צורך מותר לו אפילו לצאת אל החולים שלו, לטפל בהם, ולחזור לביתו להמשיך לישב שבעה. אלא שלא יקבל תשלום עבור הביקור, אך מותר לו לקחת את דמי ההוצאות. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן טז סעיף כ עמוד שמו]

כא שמש בית הכנסת הנמצא תוך ז׳ ימי האבל, רשאי ללכת לבית הכנסת בערב שבת בימי אבלו, כדי לסדר ולהכין הנרות ולהדליקן, ולעשות שאר צרכי בית הכנסת כדרכו. אך אם אפשר שמישהו אחר יעשה זאת, עדיף טפי. [ילקו״י אבלות מהדר׳ תשס״ד סי׳ טז סעיף כא עמ׳ שמז]

כב נהג מונית שאירע לו מקרה אבל, מותר לו להשכיר את המונית שלו לאחר כדי שינהג בה וישתכר במשך השבוע, ויתן אחוזים מסויימים לנהג. ואפילו אם מכירים שהמונית שייכת לאותו אבל, מכל מקום כיום ידוע לכל שנוהגים להשכיר את המונית לפי אחוזים, והשני העובד עושה כן לצורך עצמו.[ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן טז סעיף כב עמוד שמז]

כג מי שמת לו מת במועד שיושב שבעה לאחר הרגל, אם עברו כבר שבעה ימים מהקבורה, מלאכתו נעשית על ידי אחרים, ועבדיו עושים בצינעא בתוך ביתו. [שם עמ׳ שמח]

כד אשה שבעלה אבל, והיא עובדת כפקידה בבית מסחר, מותר לה להמשיך לעבוד גם בימי אבלו של בעלה. [ילקו״י אבלות מהדר׳ תשמ״ט עמ׳ קכו. ובמהדו׳ תשס״ד סי׳ טז סע׳ כד עמוד שמח]

כה הדבר ברור שאשה שבעלה אבל מותר לה לבשל ולאפות ולנפות הקמח, כרגיל, גם בשבעה ימי אבילות. וכן אם היא אבלה מותר לה לבשל ולאפות לצורך בעלה וילדיה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קכו. ובמהדורת תשס״ד סימן טז סעיף כה עמוד שמט]

כו המנהג פשוט אצלנו להקל לשטוף את הרצפה, אפילו בתוך שבעת ימי האבל, לכבוד הנכנסים והיוצאים לנחם את האבלים, ובפרט בימות החמה שמתרבים הזבובים והיתושים, וכן מותר להדיח את הכוסות והקערות. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ טז סעיף כו]

כז מותר גם לאבלים עצמם לנקות את הבית, לסדר את המטות, ולשטוף הרצפה וכדומה. ואם חלו ימי האבלות סמוך לחג הפסח, מותר לאבלים עצמם לנקות את הבית לפני החג, בזמן שאין מגיעים לנחם אותם, שדבר זה מצרכי הבית הוא. [ילקו״י אבלות סי׳ טז עמ׳ שמט]

כח מותר לאבל להשקות את העציצים שבביתו, כדי שהצמחים לא יתייבשו. ואם אפשר יעשה כן על ידי אחרים. ואין לאבל לספֵּר אחרים בימי האבל. [ילקו״י אבלות סי׳ טז עמוד שנ]

כט כבר נתבאר דמי שיש לו חנות של מסחר בשותפות, ואירע אבל לאחד מהם, הוא מוחל לחבירו השותפות בקנין סודר בעודו אונן. למען אשר יוכל השותף האחר לעסוק בחנות במשא ומתן. והשותף השני עוסק לבדו בחנות, שיש לסמוך על סברת האומרים שגם אם הוא כבר אונן, מותר לעשות כן,

ולא רק אם הוא עדיין גוסס. [ואין הכרח כלל מהש״ס לאסור לאונן משא ומתן]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן טז סעיף כט עמוד שנא]

ל מי שאחד מקרוביו הוא חולה מסוכן ועומד למות, ומכר החנות שלו עם הסחורה במקח קצוב, למען לא ישבות מסחר החנות בימי אבלו, אין לו לחוש למראית העין, שנראה לכל שהוא הערמה. שזו גזירה חדשה אשר לא שערום חכמי התלמוד, ואין בידינו לגזור משום מראית העין מדעתינו בדבר שמותר מן הדין. ולכן כל שמוכר באופן שנוכל לומר שמשום איסור אבלות הוא מוכר בלב שלם, שפיר מהני המכירה. ואף על גב דהוי הערמה, שרי. וכן יש להורות. ואפילו אם על פתח החנות מונח שלט על שם הבעלים הראשונים, מה בכך, כיון שנעשה סילוק או מכירה בקנין סודר ע״י נאמני הקהלה, קלא אית לה למילתא ולא חיישינן למראית העין. וכבר פשט ההיתר. [ילקו״י שם סי׳ טז עמוד שנב]

לא מי שהתחיל במשא ומתן ולא הספיק לגומרו עד שמת לו מת, יוכל לגמור המשא ומתן אם יש הפסד מרובה בדבר. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן טז סעיף לא עמוד שנב]

לב המנהג פשוט שאם אירע אבל לאחד מן השותפים, חבירו שולח לו ע״י נאמני הקהל שהוא רוצה לסלק עצמו מעסק השותפות, ויש אומרים שהדבר מועיל אף שאינו אלא בדיבור בעלמא, ולפי זה אף בשבת ויום טוב יוכל לעשות כן. ויש שכתבו להקל על ידי מסירת המפתחות דלא גרע מקנין סיטומתא. ולמעשה יש להתייעץ עם חכם. [שם עמוד שנג]

לג שותפים שאירע לאחד מהם מקרה אבל, והאבל מכר את חלקו לשותף כפי שנתבאר, אחר ימי האבל יכולים להמשיך השותפות כדמעיקרא. ואינם צריכים לערוך שטר שותפות חדש, ששטר השותפות נשאר קיים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן טז עמוד שנד]

סימן יז – איסור כיבוס בשבעת ימי האבל

א אבל אסור לכבס את בגדיו כל שבעה, אפילו במים לבד. ואין חילוק בזה בין אם מכבס ביד לבין אם מכבס במכונת כביסה, או בניקוי יבש. ואפילו אם מכבס לצורך אחר שבעה, אסור לכבס בימי השבעה. ואפילו אחרים אסור להם לכבס בגדיו. ובכלל האיסור הוא גם הבגדים העשויים לספוג את הזיעה. [כגרביים, ולבנים]. [ילקו״י אבלות מהדר׳ תשס״ד סי׳ יז עמ׳ שנה]

ב אם מסר את בגדים לניקוי יבש במכבסה קודם שנעשה אבל, מותר להם לכבס את בגדיו בימי השבעה, בכדי שימסרו לו אותם מיד אחר השבעה. [ילקו״י אבלות תשס״ד עמוד שנה]

ג אם הבגד שהאבל לבוש בו נתלכלך מעט בכתם, מותר לשפשף במגבת לחה את מקום הכתם בלבד.[ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יז סעיף ג עמוד שנה]

ד כשם שאסור לאבלים לכבס, כך אסור להם ללבוש בגדים המכובסים מקודם לאבלות, ואין צריך לומר שאסור להם ללבוש בגד חדש. ואמנם בגד של מצוה כגון טלית מכובסת, מותר לאבל ללבוש אפילו תוך שבעה. וכן בגד של שינה [פיג׳מה] שנתלכלך, מותר לאבל להחליפו וללבוש בגד שינה מכובס.[ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יז סעיף ד עמוד שנו]

ה אסור להחליף את הסדין והמצעים כל שבעה. וכן אסור לו לכבסן. ואבל השוהה בימי השבעה בבית מלון, יש לו להודיע להנהלת בית המלון שלא יחליפו לו את המצעים בימי השבעה. ואם עברו והחליפו את המצעים שעל מטתו, מותר לו להשתמש בהם על ידי שיניחם על גבי קרקע כדי שיתלכלכו מעט. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יז ס״ה עמוד שנו]

ו אסור לאבל תוך שבעה לכבס מטפחות הידים והאף והשלחן, אף על פי שמותר לכבסם בחול המועד אסורים בימי אבלו. אלא שלכבוד שבת מותר לפרוס מפה מכובסת, ויש שכתבו שהוא הדין במטפחות הידים. [ילקו״י אבלות סי׳ יז עמ׳ שנו. יביע אומר ח״ז סי׳ מג אות ז]

ז גם בימי הקיץ החמים, אין לאבל תוך שבעה להחליף את בגדיו מפני הזיעה, ורק אם יש בדבר משום כבוד הבריות, וכגון שיש ריח רע וכדו׳, ובפרט בערים הסמוכים לים, ששם הלחות גבוהה והזיעה מרובה, יתן את הלבנים או הגרביים לאחר [שאינו אבל] שילבשם כשעה אחת, ואחר כך יהיה מותר לאבל עצמו ללובשם. ואם אין שם אחר שילבש את הלבנים או הגרביים כשעה, והחום כבד מאד, והלבנים של האבל מלאים זיעה, ויש שם כבוד הבריות, מותר לאבל להעביר ממחטה לחה על גופו, כדי לנקות את הזיעה מעל גופו. או שירחץ מקום הזיעה בלבד במים צוננים, אך בכל אופן אין להקל לאבל להתרחץ בימי השבעה גם גופו, גם לא במים צוננים. [ילקוט יוסף אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ יז עמ׳ שנז. ועיין בילקוט יוסף ריש סימן יח]

ח אם ראש המשפחה יושב שבעה על אחד מקרוביו, ושאר בני הבית אינם יושבים שבעה, מותר להם לכבס את בגדיהם גם בימי האבל של ראש משפחתם. [ילקו״י שם עמ׳ שנח]

ט מי שאירע לו אבלות מיד אחר שסיים שבעת ימי אבלות על מת אחר, מותר לו לכבס את בגדיו במים בלבד, ולא עם חומרי כביסה. ואחר כך ילבשנו. [ילקו״י אבלות סי׳ יז עמ׳ שנח]

י קטנים שמת אביהם או מתה אמם, או אחד מקרוביהם, מותר לכבס את בגדיהם, כיון שבלאו הכי אין אבלות נוהגת בקטן. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יז עמוד שנח]

יא לאחר שבעה [בבוקר] מותר לאבלים לכבס בגדיהם וללבוש בגדים מכובסים, ואפילו בגדים מגוהצים מותר להם ללבוש. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יז עמוד שנח]

יב האבל על אביו או על אמו, אסור לו ללבוש בגד מגוהץ לבן וחדש עד שיגיע הרגל אחר שלשים, ויגערו בו חבריו, ובעינן דוקא שלשה תנאים אלו. ובזמן הזה מותר לאבל אחר שבעה (לדידן) ללבוש בגד מכובס ומגוהץ, דבזמן הזה ליכא איסור גיהוץ, ולכן בגד חדש מותר לאבל ללבוש תוך י״ב חודש לאב ואם, או שלשים לשאר קרובים אלא אם כן הוא לבן וחדש שבזה אסור. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ יז סעיף יב עמוד שנח. ועיין בש״ע או״ח סי׳ תקנא ס״ג שכתב בסתם דגיהוץ שלנו אסור בשבוע שחל בו. והביא אח״כ סברת האומרים דגיהוץ הינו במים ואפר או נתר וברית, וכיבוס הוי במים לבד, וביו״ד סי׳ שפט ס״ו כתב, גיהוץ י״א צק״ל בלשון ערב, וי״א דהינו כיבוס במים ואפר או בנתר וברית. ע״כ וקי״ל דהלכה כיש בתרא וא״כ שמא נימא דמרן חזר בו ביו״ד. וי״ל. ואי נימא הכי יש להעיר על מ״ש באור לציון להחמיר בגיהוץ שלנו בשבוע שחל בו ת״ב. וצ״ע]

יג מותר לאבל תוך שבעה לצחצח נעליו העשויות מגומי וכדומה, במשחת נעלים, וכן תוך שלשים לצחצח נעליו הרגילות, ומותר לאבל תוך שבעת ימי אבלו לצחצח נעלי העור שלו ולהניחן לאחר ימי אבלו. ואף לדעת הרמ״א יש להקל למשוח נעליו תוך שלשים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קמז. ובמהדורת תשס״ד סימן יז סעיף יג עמוד שנט]

יד אין לסייד ולצבוע את הבית בימי האבל, ולאחר שבעה ימי אבלות מותר לסייד ולצבוע את הבית אפילו תוך שלשים יום. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ יז סעיף יד עמוד שס]

סימן יח – איסור רחיצה באבל

א אבל תוך שבעה אסור לרחוץ כל גופו אפילו בצונן, כל שבעה ימי אבלות, אבל פניו ידיו ורגליו בצונן מותר, אבל במים חמים או פושרים אסור. [ילקו״י אבלות סי׳ יח סע׳ א עמ׳ שס]

ב אם היה מלוכלך בטיט וכדומה, רוחץ כדרכו ואפילו בחמין. ואם המקום המלוכלך הוא רק בידיו או בפניו, לא ירחץ כל גופו. וכן מי שיש לו לכלוכים בשערו וכדו׳, מותר לחפוף הראש אפילו בחמין. וכן מי שהוא איסטניס מתירים לו להתרחץ, אבל לא כל מי שאומר שהוא איסטניס מתירים לו להתרחץ, אלא דוקא מי שידוע שהוא מתנהג בנקיות רבה, ואם לא ירחץ יצטער הרבה ויבוא לידי מיחוש, רק אז מותר לו להתרחץ. [ילקו״י אבלות עמ׳ שסא]

ג אבל שיש לו מחלת גרדת קשה, ועל פי הוראת רופא צריך לרחוץ בחמין כל יום, ואחר רחיצתו לתת משחה על בשרו לרפואה, ויש לו צער בזה, יש להקל מיום שני והלאה. [שם].

ד מנהג הספרדים שמיד ביום השביעי אחר שיצאו מן האבלות, [אחר שחרית], רוחצים כל גופם בחמין עם סבון. ואותם שנהגו בחוץ לארץ שלא לרחוץ כל שלשים יום, יכולים לבטל מנהגם. ואין הבדל בזה בין מי שרגיל לרחוץ פעם בשבוע, למי שרגיל לרחוץ פעמיים בשבוע. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קפא, ובמהדו׳ תשס״ד סי׳ יח סעיף ד עמוד שסב]

ה מותר להכנס לחדר זיעה [סאונה] מיד לאחר שבעה ימי אבלות, ואף שנהנה מכך לא הנאות אחר שבעה. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות עמוד שסג].

ו מי שאירע לו אבלות מיד אחר שסיים שבעת ימי אבלות על מת אחר, מותר לו לרחוץ כל גופו בצונן.[ילקו״י על הלכות אבלות עמוד שסג].

ז גם בערב שבת אסור לאבלים לרחוץ כל גופם לכבוד שבת, ואפילו בצונן. אלא ירחצו פניהם ידיהם ורגליהם בצונן. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יח סעיף ז עמוד שסג]

ח יולדת אבלה שצריכה לרחוץ מותר לה לרחוץ. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ יח סעיף ח]

ט אשה שצריכה לרחוץ בתוך שבעה ימי אבלות לצורך מצוה, מותרת לרחוץ רק באותו מקום גם במים חמים קודם הבדיקה, לאחר הבדיקה מותרת ללבוש בגד נקי ומכובס, אבל אסור לה לטבול אפילו אם חל יום טבילתה בשבעת ימי האבל. [ילקוט יוסף שם עמוד שסד].

י אשה שהיא תוך שבעת ימי אבילותה והגיע זמנה לטבול, ובעלה חולה ואין מי שישמשנו זולתה, מותרת לטבול רק כדי לשמש את החולה בלבד, ובפרט אם לא יכולה להמנע מנגיעה מבשרו, ותשתדל להעלים ממנו שטבלה. [ילקו״י על הלכות אבלות עמוד שסד].

יא אשה שאירע לה מקרה אבל, אסור לה להתאפר ולמרוח אודם על שפתיה, וכיו״ב, כל שלשים יום, וכל זה באשה שאינה נשואה, אך אשה נשואה אסורה בזה תוך שבעה בלבד, אבל אחר שבעה מותרת בכל הנ״ל. וכלה העומדת להנשא בתוך שלשים יום, מותרת בכל הנ״ל גם בתוך שבעה. אך לא התירו אלא בדברים הנ״ל, אבל אין להקל ברחיצה בחמין כל שבעה גם לכלה העומדת להנשא אחר השבעה.[ילקוט יוסף על הלכות אבלות עמוד שסה].

יב נהגו הנשים שבימי השבעה אינן לובשות את תכשיטיהן. [ילקו״י אבלות סי׳ יח סי״ב עמ׳ שסה]

סימן יט – האבל אסור בתשמיש המטה

א כבר נתבאר לעיל שנדה שהגיע זמן טבילתה בימי אבלה, אינה טובלת. וכן אשה אבלה שחל ליל טבילתה בחול המועד, לפני שתשב באבילות ממש, אסור לה לטבול, ורק בשעת הדחק אפשר להקל, כגון אם יש חשש הוצאת זרע לבטלה, וכדו׳. [שם סי׳ יט עמוד שסה]

ב מי שמת לו מת ולא נודע לו, לא חל עליו אבילות כלל, ולכן מותר לבעל לשמש עם אשתו שמת לה קרוב, ואינה יודעת עדיין, ואפילו ביום המיתה ויום הקבורה דהוי דאורייתא. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יט סעיף ב עמוד שסו]

ג אשה שהיתה בבית בעלה ומת אביה, ולא הגידו לה, ובעלה רצה להמנע מלהודיע לה, עד יום השביעי לאבלם בבוקר מוקדם, שאז תלך לבית ההורים שלה, ותשב מעט באבל עם אמה ואחיה ותמנה עמהם, וכשיעמדו המנחמים מאצלם, תצא מהאבלות יחד עם אמה ואחיה. מעיקר הדין רשאי לעשות כן. ויש מי שהצריך לומר לאשה שתלך כבר ביום שבת לשבת עם אמה ואחיה, ולנהוג אבלות בצינעא, שאז ביום ראשון בבוקר כשיקומו המנחמים תצא מן האבלות כמו שאר האבלים. ולדינא אין צריך לחוש לסברא זו. ואפילו שהיא באה ביום השביעי בבוקר, יוצאת מהאבלות עם שאר האבלים, שאף לגבי דין זה אמרינן מקצת היום ככולו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ יט עמ׳ שסז. יבי״א ח״י דף שכט טור ב]

ד מי שאמרו לו שמתה בתו הבכורה, וקרע והתאבל ז׳ ימים, ואחר כך נודע לו שהמגיד טעה, ולא מתה אותה הבת, אלא אחותה הצעירה, יש אומרים שיצא ידי חובה ואינו חייב לקרוע ולהתאבל שנית. ויש אומרים שחייב לחזור ולקרוע ולהתאבל שנית. והעיקר כסברא ראשונה, דהלכה כדברי המיקל באבל. [ילקו״י אבלות עמוד שסח. וכן העלה ברב פעלים ח״א חיו״ד סי׳ נג, וביביע אומר ח״י ח״א יו״ד סי׳ נג, דף שלב טור א׳. ושם דחה מי שכתב להשיג ע״ד הגרי״ח].

ה מי ששאשתו היתה חולה מאד, ובאו ואמרו לו ששאשתו מתה, וקרע בברכת דיין האמת, ושוב נודע לו שבאותה שעה עדיין היתה חיה, ורק כעבור שעתיים מתה, יש אומרים שיוסיף על הקרע הראשון שיעור טפח, ולא יחזור לברך בשם ומלכות, אלא יאמר ברוך דיין האמת, דשמא בעת שקרע בראשונה היתה גוססת וכמעט נפשה יוצאת, וברכות אינן מעכבות. ולדינא יחזור ויקרע ויברך, שהרי באותה שעה שבירך היתה עדיין חיה, ולא חלה ברכתו כלל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן יט סעיף ה עמוד שסח]

סימן כ – האבל אסור בנעילת סנדל

א האבל אסור בנעילת הסנדל, בין איש בין אשה, כיצד, אסור לאבל לנעול נעליים העשויות מעור, בימי השבעה, ואפילו אם תחתית הנעל עשויה מעץ, אם הנעל מחופה עור, אסור. ואפילו אם לובש גרביים ונועל עליהם נעלי עור, אסור. אבל נעליים מבגד או מגומי או בד מותר, שהרי קושי הארץ מגיע לרגליו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ כ׳ עמ׳ שע]

ב מותר לאבל לנעול נעלי עץ שיש להם רצועה של עור להחזיק הנעל, הנקרא קבקב. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כ׳ סעיף ב עמוד שעא]

ג אם אין לאבל נעלים מבד המותרים לאבל, מותר לו לקנות נעלים חדשות מבד, ונכון שקודם לכן יתן אותם לאחר לנועלם איזה שעה אחת, ואחר כך ינעל אותם האבל. [שם ס״ג]

ד יש אומרים שאסור לאבל לילך יחף, ועל כל פנים בארץ ישראל שעפרה קדוש מותר לילך יחף. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כ׳ סעיף ד עמוד שעא]

ה כל האיסור הוא באבל הרוצה לנעול מנעל, אבל אם רוצה להשאר בלא נעלים, וכגון עם גרביים בלבד, רשאי, אף שהולך על כרים וכסתות. ואינו מרגיש קושי הארץ. [שם עמ׳ שעב]

ו מי שנודע לו בהיותו בדרך שמת לו מת שחייב להתאבל עליו, אינו צריך לחלוץ מנעליו מיד אלא עד שיגיע לביתו. ואם הוא נוסע ברכב, נכון שיחלוץ מנעליו בשעה שנמצא ברכב [שהרי בנקל יכול לחוש לדעת הכל בן]. אלא אם כן הוא עצמו נוהג ברכב וחליצת המנעלים תפריע לו בנהיגה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כ׳ סעיף ו׳ עמוד שעב]

ז אבי הבן שהוא בתוך שבעה ימי אבלות, לא ינעול מנעלים של עור בלכתו למול את בנו, כיון שאיסור נעילת הסנדל הוא מדינא דגמרא. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ כ׳ סעיף ז. עמוד שעג. יביע אומר חלק ט׳ חלק יורה דעה סימן מא עמוד שדמ]

ח יש מי שכתב דמאחר והאבל אסור בנעילת סנדל אין לו לברך בברכות השחר ברכת ״שעשה לי כל צרכי״ בכל יום מימי השבעה. אולם המנהג פשוט שהאבלים מברכים ברכה זו בכל ימי האבל. ואפילו בתשעה באב וביום הכפורים שאיסור נעילת הסנדל הוא על הכל, אפילו הכי המנהג כיום לברך ברכה זו. ובפרט שנועלים מנעלי גומי נוחים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כ׳ סעיף ח עמוד שעג]

סימן כא – ישיבת האבל על גבי קרקע ודין כפיית המטה

א האבל כל שבעה אינו יושב אלא על גבי קרקע, ויש להקל לשבת על גבי קרקע מרוצפת, ואין בזה משום חששת המקובלים שלא לישב על גבי קרקע משום רוח רעה. ומכל מקום היכא דאפשר טוב להפסיק בבגד, או מצע נמוך. ומותר לישב על גבי כרים וכסתות, או ספסל נמוך, שאין גבוהים טפח. ואם הוא זקן ותשוש כח, אפשר להקל גם בספסל נמוך שאין בגבהו ג׳ טפחים. ונהגו שהמנחמים יושבים על כסא וספסל, שמסתמא מוחלים להם. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כא סעיף א עמוד שעד]

ב אשה מעוברת שהיא אבלה, מותר לה לשבת על כרים וכסתות עד לגובה שלשה טפחים. [ולא עד בכלל]. ואין להחמיר עליה כלל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כא עמ׳ שעה]

ג המנהג פשוט שכאשר באים האבלים לבית הכנסת, בליל השבעה, לאזכרה של השבעה, יושבים בבית הכנסת על כסאות או ספסלים, ואינם יושבים בבית הכנסת על הארץ. [שם ס״ג]

ד תלמיד חכם שרבים צריכים לו, ומוסר שיעור הלכתי בתוך שבעה ימי האבילות, מותר לו לשבת על כסא גבוה כדי שיראוהו כל הקהל הבאים לשיעור, ובפרט שמשך זמן השיעור הוא כשעה וחצי, ואי אפשר לעמוד בכל הזמן הזה דשמעתתא בעיא צילותא לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כא סעיף ד עמוד שער]

ה נהגו להקל לישון על גבי מטה, ובפרט בדורות שלנו שירדה חולשה לעולם. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כא סעיף ה עמוד שער]

ו אבל בתוך שבעה שבאו לנחמו תלמיד חכם או זקן, מותר לו להחמיר על עצמו ולעמוד מפניהם, ואין בזה שום חשש, וגם אין בזה משום ״כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט״, ותבא עליו ברכה. והוא הדין לחולה וזקן שפטורים לעמוד מפני זקן ותלמיד חכם, שאם רוצים להחמיר על עצמם בזה רשאים. ובתשעה באב שכולם יושבים על הארץ כאבלים, חייבים לקום מפני זקן ותלמיד חכם, כיון שהיא אבלות ישנה. [ילקו״י סי׳ כא עמ׳ שעז]

ז אבל חייב לעמוד מפני ספר תורה שעובר ממקום למקום, ולא שייך בזה מחילה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כא סעיף ז עמוד שפא]

ח בן היושב שבעה על אמו יחד עם אביו, ואביו נכנס לחדר, יש להסתפק אם הבן חייב לעמוד מפני אביו, אחר ששניהם יושבים באבלות, ולדינא אינו חייב לעמוד לכבוד אביו בימי השבעה, ואפילו הידור אינו חייב לעשות. ומכל מקום טוב שיעשה הידור. וכן אם יושב שבעה יחד עם אמו על אביו, או על אחיו ואחותו, ואמו נכנסת לחדר, ינהג כנז׳. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כא סעיף ח עמוד שפא]

ט בן היושב שבעה על אמו, אף שאינו חייב לעמוד מפני אביו שנכנס לחדר, מכל מקום כל דיני מורא שייכים גם באבל. ולכן לא ישב במקום המיוחד לאביו או לאמו, ולא יסתור דבריהם וכו׳. [וראה בילקוט יוסף על הלכות כיבוד אב ואם באורך וברוחב פרטי דין מורא אב ואם]. [ויש אומרים שעכשיו הבנים יושבים במקום אביהם בבית הכנסת, כשהאבא אינו נמצא שם, שמאחר וכך נהגו הדבר נחשב כאילו האב נתן לו רשות מפורשת לכך, ואין האב מקפיד על כך]. [ילקו״י שם עמוד שפא]

י ואמנם כל זה כשהבן יושב שבעה עם אביו על אחד מהקרובים, אבל אם הבן יושב שבעה על אביו שנפטר, אין את האיסור של ישיבה במקום המיוחד לאביו. ולכן מותר לבן לשבת במקום אביו לאחר פטירתו בביתו או בבית הכנסת. ויש אומרים שאם הרב המרביץ תורה נפטר, מכסים את מקומו בבגד בבית הכנסת שלו, ולא ישב שם איש זר [כל י״ב חודש], וכן אין זה דרך העולם שיהיה הבן יושב בבית הכנסת במקום אביו, ואפילו יהיה מותר מן הדין, מכל מקום נמנעים מלעשות כן מפני הרואים שאין להם הבחנה ויאמרו איך מלאו לבו של בנו לישב במקומו בישיבתו, [ועוד שנוהגים להדליק נר לעילוי נשמתו וכאילו הוא עומד עמנו היום כמו בחייו, כל י״ב חודש]. ויש חולקים ומתירים לישב במקום אביו אחר פטירתו, שבודאי האב מוחל, ואדרבה זהו כבודו של האב שהבן יושב במקומו אחר פטירתו, שתחת אבותיך יהיו בניך. וכן עיקר. [ילקו״י אבלות תשס״ד ס״ כא ס״ עמוד שפב]

יא מותר לבן ללבוש את בגדי אביו שנפטר, או לנעול את מנעליו, ואפילו בבגדי שבת. וכן מותר לבת ללבוש את בגדי אמה שנפטרה. אולם יש להחמיר בנעלים שהמת היה לבוש בשעת מותו, שלא ללובשם כלל. אבל במנעלים שלא היו על המת בשעת פטירתו, אין שום חשש. ואם בכל זאת לבו נוקפו וחושש מזה, יתן אותם לעניים ויודיעם על כך. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כא סעיף יא עמוד שפה]

יב כיון שאין לבן לרחוץ עם אביו בבית מרחץ, וכן עם חמיו, יש אומרים דאפשר שאיסור זה נוהג גם לאחר מיתה, ולכן אין לבן לטהר את אביו או את חמיו לאחר פטירתם.[שם ס״ב].

סימן כב – האבל אסור בתלמוד תורה

א האבל אסור בלימוד תורה, משום שנאמר פקודי ה׳ ישרים משמחי לב, והאבל אסור בשמחה. ומכל מקום מותר לאבל לעיין היטב בהבנה בדברים המותרים לו, כגון בפרק אלו מגלחים, והראשונים החונים עליו, בהלכות אבילות, בטור ובית יוסף ושאר פוסקים, ואם בדרך לימודו השיגה ידו כמה חידושים מותר לו לכתבם כדי שלא ישכחם. אבל לעיין בכוונה בעיון נמרץ ועמוק במטרה לחדש חידושי תורה, ומה גם להרבות בחיפוש בספרים,

ולשאת ולתת בדבריהם במשא ומתן של הלכה, אין לעשות כן, מכיון שעל ידי זה בא לידי שמחה. [וכן הדין בתשעה באב]. וכן אין לו ללמוד עם אחרים הלכות אבלות, אלא אם כן לומד עם תלמיד חכם הלכות אלו כדי לידע את המעשה אשר יעשה ואת הדרך אשר ילך בה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ קלג, ובמהדורת תשס״ד סי׳ כב ס״א עמ׳ שפז]

ב מותר לאבל לעיין בספרי מוסר לשוב בתשובה שלימה, ושב ורפא לו, ולהתחזק ביראת שמים באמונה בה׳ יתברך, ובמדות נעלות. ובכל זה אין חילוק בין אבל לתשעה באב. ומכל מקום ספרי מוסר המסתעפים מענין לענין ומביאים ביאורי פסוקים בדברים המביאים לידי שמחה, אסור לאבל לקרוא בכל שבעת ימי האבל. ומותר לאבל לקרוא באיוב. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קלה, ובמהדורת תשס״ד סימן כב סעיף ב עמוד שפט]

ג גם הנשים היושבות שבעה אסור להם ללמוד תורה בימי השבעה, דאף שאינן בכלל מצות תלמוד תורה, מכל מקום יש להן שמחה בלימוד, והאבל אסור בשמחה. [שם עמ׳ שצ]

ד עצם החיוב בלימוד תורה שייך גם באבל בשבעה ימי האבילות, אלא שאסור לו ללמוד בדברים המשמחים את הלב, [ודלא כיש מי שאומר שהאבל פטור ממצות תלמוד תורה, ורק אם ירצה ילמד דברים הרעים, אלא לדינא האבל חייב בתלמוד תורה, שהרי האבל מברך ברכות התורה]. ולכן כאשר אין אצלו מנחמים, חייב ללמוד בדברים הרעים, בהלכות אבלות וכדו׳, ולא יהיה בטל מדברי תורה. ומטעם זה האבל מברך ברכות התורה גם בשבעת ימי האבלות. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כב סעיף ד, עמוד שצ. יביע אומר חלק ח׳ חיו״ד סימן לה. ילקוט יוסף מועדים הלכות תשעה באב].

ה מותר לאבל לקרוא פרקי אבות בשבעת ימי האבילות, ובפרט בשבת שבינתים, באופן שמתעורר למוסר ויראת שמים על ידי כך. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ כב סעיף ה עמ׳ שצב]

ו לכתחלה אין ראוי לאבל לקרוא תהלים בשבעת ימי האבל, שלא התירו בפסוקי תהלים אלא משום סדר התפלה, הא לאו הכי לתהלים יש דין של דברי תורה המביאים לידי שמחה, והאבל אסור בשמחה. אולם יש פרקים שקריאתם אינה מביאה לידי שמחה, כמו על נהרות בבל, וכדו׳, ופרקים אלה מותר לאבל לקוראם בימי האבל. ומכל מקום אם האבלים יושבים בטל ובאים לידי שיחה בטלה וקלות ראש והסחת דעת מהאבלות, יש להתיר להם לקרוא תהלים בדרך תפלה ובקשה והתעוררות לתשובה. [שם סי׳ כב ס״ו עמ׳ שצב]

ז הרגילים לקרוא בכל יום י״ח פרקי משניות, אין לקרותם בימי האבל, ואף בשבת שבינתים, לא יקרא המשניות הנזכרות לעיל. והוא הדין למי שרגיל ללמוד משניות מסכת שבת בסעודות שבת, שאין לו ללומדם בשבת שבתוך השבעה. [ילקו״י שם סימן כב עמ׳ שצב]

ח מותר לאבל לקרות הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום בשבת בימי אבלו, אבל אין לקרות פירוש רש״י על החומש. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כב עמוד שצג ס״ח. והוא ע״פ מ״ש מרן בש״ע סי׳ ת׳, ״אבל לחזור הפרשה כיון שחייב אדם להשלים פרשיותיו עם הצבור הוי כקורא את שמע ומותר״. והיינו שמו״ת. ומה שפירש ברב פעלים ח״א חיו״ד סי׳ נב, במי שלא הלך לביהכ״נ שקורא את הפרשה בינו לבין עצמו, אינו נכון, דא״כ מאי קאמר ״לחזור״ הפרשה, ועוד דקריאת התורה חובת צבור היא. ועיין ביביע אומר ח״ד חיו״ד סי׳ לא אות ג׳, וחלק י׳ בהערות לרב פעלים ח״א חיו״ד סי׳ נב, דף ש״ל טור ב].

ט אין לאבל לקרות ״חק לישראל״ וסדר מעמדות בשבעת ימי האבל, אפילו אם הוא רגיל לקרוא חק לישראל בכל ימות השנה, שאין זה כמו סדר התפלה. [ומ״מ בשאר ימות השנה ראוי לכל אחד להשתדל לקרוא בכל יום חק לישראל. ואף ת״ח ובן ישיבה טוב ונכון שילמד חק לישראל בבין הסדרים בזמן שאינו יכול ללמוד גמרא ופוסקים בעיון. ואמנם הדבר ברור שאין זה חיוב על כל אחד כמו סדר התפלה]. [ילקו״י על הלכות אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ כב סע׳ ט עמוד שצט]

י אסור לאבל ללמוד תורה גם בשבת שבתוך שבעת ימי האבילות, דהוי דברים שבצינעא, ואבלות נוהגת בשבת בדברים שבצינעא. ואף שיש מתירים ללמוד תורה בשבת שבתוך שבעת ימי האבלות, מכל מקום שב ואל תעשה עדיף, וילמד הלכות אבלות שיש בהם פרטים רבים, או פרק אלו מגלחין במועד קטן, וכדומה. אולם ברגל אפשר להקל, ולסמוך על דעת הרמב״ם דסבירא ליה דאף אבילות שבצנעא לא נוהגת ברגל. אולם האבל רשאי לומר בליל שבת את כל סדר הקריאה שנוהגים לומר קודם הקידוש, ״שלום עליכם״, מזמור ״אשת חיל״, וכו׳. ובפרט אם סועדים יחד עם בני משפחה אחרים, שאינם אבלים, שאין להראות אבלות בשבת בפרהסיא. [ילקו״י אבלות תשס״ד סימן כב עמוד ת]

יא אסור לאבל להרהר בדברי תורה בשבעת ימי האבילות שלענין זה הרהור כדיבור דמי, שהכל תלוי בשמחת הלב, וגם בהרהור יש שמחת הלב. אבל בשבת שבתוך השבעה המיקל להרהר בדברי תורה יש לו על מה שיסמוך, ואין מזניחין אותו. וטוב להחמיר גם בזה. דשב ואל תעשה עדיף. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כב סעיף יא עמוד תא]

יב מה שנוהגים כיום לומר שמועה ואגדה בבית האבל, בדברי הפסד ומוסר, יש סמך נכון למנהג, ובדואי שאין למחות בידם, ומכל שכן כשעושים זאת לכבוד הנפטר ולמנוחתו, שמותר להם לומר שמועה ואגדה בבית האבל, ובפרט כשאומרים בפירוש שיהיה לעילוי נשמת הנפטר, ומנהג זה הרבה יותר נכון מאלו שמספידים את המת יתר על המדה, וכבר אמרו חז״ל כשם שנפרעים מן המתים כך נפרעים מן הספדנים ומן העונים אחריהם, ומאידך צריך להיות זהיר בדבריו לבל יפגע בכבוד הנפטר, ולהזהר ביקרא דחיי וביקרא דשכבי, אתא לנחומי צעורי מצער ליה. וירא שמים יצא ידי כולם בדעה והשכל. ומה טוב לומר דברי מוסר אמונה ודעת, ותזל כטל אמרתו בשפה ברורה ובנעימה קדושה לקרב לבבות השומעים לאביהם שבשמים, ואין קץ לשכר מזכה הרבים, וזכות הרבים תלויה בו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קלו, ובמהדורת תשס״ד סי׳ כב סעיף יב עמוד תא. שו״ת יביע אומר חלק ד׳ חלק יורה דעה סימן כט. ובחלק י׳ חיו״ד דף שסז טור א]

יג אדם המפורסם בשקדנותו חשקו ומרצו הרב לתורה, והוא להוט אחריה מאד עד שקשה לו עד למאד שלא ללמוד בימי אבילותו, ויש לו צער גדול מזה, יכול להקל וללמוד, ואע״פ שיכול ללמוד בדברים הרעים, הואיל ויש לו צער גדול לשנות מסדר לימודו הרגיל בו, ואין אדם לומד אלא במקום שלבו חפץ, יש להקל. [ילקו״י שם סי׳ כב עמ׳ תג]

יד תלמיד חכם המורה הוראה ודורש לרבים, הואיל ואם לא ילמד אותם את השיעור יבואו לידי ביטול תורה, יש להתיר לו ללמדם בעצמו כאשר היה באמנה אתו, ואפילו תוך שלשה ימים, הואיל ורבים צריכים לו, ואפילו אם יש בעיר תלמיד חכם אחר השוה לו. ומותר לו לשבת על כסא בעת השיעור, כפי שנתבאר לעיל בדין כפיית המטה. [שם עמוד תד]

טו אף על פי שהאבל אסור בתלמוד תורה בכל שבעת ימי אבלות, מכל מקום מותר לו לומר פרק איזהו מקומן, ופתח אליהו, וכל כיו״ב מסדר התפלה, כהרגלו בכל יום. [שם]

טז אסור לאבל לקרוא בספרי מדע, אנציקלופדיה, ספרי סיפורים או עיתונים, על מנת שלא יסיח דעתו מהאבלות. וכן אם היה האבל רופא, ורוצה לעיין בספרי רפואה להתלמד בהן, ואין בזה צורך השעה, אסור לו לעשות כן בימי האבלות, שלא יסיח דעתו מהאבלות. וכן יש להמנע מלקרוא ספרים על השואה. [ילקו״י אבלות תשס״ד סימן כב עמוד תד]

יז במקום הפסד מותר לאבל לחשב חשבונותיו, אף שעל ידי כך מסיח דעתו מן האבלות. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כב סעיף יז עמוד תה]

יח אבל תוך שבעת ימי אבילות אינו עולה לספר תורה, וגם אם אין שם כהן או לוי אלא הוא, לא יעלה לתורה. ואפילו אם קראו לו בשמו לא יעלה, ואינו צריך לצאת מהחדר אף שהוא כהן יחידי.[ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״א עמ׳ קלט, ובמהדו׳ תשס״ד סי׳ כב סעיף יח עמוד תה]

יט גם בשבת שבינתיים אין לאבל לעלות תורה. אולם אם קראוהו בשמו לעלות לתורה, יעלה, כדי שלא יראה אבלות בפרהסיא בשבת. וכן אם אין שם כהן אחר אלא האבל, מותר לו לעלות לספר תורה בשבת, שאם לא יעלה לתורה הרי שמראה אבלות בפרהסיא בשבת. ואם חל יום השביעי בשבת, המנהג כיום שמוציאים את האבל מהאבלות קודם קריאת התורה, ואז האבל מותר לו לעלות לתורה לכתחלה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ כב עמו׳ תו]

כ אבל תוך שבעה בתשעה באב, אינו רשאי לעלות גם לעליית מפטיר בשחרית תשעה באב. לקריאת ״כי תוליד בנים״. ופשוט שבמנחה של תשעה באב, אין האבל תוך שבעה עולה לספר תורה. [ילקו״י שם סי׳ כב ס״כ עמוד תו. ומה שכתבנו בסעיף כב בלשון לכתחלה, לאו דוקא]

כא אם אין מי שיקרא לציבור בתורה בשבת, מותר לאבל בתוך שבעה לקרוא בתורה. וכל שכן בשבת, ובפרט אם האבל הוא בעל קורא קבוע בבית הכנסת, ואם יבוא לבית הכנסת וימנע מלקרוא בתורה, הדבר נראה כמראה אבלות בפרהסיא בשבת. [שם עמ׳ תז]

כב מי שקנה עליית חתן תורה או חתן בראשית, ואירע לו מקרה אבל, שנפטר אחד מקרוביו בערב שמחת תורה, מותר לו לעלות לתורה כחתן תורה או כחתן בראשית. וכן אם נמצא בבית כנסת שכל הקהל עולה לתורה בשמחת תורה יעלה עמהם, שאם לא יעלה לתורה יראה שמראה אבלות בפרהסיא בחג. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כב עמוד תח]

כג מי שמת לו מת בחג סוכות, הורו רבני ירושלים להתיר לו להשתתף בלימוד של הושענא רבה כדרכו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד רנט, ובמהדו׳ תשס״ד סי׳ כב סכ״ד עמ׳ תט]

כד יש אומרים שמותר לאבל ללמוד בליל השביעי בדברי תורה, גם בדברים האסורים ללמוד בהם בכל השבעה, ולכתחלה נכון שילמד בהלכות אבלות וכדו׳, אבל אם קשה לו ואם לא ילמד בדברים אחרים יתבטל מלימודו לגמרי, המיקל ללמוד תורה בליל השביעי יש לו על מה שיסמוך. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כב סעיף כה עמוד תט]

כה מורה הוראות מותר לו להורות הלכה לרבים בימי השבעה, כשאין שם מורה הוראה אחר להורות הלכה למעשה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כב סעיף כו עמוד תי]

כו מותר לרב העיר להורות הלכה לרבים, ויש לצדד שהדין כן גם כשיש שם מורה הוראות אחר. אולם נכון יותר שאם יש שם מורה הוראה שהוא סומך עליו שישלח השאלות אליו. אבל סידור הגט[וחליצה] נראה שאין לו לעסוק בזה, אם לא כשיש הכרח, או במקום עיגון, [וכגון שהבעל עומד לנסוע למקום רחוק], או שאם לא יעסוק בזה יבא לידי קלקול, דאז מחוייב לעשות. והכל לפי ראות עיני הדיין. [ילקו״י אבלות שם סי׳ כב סעיף כו עמ׳ תי]

כז אבל שהוא דיין בעיר, אסור לו לישב בדין תורה שהובא לפניו, אלא אם כן הבעלי דין אינו יכולים להמתין לאחר שבעת ימי האבל, ואין בעיר דיין אחר כמוהו, דאז הוי כמי שהרבים צריכים לו דמותר לו לדון. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כב סעיף כח עמוד תי]

כח אבל שיש לו ילדים קטנים לא יבטלם מלימודם ח״ו, ואפילו אם נפטר אחד מקרובי הקטנים, אחר שאין אבלות בקטנים. ומלמד תינוקות בתלמוד תורה שאירע לו מקרה אבל, אין לו לבא לתלמוד תורה ללמד את הקטנים, אלא ישלח מלמד אחר במקומו. ואם אין שם מי שימלא את מקומו ואם האבל לא ילך לשם ללמד, התלמידים יתבטלו מלימודם, מותר לומר ללמד כדרכו, דהוי כמי שרבים צריכים לו. אך אם רצה להמנע מללמדם, הרשות בידו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כב סעיף כט עמוד תיא]

כט מותר לאבל לעשן סיגריות בשבעת ימי אבלו, אף שאסור להסיח דעתו מהאבילות, וכן המנהג. ומכל מקום כל זה הוא מצד דיני אבלות, אבל בלאו הכי ראוי ונכון מאד להמנע מלעשן. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קלב. ובמהדורת תשס״ד סי׳ כב סעיף ל עמוד תיא]

סימן כג – דין שאלת שלום באבל

א האבל אסור בשאלת שלום, כיצד ג׳ ימים הראשונים אינו שואל בשלום כל אדם, ואם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו, לא ישיב להם אלא יודיעם שהוא אבל. ומג׳ ימים עד שבעה אינו שואל, אך אם אחרים לא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו משיב להם, משבעה ועד ל׳ שואל בשלום אחרים שהם שרויים בשלום ואין אחרים שואלים בשלומו, וכל שכן שמשיב לשואלים בשלומו, לאחר ל׳ יום הרי הוא ככל אדם, במה דברים אמורים בשאר קרובים, אבל על אביו ואמו, שואל בשלום אחרים אחר שבעה, ואין אחרים שואלים בשלומו עד אחר י״ב חודש. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשמ״ט עמוד קמ, ובמהדורת תשס״ד סי׳ כג עמוד תטו]

ב כיום רבים נהגו להקל באמירת שלום בלבד, במשך י״ב חודש, וסומכים על כמה טעמים שהובאו באחרונים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קמ, ובמהדו׳ תשס״ד עמוד תטו]

ג אם באו רבים לנחמו, מותר שהאבל יאמר להם לכו לבתיכם לשלום, דכבוד רבים שאני. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כג סעיף ג עמוד תטז]

ד המתקשר בטלפון בימי אבלו לחכם לשאול שאלות בהלכה, או לבקשו שיבוא לדבר דברי מוסר והתעוררות, לא יסיים באמירת שלום כנהוג, אלא יאמר ״כל טוב״ וכדומה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כג סעיף ד עמוד תטז]

ה מותר לאבל להוריד מעט את ראשו לשלום לחבירו, הן בתוך שבעה והן בתוך י״ב חודש לאב ואם.[ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כג סעיף ה עמוד תיז]

ו בשבת מותר לומר לאבלים ״שבת שלום״, וכן האבלים נותנים שלום לכל אדם.[שם סע׳ ו]

ז בעת שאומרים ברכת הלבנה, מותר לאחרים לומר לאבל [אפילו תוך שבעה]״שלום עליכם״. שאין זה בגדר שאילת שלום האסורה לאבל. [ואבל בתוך שבעה נכון שלא יברך ברכת הלבנה, אם ישאר לו זמן לברך ברכה זו אחר ימי האבל, אבל אם חושש שלא יוכל לברך על הלבנה אחר שבעה, יכול לברך תוך שבעה]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כג סעיף ז עמוד תיז]

ח מותר לומר לאבלים בוקר טוב, או תהיו בריאים, וכיו״ב. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ כג ס״ח]

ט אבל שנולדה לו בת או שיש לו איזה שמחה, מותר לומר לו ״מזל טוב״ ולברכו בהצלחה וכדו׳, בין אם הוא בתוך שבעה, בין אם הוא בתוך י״ב חודש לאב ואם. [שם ס״ט]

י מה שיש נוהגים שהמנחמים מושיטים יד לאבל, ובלחיצת יד אומרים לו ״תנוחם מן השמים״, או שמתחבקים עמו, נראה שאין בזה משום שאילת שלום לאבל, רק עידוד ונחמה, וכל מידי דברכה שרי לברך לאבל, דאמירת שלום לחוד וברכה לחוד. ולכן מה שנוהגים היום לומר בברכה ״כל טוב״, נראה דשפיר דמי. וכן הנוהגים ללחוץ את ידי האבלים כשחוזרים מבית הקברות כדי לעודדם ולחזקם, אין זה בכלל שאלת שלום האסורה. וכן נוהגים הספדנים שבסוף דבריהם מתפללים בעד השארית הנמצאה, ומעתירים בעדם בדברי נחמה וברכה, באריכות ימים ושנים, ואין פוצה פה ומצפצף, והראיה מאליהו ואלישע שהתפללו בעד הצרפתית והשונמית. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קמב, ובמהדוררת תשס״ד סימן כג סעיף י עמוד תיח. יביע אומר ח״ד חיו״ד סי׳ לה אות י׳]

יא מותר לברך ב״מי שברך״ את האבל על אב ואם העולה לספר תורה תוך י״ב חודש. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כג סעיף יב עמוד תיט]

יב מותר לאחרים לשאול זה את זה בשלום בבית האבל, לאחר שנקבר המת, שלא נאסרה אמירת שלום אלא לאבל עצמו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כג סעיף יג עמוד תיט]

יג מי שנמצא תוך י״ב חודש על אביו ועל אמו, ונולד בן זכר למשפחתו, מותר לשאול בשלומו. אבל אין להקל להשתתף בסעודת שבע ברכות וכדו׳. [ילקו״י אבלות סי׳ כג עמו׳ תכ]

יד כשם שאסור לשאול בשלום האבלים, כך אין להרבות בדברים עם האבל בתוך שבעה, וגם לאבל עצמו אסור להרבות בדיבור, וכל שכן שאין להקל ראש לשחוק ולהתלוצץ. ואחר שבעה מותר להרבות בדברים עם האבל כדי למעט צערו ולנחמו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ כג עמוד תכא. ועיין ברמב״ם פ״ה מהל׳ אבל

ה״כ, ובערוה״ש סי׳ שצא ס״ב וגשה״ח, והיוצא מדבריהם דהק״ו של הרמב״ם דוקא בתוך שבעה ולא אחר שבעה. ומ״ש בילקו״י הנ״ל ורצוי שלא להרבות וכו׳, לא איירי כשמטרתו לנחמו ולהשכיחו מעט מצערו. וגם זה אינו איסור אלא בלשון רצוי]

טו מי שהוא אבל בתוך שנים עשר חודש על אב ואם, או בתוך שלשים יום לשאר קרובים, חייב במשלוח מנות, ולדידן מותר גם לשלוח לו משלוח מנות, ואין אצלינו מנהג להחמיר בזה. אך אחינו האשכנזים נהגו להחמיר שלא ישלחו לו אחרים משלוח מנות. וראה להלן בדין אבלות בפורים. [ושם לגבי מתנות לאביונים]. [ילקו״י אבלות סימן כג עמ׳ תכא]

טז אבל בתוך י״ב חודש לאב ואם הנושא אשה [כפי הדין שיבואר להלן בדין האבל אסור בשמחה], מותר לתת לו מתנה, דאף שהוא אסור בשאלת שלום, מכל מקום לא אסרו ליתן לו מתנה, ובפרט אם נותן סכום כסף לעזור לו בהקמת הבית. [ילקו״י אבלות סימן כג עמוד תכא]

יז כלה הנמצאת בתוך שנת אבל לאביה או לאמה, מותר לחתן לשלוח מתנות קודם החתונה, והוא הדין להיפך. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כג סעיף יח עמוד תכא].

סימן כד – דין עטיפת הראש

א מעיקר הדין האבל היה צריך לישב כשהוא עטוף בטלית בעטיפת הישמעאלים, והיינו שיכסה את ראשו בטלית או בסודר, ויחזיר מקצתו על פניו ועל ראשו. אולם כיום לא נהגו בזה, וכל הנוהג כן במקום שלא נהגו, הוי כחוכא ואטלולא. [ילקו״י אבלות תשס״ד עמוד תכב]

סימן כה – דין תפילין באבל

[שייך לשלחן ערוך סימן שפח]

א אבל פטור ממצות תפילין ביום הראשון לאבלותו, ואפילו אחר קבורה. והוא מפני שהאבל מעולל בעפר קרנו, ואין זה כבוד לתפילין שנקראו פאר, כמו שכתוב פארך חבוש עליך. וביום השני לאבלותו מניח תפילין אחר הנץ החמה. ואבלים שטעו והניחו תפילין ביום הראשון, צריכים להורות להם לחלוץ התפילין מיד. ודין זה דאבל אינו מניח תפילין ביום הראשון, הוא גם באבל על אחיו ואחותו מאמו, או אחותו הנשואה. וכל זה ביום מיתה וקבורה, אבל אם מת לו מת ביום אחד, ונקבר למחרתו ביום אחר, נחלקו רבותינו האחרונים אם מניח תפילין ביום הקבורה שאינו יום המיתה. ולהלכה נראה שיניח תפילין בצינעא אחר הקבורה בלא ברכה, וספק ברכות להקל. והרוצה שלא להניח תפילין יש לו על מי שיסמוך. אכן טוב להחמיר להניח תפילין ביום קבורה שאינו יום מיתה בצינעא ובלי ברכה. וכן ראוי להורות. [ילקו״י על הלכות אבלות מהדורת תשס״ד עמ׳ תכג. יביע אומר ח״ז חיו״ד סי׳ מג אות ה, ושם בדין הנחת תפלין ביום קבורה שאינו יום המיתה.]

ב אפילו אם הנפטר מת בלילה ונקבר למחרת, אסור לאבל להניח תפילין ביום הראשון, וביום שני יניח תפילין רק לאחר הזריחה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ כה סעיף ב עמוד תכו]

ג מי שמת לו מת ביום ראשון, ונקבר ביום ראשון בבין השמשות (תוך י״ג דקות וחצי אחר השקיעה בשעות זמניות)יש לו להניח תפילין למחרת, יום שני, אחר הנץ החמה בברכה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קמד, ובמהדורת תשס״ד סימן כה סעיף ג עמוד תכז]

ד מי שמת לו מת בשבת, ונקבר במוצאי שבת, מכיון שלא נהג אבלות בשבת כלל, יש להחמיר שלא יניח תפילין ביום ראשון כלל, אפילו בלי ברכה, וביום שני יניח תפילין דוקא לאחר הזריחה. ואף על פי שאין למחות באבל הרוצה להניח תפילין ביום שני קודם הנץ החמה, מכל מקום הבא לשאול יש להורות לו כאמור, שיניחם אחר הנץ. [שם סי׳ כה ס״ד]

ה האבל מניח תפילין דרבנו תם בשבעת ימי אבלו, כדרכו בזה תמיד. [וגם בתשעה באב יש להניח תפילין דרבנו תם]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד עמ׳ תכח. יביע אומר ח״ז סי׳ מג אות ה].

ו מי שהודיעוהו שמת קרובו לפני פחות משלשים יום, שזוהי שמועה קרובה, שצריך להתאבל שבעה ימים ושלשים יום, לא יניח תפילין ביום ההוא. [ילקו״י אבלות סי׳ כה סעיף ו]

סימן כו – מנהג המנחמין

[שייך לשלחן ערוך סימן שעח]

א מצוה לנחם האבלים, וניחום אבלים קודם לביקור חולים, שניחום אבלים הוא חסד עם החיים, ועם המתים. וביקור חולים הוא חסד רק עם החיים. וכתב בארחות חיים: בני הזהר לנחם אבלים ולדבר על לבם, כי לא היו ראויים חבריו של איוב להיענש אלא על שאמרו דברי קינטורין ולא דיברו

ניחומין. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כו סעיף א עמוד תל]

ב בשבת ויום טוב אף על פי שאין נוהגים בהם אבילות בפרהסיא, מותר מעיקר הדין לבוא לביקור אצל האבלים, כדי להשקיט את לבם ולהרגיעם בדברי נחמה, אבל לא יאמר להם בלשון שאומר בחול. ויש אומרים שאומרים לאבלים שבת היא מלנחם ונחמה קרובה לבוא, ושבתו בשלום. [מהרש״ל]. והטור כתב לומר המקום ינחמך. ובכנה״ג כתב שהמנהג לומר לאבלים שבתו בשלום ולא יותר. ויש מקומות שאין מזכירים כלל שום נחמה בשבת, אלא נכנסים ויושבים מעט, ותו לא מידי, **והוא מנהג יפה.** [כה״ח או״ח סי׳ רצג סק״ד]. ולכתחלה נכון לנחם בימי החול ולא בשבת, אך מי שאין באפשרותו לבוא לנחם בימי החול, יכול לנחם בשבת באופן שיאמר שם דברי עידוד ודברי תורה. [ילקו״י שם עמ׳ תלא]

ג מנהגינו לומר לאבלים ״תנוחמו מן השמים״. ויש שמוסיפים, ולא תוסיפו לדאבה עוד. והאשכנזים נוהגים לומר ״המקום ינחם אתכם בתוך אבלי ציון וירושלים״. [שם סי׳ כו סע׳ ג]

ד כשרוצים לנחם את האבלים אחר תפלת מנחה וערבית, צריכים להמתין עד שישבו, ואז יגשו אליהם לומר להם את דברי הנחמה הנז׳. אבל לא יאמרו להם בפירוש שישבו. ואף על פי שמרן (בסימן שפז סעיף א׳) כתב, שהמנחמים יושבים על גבי קרקע, כיום לא נהגו בזה, דמסתמא האבל מוחל להם. ומותר לנחם מעומד, ואין המנחם צריך לשבת.[שם]

ה נהגו כיום לילך לנחם גם בג׳ ימים הראשונים, ואין מקפידים לנחמם רק אחר ג׳ ימים. ובפרט אם האבלים יושבים רק יום אחד עד הרגל. [ילקו״י אבלות מהדר׳ תשס״ד סי׳ כו עמ׳ תלא]

ו אין המנחמים רשאים לפתוח בדיבור עם האבלים, אלא אם כן האבל התחיל לדבר, אך אם ניכר למנחמים שאין באפשרות האבל לפתוח בדיבור, או שהאבל נאנח, מתחילים הם לדבר בשבח הנפטר. וכן אם ניכר צערם של האבלים, אין צריך להקפיד שהם יתחילו בדיבור. וכן אם הבא לנחם הוא אדם מכובד או תלמיד חכם מפורסם, שהאבלים מתרגשים מפניו, מותר לו לפתוח בדיבור. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כו סעיף ו]

ז האנשים מנחמים את האנשים, והנשים מנחמות את הנשים. ולכן נכון שהנשים תשבנה בחדר נפרד, ובפרט בזמן התפלות וביקורי הניחומין. והמנהג שאחר התפילה ניגשים לפתח החדר שיושבות שם הנשים ומנחמים גם אותן, ואומרים גם לנשים היושבות שבעה ״מן השמים תנחומו ולא תוסיפו לדאבה עוד״. ונכון שההולך לנחם את הנשים יעמוד בפתח ויקח עמו עוד אנשים לנחמן. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כו סעיף ז עמוד תלב]

ח מי שאין לו פנאי ללכת לנחם אבלים ביום, רשאי ללכת לנחם אבלים בלילה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כו סעיף ח עמוד תלב. יביע אומר חלק י׳ חלק יורה דעה סימן מח עמוד רצט].

ט מי שאין עתותיו בידו ללכת לנחם האבלים, ובפרט כשהאבלים יושבים בעיר אחרת, ולנסוע לשם הדבר כרוך בביטול תורה, היכא דאפשר לא ימנע מלנחם דרך הטלפון או במכתב. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כו סעיף ט עמוד תלד]

י יש שמקפידים שלא ילך אדם לנחם אבלים פעמיים, אלא פעם אחת בלבד. אולם אין מנהגינו להקפיד בזה, ואדרבה בכל פעם שהולך לנחם מקיים מצות ניחום אבלים. ובפרט אם הולך להתפלל שם כמה פעמים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כו סעיף י עמוד תלה]

יא בכלל ניחום אבלים שהאבלים ינחמו זה את זה בדברי עידוד, ובכלל המצוה שהאבלים יקבלו את דברי הנחמה. ואל יאמר אדם לאבל מה לך לעשות, כי אי אפשר לשנות, שזהו כגידוף, דמשמע הא אם אפשר לעשות היה עושה, אלא יקבל עליו גזירת ה׳ יתברך באהבה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כו סעיף יא עמוד תלה]

יב מנחמים אבלים גויים כל שיש בדבר דרכי שלום. [ילקו״י אבלות שם סי׳ כו סעיף יב עמ׳ תלו]

יג ההולך לנחם אבלים טוב ונכון שיקח עמו את בניו, כדי לחנכם במצוה יקרה זו של גמילות חסד. וגם כדי שיתנו אל לבם כי זה סוף כל האדם, ועיקר בואו של האדם לעולם הזה הוא לקיים תורה ומצוות. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כו סעיף יג עמוד תלו]

יד יש נוהגים שאדם עומד על יד פתח הבית של האבלים, ומושיט לנכנסים מיני בשמים להריח בהם, ולברך עליהם לעילוי נשמת הנפטר. ואף שיש מי שערער על זה, אין לחוש לדבריו, והוא כמו שנוהגים להגיש לכל המנחמים כוס קפה וכדו׳ לברך ולשתות. וגם האבל עצמו יכול לברך על הבשמים. שאין כוונתם להריח לשם תענוג אלא בשביל המצוה. [וכן מותר לאבל לברך על הבשמים ולהריח במוצאי שבת בעת שעושה הבדלה]. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ כו עמ׳ תלו. יביע אומר חלק י׳ תיר״ד דף שסז טור ב׳]

סימן כז – שלא להקשות על המת יותר מדאי

[שייך לשלחן ערוך סימן שצד]

א אין מתקשין על המת יותר מדאי, וכל המתקשה יותר מדאי ח״ו יבכה על מת אחר. אלא שלשה ימים לבכי, שבעה להספד, שלשים לתספורת ולגיהוץ. [ילקו״י אבלות עמוד תלז]

ב במה דברים אמורים בשאר העם, אבל תלמידי חכמים הכל לפי חכמתם. ואין בוכים עליהם יותר מל׳ יום, ואין מספידין עליהם יותר מי״ב חודש. וכן חכם שבאה שמועתו לאחר י״ב חודש, אין מספידין אותו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כז סעיף ב עמוד תלח]

ג כל שלשה ימים יראה האבל כאילו חרב מונחת לו בין כתפיו, משלשה ועד שבעה כאילו זקוף כנגדו בקרן זוית, משבעה ועד שלשים כאילו עוברת לפניו בשוק, וכל אותה השנה הדין מתוחה כנגד אותה משפחה. ואם נולד בן למשפחה, נתרפאה כל המשפחה. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס״ד סימן כז סע׳ ג]

ד יש הנמנעים מלנסוע נסיעות שמצוי בהם סכנה, כמו נסיעות לחו״ל, במשך כל הי״ב חודש על אב ואם. ואף על פי שמעיקר הדין מותר לנסוע לחו״ל במשך השנה, מכל מקום הנמנע מלהכנס למקומות שמצוי בהם סכנה, הרי זה משובח. [ילקו״י אבלות סי׳ כז עמ׳ תלח].

ה מי שמת לו בן ולא בכה ולא הוריד עליו אפילו דמעה אחת, מדה רעה היא, ומורה על קושי הלב. אולם חולה הסובל מכאבי עינים פטור מלבכות אפילו ג׳ ימים הראשונים של האבלות. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כז סעיף ה עמוד תלח].

ו אחד מבני החבורה שמת, תדאג כל בני החבורה כולה. [ילקו״י אבלות שם סי׳ כז ס״ו עמ׳ תלט].

ז כל מי שאינו מתאבל כמו שציוו חכמים הרי זה אכזרי, אלא יפחד וידאג ויפשפש במעשיו ויחזור בתשובה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כז סעיף ז עמוד תמ].

ח אדם שנפטר לו בנו או בתו, אל ינשק אותם. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כז עמוד תמ].

ט השורט שריטות בגופו, מרוב צערו על מת, עובר משום שנאמר ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם. ונאמר, לא תתגודדו וכו׳׳למת״. ואפי׳ מכה על בשרו עד שדמו שותת אסור. ואין לתלוש שערות ראשו על המת. ויצדיק דין שמים על עצמו בשתיקה ודומיה. אבל השורט בבשרו על צער אחר שיש לו כגון הפסד ממונו וכיוצא, אין בו איסור אפילו מדרבנן. ומכל מקום הנכון לקבל דינו של השי״ת באהבה, שמברכים על הרעה כשם שמברכים על הטובה, לקבולינהו בשמחה. מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו. ואסור לקלל את עצמו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ כז סעיף ט עמוד תמא. הליכות עולם ח״ד עמוד שכ].

סימן כח – הנהגות בבית האבל בימי השבעה

א אין ראוי לומר את נוסח ההשכבה ״מנוחה נכונה״ וכו׳ גם בשבעת ימי האבילות, ועדיף יותר לעשות ההשכבה בנוסח המקוצר, וראוי ונכון למספידים שלא להרבות בשבח הנפטר, כדי שלא לעורר את מדת הדין בשמים על הנפטר, שכשם שנפרעים מן המתים כך נפרעים מן הספדנים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כח סעיף א עמוד תמא]

ב נוהגים להדליק נר שמן בבית הנפטר כל שבעה, כי נר ה׳ נשמת אדם. ומנהגינו להדליק נר נשמה לכבוד הצדיקים ועילוי נשמתם. ומכל מקום כל הדלקת הנרות אין היא חובה מצד הדין, אלא מנהג שיסודתו בהררי קודש. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כח עמוד תמב]

ג מנהגינו להדליק נר נשמה בבית האבל, אף על פי שהמת נפטר בבית חולים, או בבית אחר, שכשם שהתפילה בבית האבל מועילה לנחת רוח לנשמת המת, אף על פי שאינו בית שנפטר שם המת, כן הדלקת הנר מועילה לעשות נחת רוח לנשמת המת. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ כח סעיף ג׳ עמוד תמב. יחוה דעת חלק ה׳ סימן ס׳ עמוד רעו]

ד אפשר לצאת ידי המנהג של הדלקת נר נשמה בנר חשמלי. ומה טוב להתנדב עבור הדלקת מנורות החשמל של בתי המדרש שעוסקים בתורה לאור החשמל, שבזה יגרום לעילוי נשמתם של הנפטרים, ויהיו מליצי יושר עליו, כי נר מצוה ותורה אור. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס״ד עמ׳ תמג. יחוה דעת חלק ה׳ סימן ס׳ עמוד רעו]

ה יש נוהגים שאחר שמת להם מת, מעמידים בית קערה מלאה מים על קרקע עולם, עד תום שבעת ימי האבילות, ואצלו נר דלוק במשך כל שבעת ימי האבילות, ואין למחות בנוהגים כן, כיון שמצינו איזה טעם לזה, וכבר כתבו כמה פוסקים דכל כהאי גוונא ליכא בהכי משום דרכי האמורי. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ כח עמ׳ תמג. יבי״א ח״ד חיו״ד סי׳ לה אות ב]

ו נוהגים לכסות המראות שבבית האבל כל שבעה, ואם אין מתפללים בבית האבל אין צורך לכסות המראות. [ילקו״י אבלות שם סימן כח עמוד תמד. יבי״א ח״ד דף שכז: יו״ד סי׳ לה אות ג׳]

ז יש נוהגים שלא ליקח שום דבר מבית האבל תוך שבעה ימים, ומאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיה, שיש אומרים שאין למנהג זה שום עיקר ושום מקור. [ילקו״י הל׳ אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ קכב, ובמהדו׳ תשס״ד, סי׳ כח עמ׳ תמד, יביע אומר ח״ד דף שכז: חיו״ד סי׳ לה אות ד]

סימן כט – סדר התפלות בבית האבל

[שייך לשלחן ערוך סימן שפד]

א מצוה להתפלל בבית שמת שם המנוח, אפילו אין שם אבל, כי יש בזה נחת רוח לנשמה. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשס״ד סימן כט סעיף א עמוד תמה. יבי״א ח״ד דף שט: יו״ד סי׳ כט אות ה]

ב יש נוהגים בשבעת ימי אבלות לשבת שבעה בבית הכנסת מפני ריבוי המנחמים, והדירה צרה מלהכיל אותם. ונראה שאין זה מנהג נכון כלל, שהרי אסור להכנס לבית הכנסת מפני החמה והגשמים, ואסור אפילו להספיד שם, אלא אם כן היה ההספד על אחד מגדולי העיר. ואין אוכלים ושותים בבית הכנסת. ומכל מקום אף על פי כן אין למחות ולבטל המנהג ביד חזקה ובזרוע נטויה, ולהרבות בריב ומדנים ומחלוקות, אלא מענה רך ישיב חימה, ולשון רכה תשבר גרם, דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ כט ס״ב עמוד תמה]

ג כיום נהגו האבלים כשאין לאל-ידם להשיג מנין בביתם, ללכת לבית הכנסת בשבעה ימי אבילות אף בחול, ולומר קדיש ולהתפלל בצבור. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשס״ד סי׳ כט עמ׳ תמה]

ד האבל על אב ואם, טוב שיתפלל גם בתוך שבעת ימי האבילות כשליח צבור לעלוי נשמת אביו ואמו, אבל האבל על שאר קרובים לא יתפלל בתוך השבעה, אלא אם כן אין שם מי שיודע להתפלל בציבור כמותו, שאז מותר לו להתפלל כשליח צבור, ואין בזה כל פקפוק, מאחר שהאבל חייב בכל המצות, ואף בשבת הדין כן. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קו, ובמהדורת תשס״ד סי׳ כט עמוד תמו. יביע אומר ח״ד דף שכ: חיו״ד סימן לב אות ז]

ה מנהג הספרדים ובני עדות המזרח להקל, שהאבל עולה לשליח צבור, אף בראש השנה ויום הכיפורים ובתפילת מוסף, ובפרט אם הוא חזן קבוע לקהל. [ילקו״י שם סי׳ כט עמ׳ תמז]

ו האבל, אף על פי שאסור בנעילת הסנדל, מברך ברכת שעשה לי כל צרכי. [שם עמוד תמח]

ז יש לומר בבית האבל בסדר התפילה ״פרשת הקרבנות״ ו״פטום הקטורת״ ו״איזהו מקומן״, וגם האבל עצמו יאמרם. וכן הדין בענין שירת הים. ובמקום שנהגו שלא לאמרה בבית האבל לא יאמרוה.[ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ קז. ובמהדו׳ תשס״ד סימן כט עמוד תמח]

ח יש לומר ברכת כהנים בבית האבל, אבל האבל עצמו אם הוא כהן אינו נושא את כפיו בתוך השבעה, אלא יצא לחדר אחר בעת ברכת כהנים. ואם לא יצא לחוץ וקראו כבר ״כהנים״, יש אומרים שיעלה לדוכן. ולדינא יעלה וישא כפיו כשקראו כהנים. [יביע אומר ח״ד סי׳ לב סוף אות ה׳ ודחה מ״ש בזה בכנה״ג]. ובשבת שאסור להראות אבילות בפרהסיא, גם הכהן האבל יעלה לדוכן וישא כפיו, ואפילו אם יש שם כהנים אחרים לא יתבטל מנשיאות כפים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ קח, ובמהדו׳ תשס״ד סי כט עמוד תמט. ילקו״י תפלה כרך ב׳ סימן קכח]

ט המתפללים בבית האבל, אין אומרים וידוי ונפילת אפים בכל שבעת ימי האבל, ואף אם אין האבל שם, נוהגים שלא לומר וידוי ונפילת אפים בבית המנוח הנפטר. [שם עמ׳ תנ]

י אם אין מנין בבית האבל, ובא האבל לביהכ״נ כדי לומר קדיש, ולשמוע קדושה וברכו, צריכים לומר וידוי ונפילת אפים. אבל אם בא לבית הכנסת בערב השבעה, להתפלל מנחה וערבית, והקהל מתאסף כדי לשמוע דברי תורה והספד לעילוי נשמת הנפטר ולחלוק לו כבוד, אין לומר וידוי ונפילת אפים. ויש מקומות שלעולם אין אומרים וידוי ונפילת אפים כשהאבל בבית הכנסת, ויש להם על מה שיסמוכו.[ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ כט עמ׳ תנא]

יא צריך לומר קדיש תתקבל בבית האבל, וכן ראינו מעשה רב לכמה גדולי תורה שאומרים תתקבל בבית האבל, ואף כשהאבל עצמו שליח צבור יש לו לומר תתקבל, שיש אומרים שבקדיש תתקבל ניצולים מדינה של גיהנם. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קיג. ובמהדורת תשס״ד סי׳ כט עמ׳ תנד. יביע אומר ח״ד דף שכ. חיו״ד סימן לב אות ו]

יב יש להקל להביא ספר תורה לבית האבל, בפרט אם מייחד לו ארון ותיבה, ואין צריך להביא הספר תורה יום או יומיים קודם, אלא אף באותו יום [קודם התפלה] יש להקל. ומכל מקום אין זה חובה להביא ספר תורה לבית האבל. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשס״ד סי׳ כט עמ׳ תנה].

יג מותר לאבל לעשות הוצאה והכנסה ופתיחת ההיכל אף בימי החול. ובמקום שאין ספר תורה בבית האבל, [בפרט כשאין שם ארון ליחדו לספר תורה] אחר שגומרים את התפילה בבית האבל, בימי שני וחמישי, המנהג שהצבור הולך לבית הכנסת לשמוע קריאת התורה, ואין האבלים הולכים עמם. ומי שיש לו אונס, כגון שממהר לעבודתו וכדו׳, פטור מלשמוע ספר תורה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן כט סעיף יג עמוד תס]

יד מנהג הספרדים לומר ההלל בראש חודש בבית האבל, ורק האבל עצמו אינו קורא את ההלל. ובירושלים המנהג שהציבור יוצא לחדר אחר, או לדירה אחרת, וקוראים שם את ההלל, ואחר כך חוזרים לחדר שנפטר שם המת. ובשעת הדחק כשאין חדר אחר רחב ידים שיכיל את כל יחידי הקהל אשר שם,

יצא האבל לחדר אחר והם יקראו שם את ההלל. וכל זה כשהמת נפטר בבית האבל, אבל אם נפטר בבית חולים או בבית אחר, אף בירושלים רשאים הציבור לומר ההלל בראש חודש בבית האבל, ורק האבל עצמו לא יאמר את ההלל. ואם חל יום השביעי לאבלו בראש חודש, נכון שהשליח ציבור והקהל יאמרו לאחר החזרה פסוקי נחמה, לא יבוא עוד שמשך וגו', דהוה ליה כעמדו מנחמים מאצלו, ואז יוכל האבל לקרוא את ההלל. ובחנוכה גם האבל עצמו יגמור את ההלל בברכות, ואף בני אשכנז צריכים לנהוג כן, שהואיל וההלל בחנוכה הוא חובה ולא מנהג, אין לפטור האבל מחובתו זאת, רק שלא יהיה האבל עצמו שליח צבור בשחרית בחנוכה, שלא יצטרך לומר את ההלל בקול רם בציבור. [ילקו״י אבלות שם סימן כט סעיף יד עמוד תסא. יביע אומר ח״ד חיו״ד סי׳ לג]

טו מנהגינו לומר פרק ״במה מדליקין״ בערב שבת בבית האבל, לפני תפילת ערבית של שבת, ובמקום שנהגו שלא לאומרו בבית האבל יש להם על מה שיסמוכו. ואחר שבעה, הדבר ברור לכולי עלמא שצריך לאומרו אף אם מתפללים בבית האבל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ כט סעיף טו עמוד תסב. יבי״א ח״ד דף שט: חיו״ד סי׳ כט אות ה]

טז אין לברך ברכה מעין שבע בבית האבל, ובירושלים העתיקה נוהגים לברך בכל מקום. אבל ביתר ערי הארץ, אסור לברך ברכה מעין שבע שלא בבית כנסת קבוע. והנוהגים לומר ברכה מעין שבע שלא בבית הכנסת בשכונות החדשות של ירושלים, יש להם על מה שיסמוכו, אבל לכתחלה יש להורות שלא לומר ברכה זו שלא בבית הכנסת אלא בירושלים העתיקה. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשס״ד סי׳ כט סעיף ט״ז]

יז כשהקהל מתפללים בבית האבל אומרים פסוקי ״ובא לציון״ בשביל הציבור המתפלל עמהם. וכל שכן כשמתפללים בבית האבל במנחה של שבת, שאין לדלג הפסוקים ״ואני זאת בריתי״ וכו׳, כדי שלא להראות אבילות בפרהסיא בשבת, ורק האבלים עצמם שמתפללים בלחש, ידלגו פסוקים אלה גם בשבת. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קטו, ובמהדורת תשס״ד סי׳ כט עמ׳ תסד. יביע אומר חלק ד׳ דף שכ. חיו״ד סי׳ לב אות ז]

יח מותר לומר צידוק הדין בימי השבעה בלילה אחר תפילת ערבית. [ילקו״י שם עמוד תסד]

סימן ל – דיני קדיש ואזכרה

[שייך לשלחן ערוך סוף סימן שעו]

א מנהג אמירת הקדיש לעילוי נשמת ההורים הנפטרים, יסודתו בהררי קודש, במדרשי חז״ל, שיש בזה תועלת מרובה לנפש הנפטר, ואפילו הוא צדיק גמור, להעלותו מדרגה לדרגה בגן עדן, ולכן גם בשבתות וימים טובים צריך לומר קדיש. וכל שכן קדיש שאחר לימוד תורה ואחר הדרשה, שיש בו נחת רוח גדולה לנפטר. ואמירת הקדיש היא בכלל החיוב לכבד את אביו ואת אמו אחר פטירתם, ובכל שנה בימי פקודת השנה. וזהו בכלל כיבוד אב ואם כפי מה שאמרו, מכבדהו בחייו ובמותו. וענין הכבוד אחר מיתה הוא לרומם את כבוד אביו, כגון לקרותו אבא מארי, ולעשות לו נחת רוח לאחר פטירתו, באמירת קדיש, הדלקת נר נשמה, ועריכת אזכרה ביום השנה, עלייה לתורה ביום השנה, וכיו״ב. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד ריג. ובמהדורת תשס״ד סימן ל׳ סעיף א עמוד תסד]

ב אף על פי שנתבאר שיש שבח גדול באמירת הקדיש, הנה יש להקפיד מאד בענין ריבוי הקדישים, שלא להרבות בקדישים, וכגון אם למדו קודם תפלת ערבית, ואחר הלימוד אמרו קדיש על ישראל, ומיד אחר כך מתפללים ערבית, אינו צריך לומר שוב חצי קדיש, אלא יאמר והוא רחום וכו׳ וברכו. וכן כל כיו״ב. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ ל׳ עמוד תעד]

ג הנמנע מאמירת קדיש תוך שנים עשר חודש לפטירת אביו או אמו, כמנהג המקום, נראה כמזלזל בכבודם, ואין לעשות כן אפילו אם נמנע רק מאמירת קדיש אחד. ואין לך כבוד גדול לאב ולאם הנפטרים יותר מאמירת קדיש. וטוב ליתן גם צדקה בכל יום בי״ב חודש ולהתפלל בעד נשמת אביו או אמו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ל׳ עמוד תעה]

ד אפילו אם הבן לא חונך לתורה ולמצוות בעולם הזה על ידי אביו, עצם הדבר שאביו הביאו לעולם הזה, וזכה הבן ללמוד תורה ולומר קדיש, יכול להגן עליו מן הפורענות. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ל׳ סעיף ד עמוד תעה]

ה מי שאביו או אמו נפטרו, אומר קדיש כל י״ב חודש, אך בשבוע הראשון של החודש שנים עשר פוסק מלומר קדיש במשך כשבוע, ואחר שבוע זה חוזר לומר קדיש עד סיום יום פקודת השנה. [ויש שנמנעים מלומר קדיש בשבוע האחרון של חודש הי״ב. יביע אומר חלק י׳ ריש דף שפח]. ואולם קדיש שאומרים אחר הלימוד, כגון אחר שיעור קבוע, וכדומה, יכול להמשיך לאומרו גם בשבוע הראשון של החודש השנים עשר. ואחר שנים עשר חודש פטור מלומר קדיש, אפילו אם חל בשנה מעוברת. ואם רוצה רשאי לומר קדיש גם אחר כך. ובעיקר קדיש שאחר הלימוד. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד ריג. ובמהדורת תשס״ד סימן ל׳ סעיף ה עמוד תעו. שו״ת יביע אומר חלק י׳ דף שסז טור ב׳]

ו גם בשנה מעוברת נוהגים כנז', להפסיק לומר קדיש בשבוע הראשון של החודש הי״ב, ואזלינן בתר החודשים, שכל מקום שכתוב חדשים, חדשים דוקא קאמר. [שם סי׳ ל עמ׳ תעח]

ז לפיכך מי שמת לו מת באדר א׳ [בשנה מעוברת], יש לומר קדיש במשך אחד עשר חודש רצופים עד טבת, ובשבוע הראשון של החודש השנים עשר יפסיק לומר קדיש, ויחזור לומר קדיש עד סוף השנים עשר חודש, כי בשנה הראשונה הולכים אחר החודשים ולא אחר תאריך הפטירה. ונוהגים לערוך אזכרה במלאת אחד עשר חודש לפטירה, וגם בסוף י״ב חודש, ואז אין צריך לחזור ולערוך אזכרה בסוף חודש הי״ג [בשנה מעוברת], שהוא יום הפטירה, דבשנה הראשונה אין משמעות ליום הפטירה, אלא לחודשים. והמחמיר לערוך סעודה עם דברי תורה גם ביום השנה [בחודש הי״ג בשנה מעוברת], תבוא עליו ברכה. ומכל מקום עיקר האזכרה היא בחודש הי״ב, ולא בחודש הי״א, אלא שנהגו לערוך אזכרה גם בחודש הי״א. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ל׳ סעיף ח עמוד תעט]

ח מי שתכפוהו אבלות חדשה תוך י״ב חודש, אין לו להפסיק את התפלה לפני התיבה, ואמירת הקדיש בסיום י״א חודש של הראשון, אפילו ביום אחד הואיל והוא בתוך י״א חודש של השני. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ל׳ סעיף ח עמוד תעט]

ט אם חל יום פקודת השנה של פטירת אביו או אמו באמצע השבוע, המנהג הוא להתחיל לומר קדיש מערבית של ליל שבת והלאה [קדיש שאחר במה מדליקין] עד יום הפטירה, ועד בכלל, והוא מנהג נכון ויסודתו בהררי קודש. וכיום שפשט כן המנהג ברוב הצבור, אין לשנות בזה, כי נראה שמניעת אמירת הקדיש ממה שנוהגים, נחשב כזלזול בכבוד אביו ואמו. ואם חל יום פקודת השנה בשבת, מתחילין לומר קדיש החל מתפלת ערבית של ליל שבת הקודם, דהיינו קדיש על ישראל שאומרים אחר במה מדליקין, ואומרים קדיש כל השבוע עד סוף שבת שניה שהוא יום היאר-צייט. אולם העיקר אמירת הקדיש בתפלה הוא ביום היאר צייט, שכך נהג האר״י ז״ל. ולכן מי שהוא אנוס ואין לו אפשרות לומר הקדיש החל מליל שבת, ישתדל בכל עוז לומר הקדישים ביום הפטירה, ואם יש לו יכולת גם יעמוד כשליח צבור בשלשת התפלות של אותו היום. [ילקו״י על הלכות אבלות סי׳ ל׳ סעיף ט׳, עמוד תעט. יחוה דעת ח״ה סי׳ נט. יביע אומר ח״י יו״ד דף שפט טור א׳ ד״ה ומ״ש]

י אם חל יום פקודת השנה ביום שבת, נכון יותר לומר ההפטרה באותו יום שחל בו היאר צייט, ולא בשבת הקודמת. ואם יש לו יכולת יאמר ההפטרה בשתי השבתות, בשבת הקודם, ובאותו יום. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ל׳ סעיף י עמ׳ תפ, יחו״ד ח״ה סי׳ נט. יביע אומר חלק י׳ חיו״ד דף שפט טור א]

יא עיקר הנחת רוח שאדם עושה להוריו אחר פטירתם הוא בלימוד התורה, ומבלי קביעת עיתים לתורה מידי יום, תועלת הקדיש מועטת, ולכן על האבלים להתחזק בלימוד תורה. ולהשתתף בשיעורי תורה מידי יום, תמידין כסדרן, ובכל עת פנוי יעסקו בלימוד לפי מדרגתם. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ל׳ סעיף יא עמוד תפ. יבי״א ח״ג חיו״ד סי׳ כו אות ג׳]

יב מנהג כמה מעדות המזרח, שמי שנפטר בלי בנים ובנות מקדישים לזכרו ספר תורה לבית הכנסת, מעזבון המנוח, ויש המקדישים ספר תורה מחייהם כשלא זכו לבנים. ומנהג יפה הוא. ומכל מקום המבקש להנציח שם הוריו או קרוביו ולעשות מצוה גדולה לעילוי נשמתם, ראוי ליעץ לו ולהשיאו עצה ההוגנת לו ולהם, לתרום להוצאת ספר בהלכה שנתחבר על ידי תלמיד חכם שהגיע להוראה, או ספר בהלכה מכתב יד של הקדמונים, לזכות את הרבים בהונו, והוא עדיף מקניית ספר תורה על מנת להניחו בבית כנסת, שאין להקב״ה בעולמו אלא ד׳ אמות של הלכה, וכיון דברא מזכה אבא ראוי להדפיס הספר לזכות בו את הרבים, ויהיה זה לעילוי נשמת הוריו. [ילקו״י שם עמ׳ תפא. יבי״א ח״ח חיו״ד סי׳ לו]

יג מנהג הספרדים שכל המחוייבים לומר את הקדיש, אומרים אותו ביחד, הן בקדיש ״על ישראל״ שקודם הודו וקודם עלינו לשבח, והן בקדישים שאחר בית יעקב, כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע. אבל צריך להקפיד שלא יהיה אחד אומר הקדיש במרוצה, וחבירו לאט מדאי, אלא ישתדלו שכולם יאמרו הקדיש מלה במלה ככל האפשר. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס״ד עמוד תפב]

יד כשיש כמה שאומרים קדיש ביחד, ואחד מהם אומר הקדיש בלחש, לכתחלה אין לעשות כן, דצריך שכל אחד יאמר הקדיש בקול רם. אולם מי שהוא בתוך י״ב חודש לפטירת אביו או אמו, וקולו נצרד באופן שאינו יכול לומר קדיש בקול רם, ויש שם אנשים אחרים שאומרים בלאו הכי קדיש, יכול להצטרף עמהם לומר קדיש בלחש, ואין בזה שום חשש. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ל׳ סעיף יד עמוד תפד]

טו כששנים או שלשה אומרים קדיש ביחד, והאחד מקדים את חבירו, אם כל אחד בא בתוך כדי דיבור של חבירו, יש אומרים שימתין לאחרון ויענה אמן אחד ויעלה לכולם. וכן יכול להקדים ולענות אמן אחר הראשון ויעלה לו גם לשני. ויש שנוהגים לענות אמן ואמן, על שניהם, אם שומע הסיום משניהם תוך כדי דיבור. ואם יש הפסק ביניהם יותר משיעור של תוך כדי דיבור, יענה אמן אחר כל אחד ואחד. [ילקו״י אבלות מהדר׳ תשס״ד עמ׳ תפה]

טז מנהגינו שהקדיש שקודם יוצר אור אומר אותו השליח צבור בלבד. ואמנם יש קהילות בחוץ לארץ שנוהגים שאומרים אותו יחד עם השליח צבור כל המחוייבים באמירת קדיש. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ל׳ סעיף טז עמוד תפה]

יז מנהגינו לומר קדיש יתום קודם עלינו לשבח, ולא לאחריו. וכיון שנתקן אין לבטלו, ולכן אם אין שם מי שנמצא בתוך י״ב חודש לאב ואם יאמר הקדיש אחד המתפללים שאין לו הורים, או שהוריו אינם מקפידים שיאמר קדיש זה בחייהם. [ילקו״י אבלות עמ׳ תפה]

יח קטן שהוא אבל על אב או אם, והוא יותר מבן שש שנים, והגיע לחינוך ויודע למי מברכים, נכון לחנכו ולהרגילו לומר קדיש על אביו או על אמו, שיש בזה נחת רוח גדולה לנפטר. ובקדישים של התפילה נכון שהחזן יאמר עמו הקדיש מלה במלה. אבל בקדיש של רשות, יכול האבל- הקטן לומר הקדיש לבדו, לעילוי נשמת אביו או אמו. ועונים אחריו אמן, ובלבד שיהיה גופו נקי, שמקנח עצמו יפה. אבל אם לא הגיע לחינוך, שהוא פחות מבן שש שנים, אינו יכול לומר הקדיש לבדו, ואם יש ספק אם יודע למי מברכים, אין לענות אחריו אמן עד שיהיה בן תשע שנים, שמסתמא יודע למי מברכים.[ילקו״י עמוד תפו]

יט מי שנפטר בלי בנים, או שלא זכה שבניו ישארו יראי שמים כדי שיאמרו עליו קדיש אחר פטירתו, נוהגים שאחר אומר קדיש עבורו במשך כל השנה. ועדיף יותר להשכירו בממון היכא דאפשר. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ל׳ סעיף יט עמוד תפז]

כ אין לומר קדיש בבית הקברות אם אין שם מנין עשרה גדולים. והדין כן גם בקברות צדיקים. ואותם האומרים קדיש בבית הקברות בלי מנין אין להם על מי לסמוך והוא מנהג טעות. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ל׳ סעיף כ עמוד תפח. יחוה דעת ח״ר סי׳ ח]

כא מי שנפטר והניח אחריו רק בנות, אפילו הן גדולות, בודאי שאינן רשאות לומר קדיש, גם בביתם, כשמתאספים שם ללימוד עשרה אנשים, אלא ישכירו אחר שיאמר את הקדיש. ואף אם האב כתב צוואה לבתו שתאמר אחריו קדיש, בהיות שאין לו בן, לא תשמע לו, ואם רוצה לומר קדיש יש למחות בידה. ויש להחמיר בזה בפרט בזמן הזה שהרפורמים הנהיגו מנהגי זרות לרוח הצניעות, ויש לעמוד בפרץ שלא לנהוג כמנהגם בשום ענין.

[ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד רכא, ובמהדורת תשס״ד סי׳ ל׳ סעיף כא. ילקו״י מועדים עמוד רפח]

כב מי שמת ולא הניח אחריו בנים כי אם חתן, טוב שהחתן יאמר אחריו קדיש בכל י״ב חודש. וכן מי שמת ולא הניח אחריו בנים [או שמתו על פניו בחייו], ויש לו נכדים, נכון שיאמרו אחריו קדיש, כי ברא מזכה אבא שיך גם באבי אביו. [ילקו״י אבלות סימן ל׳ עמ׳ תפט]

כג מי שהתחייב לומר קדיש על אחד שמת בלי בנים, ומקבל על זה שכר, ואחר כך מת לו מת שהוא חייב לומר עליו קדיש, יכול להמשיך ולקבל את שכרו, שהרי קדיש אחד עולה לשניהם. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד רכב, ובמהדורת תשס״ד סימן ל׳ סעיף כג עמוד תפט. יביע אומר חלק ח׳ חלק יורה דעה סימן לז. ושלא כמ״ש בזה האגרות משה, שלא ראה דברי הפוסקים].

כד אשה שנפטרה בלי להשאיר אחריה בן שיאמר קדיש לעילוי נשמתה, וגידלה בביתה בן מאומץ לתורה ולירא שמים, (ויש לו הורים) אין ספק שהקדיש שיאמר לעילוי נשמתה יועיל לה כאילו בנה אמר קדיש, אך אינו חייב בקריעה ולא באבלות, אלא שרשאי להחמיר שלא להסתפר ולהתגלח וכו׳, ובכל דבר שאין בו ביטול תורה. [ילקו״י אבלות עמ׳ תנ]

כה גר צדק שאביו הנכרי או אמו מתו, נכון שיאמר עליהם קדיש לעילוי נשמתם, שאף על פי שאין תועלת בתפלתו כמו בכל תפלת בן על אביו, מכל מקום לא גרע מאיש זר שאינו קרובו, שהקדיש מועיל לנפטר, ואף ראוי ונכון שיאמר עליו קדיש, וכן לענין השכבה, וכדי שלא יראה הדבר תמוה לרבים, יאמר ההשכבה בדרך הבלעה ולא באופן מיוחד. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס״ד עמ׳ תצ. יחוה דעת חלק ו׳ סימן ס׳ עמוד שא]

כו מותר לומר קדיש על נשמת גוי שהציל ישראל מהסכנה, כמו בימי השואה, ואף לעשות לו השכבה. ובכדי שלא יעשה הדבר תמוה לרבים, יאמר ההשכבה בסוף עלייתו לתורה, בדרך הבלעה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ רכד. ובמהדו׳ תשס״ד סי׳ ל׳ עמוד תצב]

כז חייל דרוזי בצבא שבארה״ק, שנהרג בידי הערבים הישמעאלים, על משמרת בטחון ישראל, יכולים לומר השכבה בבית הכנסת לעילוי נשמתו, או לומר פרק תהלים לעילוי נשמתו, כי לא ידח ממנו נדח. וירבה השלום בעולם. [שם סי׳ ל׳ עמ׳ תצב. יבי״א ח״י חיו״ד עמ׳ שח].

כח נכרי שהתגייר, ולפני שנתגייר נפטרה עליו אשתו הנכריה, רשאי לומר עליה השכבה, ובכדי שלא יעשה דבר התמוה לרבים, יאמר ההשכבה בסוף עלייתו לתורה בדרך הבלעה ולא באופן מיוחד. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמו׳ רכד, ובמהדו׳ תשס״ד סי׳ ל׳ סעיף כח עמ׳ תצד]

כט המאבד עצמו לדעת שאין לו חלק לעולם הבא, בניו אומרים עליו קדיש, בתוך י״ב חודש כרגיל, שמאחר וכיום כולם אומרים קדיש ביחד, ואינו פוגע בזכותם של אחרים, אין למנוע מהם אמירת הקדיש, וכן לענין ההשכבה. [ילקו״י שם עמ׳ תצד. יבי״א ח״ז יו״ד סי׳ מג אות ב]

ל מי שהיה אביו רשע ומחלל שבת בפרהסיא וכו׳, טוב להתפלל עליו לאחר פטירתו ולומר קדיש ולעשות צדקה לכפרת נפשו, אפילו אחר י״ב חודש.

[ילקו״י שם סי׳ ל עמו׳ תצד]

לא יש אומרים שגם אם אנשים זרים עושים מצוות או נותנים צדקות לעילוי נשמת הנפטר, או אומרים קדיש, הדבר מועיל לעילוי נשמתו לטובה בעולם העליון. ויש אומרים שלא יועיל ולא יציל מה שיעשו בשביל אדם אחרי מותו, כי כל אדם נידון לפי מה שהוא בעת מותו, ואין תוספת ומעלה ותועלת במה שיעשו אחרי כן. ויש חולקים ואומרים שגם לאחר פטירת האדם מהעולם הזה יש לו זכות מהמצות וצדקות שעושים על שמו למנוחת נפשו. ולכן מנהג העולם להרבות בצדקות ובמעשים טובים ובלימוד תורה כל י״ב חודש למנוחת הנפטר. ועל כל פנים אם העושה מצוה וצדקה ואומר קדיש לעילוי נשמת הנפטר, הוא אדם גדול אפילו אינו קרוב משפחה לנפטר, מצותו ותפלתו מקובלת, ובזכותו נעשות לנפטר זכויות רבות. ולכן אם שוכרים

אדם לומר קדיש על הנפטר, ישתדלו לעשות כן ע״י אדם צדיק ותלמיד חכם. וכן אין ענין זה לגבי בניו, שהרי באמירת קדיש שלהם מכניסים את אביהם ואמם לגן עדן ומעלין אותם ממדרגה למדרגה, ילכו מחיל אל חיל. וכל שכן במעשה הצדקה לעניים שאין ערוך אליה למנוחת נפש הנפטר. [ילקו״י אבלות סימן ל׳ סעיף לא עמוד תצה. ועיין עוד בשו״ת ביביע אומר חלק ח׳ חלק יורה דעה סימן לז אות ד׳, בענין המצוות שעושים הבנים והקרובים לע״נ הנפטר והתועלת מהם. וראה עוד בחלק י׳ חלק יורה דעה דף שסו טור א].

לב כל המנהגים שנוהגים לעשות לעילוי נשמת הנפטר בליל היאר-צייט וביומו, וכן במשך הי״ב חודש לאחר הפטירה, יש לעשותם גם אם היה אביו צדיק וגדול בתורה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ל׳ סעיף לב עמוד תצז]

לג מי שאינו יודע מתי מת אביו או אמו, [וגם אינו יודע את יום הקבורה], בד׳ לחודש או בה׳ לחודש, למנהגינו שבלאו הכי כמה אחדים אומרים קדיש ביחד, הנכון הוא שיאמר קדיש בב׳ הימים. וכן אם יוכל יעלה לשליח צבור בב׳ הימים. וגם למנהג חלק מהאשכנזים שרק אחד אומר קדיש, יש לו לומר קדיש בב׳ הימים, אלא אם כן אחד האחים הנמצא במקום מרוחק יודע את יום הפטירה ואומר קדיש באותו יום, שבזה השני המסופק יאמר קדיש בד׳ לחודש. ואם רוצה לישב בתענית, יעשה זאת בד׳ לחודש.[ילקו״י סימן ל׳ עמוד תצח]

לד מי שאינו יודע יום פטירת אביו או אמו, יבחר לו יום אחד בשנה לעשות בו בכל שנה לימוד ותפלות. ואם יודע את החודש אך אינו יודע את היום, יש אומרים שיקבע את היום האחרון של החודש, ויש אומרים שיקבע את היום הראשון של החודש. וכן עיקר. [עמ׳ תק].

לה מי שנפטר לו בן או בת, מעיקר ההלכה אינו צריך לומר קדיש, אבל אם מרגיש צורך לומר עליו קדיש, ובפרט שבנו או בתו לא השאירו אחריהם בנים שיאמרו עליהם קדיש, או שנפטרו צעירים לימים, יכול לומר עליהם קדיש במשך י״ב חודש כמו על אב ואם. [שם]

לו אין חיוב על הבעל לומר קדיש על אשתו כי המות יפריד בינו לבינה. [וכמ״ש הגרי״ח בסוד ישרים ח״ב סי׳ ב]. וכן המנהג. ואמנם אם ירצה לומר קדיש אין מונעים ממנו. [במקומותינו שכמה אנשים אומרים קדיש ביחד]. ובפרט אם אומר בפירוש שהקדיש יהיה לעילוי נשמתה, וכן שלימוד התורה והצדקות שעושה יהיו לעילוי נשמתה, יועיל למנוחתה, שהרי אפילו אדם זר ששוכרים אותו לומר קדיש לעילוי נשמת הנפטר מועיל, וכל שכן בעלה. וכן ישתדל להקים מצבה על קבורתה תיכף לאחר השבעה. ואם אשתו מתה בלא בנים, נכון שהבעל יאמר קדיש לעילוי נשמתה אפילו במשך כל הי״ב חודש. אלא שאין בזה חיוב מצד הדין, דהחיוב הוא על בנים מצד כיבוד אב ואם, אבל לא על הבעל. ומכל מקום כיון שיש בדבר חשיבות גדולה לתועלת הנשמה, אם אין בנים הנכון הוא שהבעל יאמר אחריה קדיש אם יכול.[ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ל׳ עמ׳ תקר. יביע אומר ח״ח חיו״ד סימן לז אות ד].

לז מי שמת אחיו רח״ל, והאחים רוצים לומר עליו קדיש, אם אביהם אינו מקפיד בזה, יכולים האחים לומר קדיש על אחיהם, ובפרט האח הגדול. ואמנם אם האב מקפיד שבניו לא יאמרו קדיש בחייו, יש להם להמנע מלומר קדיש על אחיהם. וכשהאב אינו מקפיד, והוא יכול לומר קדיש, למנהג הספרדים יכולים האב והאחים לומר קדיש ביחד, ולמנהג חלק מהאשכנזים שאין אומרים קדיש אלא אחד, יש להסתפק אם עדיף שהאב יאמר קדיש או האחים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ל׳ סעיף לז עמ׳ תקד]

לח כבר נתבאר שכיום נהגו להודיע על פטירת ההורים לבנים זכרים כדי שיאמרו קדיש. וכן לשאר הקרובים, כדי שיבואו להלוייה ולנהוג דיני אבלות. וכן פשט המנהג להדפיס מודעות אבל בכדי להודיע לצבור את זמן ההלויה של הנפטר, ואין לחוש בזה משום מוציא דיבה הוא כסיל. ואמנם אנשים זקנים הבאים בימים אין חובה לגרום להם צער ועגמת נפש גדולה על ידי שיודיעו להם על אחד מקרוביהם שנפטרו. וכן אם אחד מהקרובים נפטר בחול המועד, ואם יודיעו להם יכבידו עליהם את האבלות שצריכים לנהוג דברים שבצינעא, ולשבת שבעה לאחר הרגל, טוב שלא להודיעם. וכן מי שנפטר ונשארו ימים מספר על מנת שהשמועה תהיה שמועה רחוקה, מצוה להמתין מספר הימים על מנת שלא לצערו בשמועה קרובה וצריך שבעה ושלושים, אלא ישב שעה ותו לא. ואמנם אם הקרוב נפטר בערב הרגל ואם יודיעו לבני המשפחה יפטרו על ידי הרגל מהשבעה, כדאי להודיעם. ובכל מקרה מן הראוי להתייעץ עם חכם. [שם סי׳ ל׳ עמוד תקה]

לט מי שמת והניח בנים חילוניים שבודאי לא ישמרו על דיני האבילות ואמירת הקדיש לעילוי נשמתו, יש מי שאומר שאין להודיע להם על פטירת האבא, ומוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין. וגם יש לחוש בזה משום מוציא דיבה הוא כסיל. אבל אם יש ספק שמא ישמרו דיני אבלות ויאמרו קדיש, נהגו להודיע להם על פטירת ההורים, כדי לזכותם באמירת הקדיש לעילוי נשמתם. וכן במקום שיכול לגרום נזק ממון, כמו בהפסד ירושה, מצוה להודיע אפילו לבן מביש, וזה בכלל איעבורא אחסנתא.[ילקו״י אבלות סי׳ ל׳ עמוד תקו]

מ אף על פי שאין להודיע בפירוש על פטירת אדם, משום מוציא דיבה הוא כסיל, מכל מקום מותר לצוות בית החולים, להודיע על פטירת קרובם כדי שיטפלו בקבורתו. [שם סע׳ מ]

מא מותר להודיע לבנים ולבנות כשאביהם עודנו בחיים, שיבואו אליו קודם פטירתו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ל׳ סעיף מא עמוד תקו]

מב מי שנתן מתנה לחברו על דעת שאחר מותו ילמד בספר הזוהר הקדוש, ורוצה ללמוד הלכה בהבנה, יש אומרים שמותר לו לשנות וללמוד בהבנה. [ילקו״י אבלות סימן ל׳ עמוד תקז]

מג אם הבן הוא בן תורה ותלמיד חכם, נכון שביום השנה יסיים מסכת לעילוי נשמת אביו ואמו הנפטרים, ויש בדבר תועלת מרובה לנפטר, וגם הסעודה שעושים תהיה על ידי כך לסעודת מצוה, בפרט אם יאמרו שם גם דברי תורה, מלבד עצם אמירת הסיום מסכת. ובנוסח הקדיש שאומרים אחר

סיום מסכת, או אחר הקינות בתשעה באב, הנוסח הנכון הוא: דהוא עתיד לחדתא עלמא, ולאחאה מתיא, ולשכללא היכלא, ולמפרק חייא, ולמבנה קרתא דירושלם, ולמעקר פולחנא נוכראה מארעא, ולאתבא פלחנא יקירא דשמיא להדרה וזיויה ויקריה, ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה. בחייכון וכו׳.

[שם עמ׳ תקח]

מד בעת אמירת הקדיש נכון להחמיר להשוות הרגלים כמו בתפלה, שיהיה נראה כאילו אינן אלא אחת, כדי להדמות למלאכים שנאמר בהם ורגליהם רגל ישרה (כדאיתא בברכות י:). ואותם המתחילים לומר קדיש כשהם בישיבה או בהילוך, לא טוב הם עושים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ל׳ סעיף מד עמוד תקט. ולענין הכריעות בקדיש ראה בהערה שם]

מה כל האומר קדיש להמתין מעט קודם שימשיך לומר יהא שמיה רבא וכו׳, וגם יאמר יהא שמיה רבא בנחת, לאט לאט, ולא במרוצה, כדי שהקהל יספיקו לענות עד דאמירן בעלמא [לפי מנהגינו], ואחר כך יענו גם כן אמן אחר שמיה דקודשא בריך הוא. והאומר הקדיש במרוצה עליו נאמר חוטא אחד יאבד טובה הרבה. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ ל׳ עמ׳ תקן]

מו מי שהיה עונה יהא שמיה רבא מברך, ובטרם שסיים לומר עד ״דאמירן בעלמא״, הגיע שליח צבור ל״שמיה דקודשא בריך הוא״, לא יענה אמן, כי עניית אמן שלאחר ״שמיה דקודשא בריך הוא״ אינה חיובית כל כך לפי הדין, ומכיון שעודנו עוסק בעניית אמן יהא שמיה רבא מברך, ולא השלים כ״ח תיבות, דהיינו עד דאמירן בעלמא, אין לו להפסיק לענות אמן זו. [וכן דעת רבינו האר״י בשער הכוונות]. אבל אם החזן או אומר הקדיש ממהר מאד, והגיע לסיום חצי קדיש, ואמר ״דאמירן בעלמא ואמרו אמן״, והוא עודנו באמצע כ״ח תיבות של יהא שמיה רבא מברך, יפסיק ויענה אמן, שאמן זה שהוא סיום חצי קדיש, הכרחי לענותו, שהכל הולך אחר החתום. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד עמ׳ תקיא]

מז האומר קדיש, צריך שיאמר בעצמו יהא שמיה רבא וכו׳, אך אין לו לומר ״אמן״ קודם שאומר יהא שמיה רבה וכו׳. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ל׳ סעיף מז עמוד תקיב]

מח אף על פי שלדעת מרן השלחן ערוך יש לענות אמן בקדיש אחר יתברך, מכל מקום מנהגינו על פי הקבלה שלא לענות אמן אחר יתברך, אלא אחר בריך הוא, וכן ציוה המגיד למרן הבית יוסף. והמתפלל אצל אשכנזים והם עונים ״בריך הוא״ אחר אמירת בריך הוא שבקדיש, הוא יענה אמן, כמנהגינו, ואין בזה משום לא תתגודדו. [ילקו״י אבלות סי׳ ל׳ עמוד תקיב]

מט נכון לפסוע שלש פסיעות בכל קדיש שאומרים בו: ״עושה שלום במרומיו״, הן בקדיש תתקבל, והן בקדיש על ישראל, והן בקדיש יהא שלמא. ואין חילוק בזה בין שליח צבור לשאר כל אדם שאומר קדיש ״יהא שלמא״ או ״על ישראל״. וכן יש לפסוע בקדיש תתקבל של ערבית, וכן בקדיש שלאחר ברכה מעין שבע בליל שבת. [שם סי׳ ל׳ סמ״ט עמ׳ תקיג]

נ כשמעבירים את מהלך ההלוייה בשידור ישיר בכלי התקשורת, כל השומע את אמירת הקדיש, עונה אמן אחר האומר. וכן אם שומע דרך הרדיו סליחות וי״ג מדות הנאמרים בצבור, עונה עמהם. [אבל השומע מקרא מגילה דרך הרדיו בשידור ישיר, אינו יוצא ידי חובה, אף שעונה אמן אחר הברכות]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ל׳ סעיף נ עמוד תקטז]

נא יש לומר בעלמא די ברא כרעותיה, הכ״ף של כרעותיה דגושה. ובאמירת יהא שמיה רבא יש לומר מברך, קמ״ץ תחת הבי״ת ופת״ח מתחת לרי״ש. ולא מבורך בחולם. ואומר תשבחתא התי״ו הראשונה בחיריק ולא בשורוק. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ ל׳ עמ׳ תקיח]

נב יש לומר בקדיש ״לעלם ולעלמי עלמיא״ עם ו׳, וכן על הצבור לענות ביהא שמיה רבא מְבָרַך לעלם ולעלמי עלמיא, בתוספת ו׳. ודלא כמו שנדפס באיזה סידורים, לעלם לעלמי עלמיא, בלי ו׳, שזה אינו, שהרי אונקלוס תרגם הפסוק״ה׳ ימלוך לעולם ועד״, ה׳ מלכותיה קאים לעלם ולעלמי עלמיא, עם אות ו׳. וכן הנוסח בסידור הגאונים והראשונים, רב סעדיה גאון, רב עמרם גאון, הרמב״ם, הרוקח, הרשב״א, המנהיג, והרד״א. וכן העלה מרן הבית יוסף (סימן נו), שצריך לומר ולעלמי עם אות ו׳, כנוסח הקדמונים, ואין לשנות. וכן עיקר. וכן אנו אומרים בקדושת ובא לציון. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ ל׳ עמוד תקיט]

נג יש לומר ולכוין בקדיש תיבת שמֵה חסר י׳. ויש שגורסים שמיה ביו״ד. ויש גורסים ועלמי בלי למ״ד, כדי להשוות המנין לכ״ח אותיות. אבל הגירסא הנכונה היא ״שמה״ בלא יו״ד, ולעלמי בלמ״ד.[ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ל׳ סעיף נג עמוד תקכ]

נד יש לומר בקדיש ״לעילא מן כל ברכתא״, ולא מכל ברכתא. [ילקו״י אבלות סי׳ ל׳ עמ׳ תקכ]

נה יש נוהגים לומר בקדיש ״על ישראל״ יהא לנא ולכון ולהון וכו׳, ויש שאומרים יהא לנא ולהון ולכון, ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד עמוד תקכא]

נו בעשרת ימי תשובה אין צריך לומר בקדיש יתום ״עושה השלום״, שאין ״השלום״ אלא בקדיש תתקבל שאחר החזרה. [והאומר עושה השלום בקדיש תתקבל שאחר ברכת מעין שבע בשבת שובה, יש לו על מה שיסמוך]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ל׳ סעיף נו עמוד תקכב]

נז המתפלל עם אשכנזים והוא בתוך י״ב חודש לאב או לאם, ואומר קדיש לע״נ אביו או אמו, אין לו לשנות מהנוסח המקובל אצלינו, הן באמירת ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה, וכן בחייכון וביומכון וכו׳, והן באמירת יהא שלמא, ועל ישראל. אולם אם אומר קדיש יהא שלמא בבית כנסת של

אשכנזים עם אחרים, [ואינו אומר את הקדיש לבדו], רשאי לקצר בנוסח יהא שלמא, כפי מנהג נוסח האשכנזים, כדי שיסיים ואמרו אמן עם כולם. אך לא ישנה את מבטאו ולומר כמבטא אשכנזי, אלא כל עדה צריכה להחזיק במנהגה, ובמבטא המקובל אצל בני העדה מדורי דורות, מבטא שהחזיקו בו גדולי תורה וענקי הרוח מדורי דורות. ואף במבטא שם ה׳ אין לשנות ולומר הדל״ת כמו חול״ם, אלא יש לומר בקמ״ץ שלנו. ומדברי רש״י [ברכות מז: ראה בהגהות ר״י עמדין], הרי״ף, הרמב״ם [פורה נבוכים פרק סנן, ר״א הקליר, ורבינו בחיי משמע שהיה מבטאם כמבטא הספרדי. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ ל׳ עמ׳ תקכז]

סימן לא – דיני שליח צבור במשך השנה וביום השנה

א מי שהוא הגון ומרוצה לקהל ויודע להתפלל כשליח צבור, טוב שיעשה כן במשך השנה של פטירת אביו ואמו, ובכל שנה ביום הפטירה, שיש בזה תועלת גדולה לנפטר, אך לא כל אחד ראוי להיות שליח צבור קבוע. כי צריך שיהיה ביתו ריקם מעבירות, ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו, ושיהיה עניו ומרוצה לקהל, ויש לו נעימה וקולו ערב, ורגיל לקרות בתורה נביאים וכתובים. וכיום נהגו להעלות לשליח צבור במשך השנה גם בעלי תשובה, אף שבצעירותם לא שמרו תורה ומצוות. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ לא עמו׳ תקכד]

ב בן העולה להיות שליח צבור במשך השנה לפטירת אב ואם, או ביום היאר-צייט, צריך שיזהר לבטא את האותיות שבתפלה כדת וכדין, ולא יבלע תיבות או אותיות. ואם אינו יודע לחתוך האותיות כהוגן לא יתפלל כשליח צבור. וכן הקורא לאלפין עיינין או לעיינין אלפין, וכן לחיתי״ן ההי״ן או להההי״ן חיתי״ן, אינו יכול להיות שליח צבור, במקום שמבטאם ברור, או שיש אחר הבקי לבטא האותיות. ומאידך לא יאריך יותר מהראוי. וכן בקריאת ההפטרה, אם הוא מדלג חציין של תיבות ואותיות, לא יעלה למפטיר, שקרוב להיות שמברך ברכות לבטלה, וגם הקהל אינם יוצאים ידי חובתם. [שם סי׳ לא עמ׳ תקכט]

ג מי שאינו יודע לעבור לפני התיבה כשליח צבור במשך השנה הראשונה, עם כל זה ישתדל להיות שליח צבור בערבית של מוצאי שבת, שיש בזה תועלת לנפטר. [עמ׳ תקלב]

ד מי שיש לו יאר-צייט על אביו או על אמו, הוא קודם לעלות לשליח צבור על מי שהוא בתוך י״ב חודש על אב ואם. ובלבד שזה יהיה ביום הפטירה. ואמנם אין להתקוטט בעבור זה, ויש רשות לקהל לבחור להם מי שירצו. ובפרט שאין חיוב על פי הדין להתפלל כשליח צבור ביום פטירת אב ואם. וכן מי שחושש שיבלע תיבות מפני אימתא דציבורא, אין ראוי שיעלה שליח צבור אפילו ביום השנה לפטירת אב ואם, ויסתפק באמירת קדיש. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות סימן לא סעיף ד]

ה אם אחד מהצבור רוצה להתפלל כשליח צבור בשביל אביו או אמו, ואדם אחר רוצה להתפלל בשביל אדם אחר שנפטר, מי שירצה הקהל שיאמר התפלה, הוא שיאמר, דדוקא קדיש יכול לומר בשביל אביו ואין רשות ביד הקהל לדחותו, אבל אינו יכול להיות שליח הקהל להתפלל על כורחם.[אלא שמצד העדיפות הלה עדיף מסתם אדם, אם הצבור ירצה]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן לא סעיף ה עמוד תקלג]

ו נכון וראוי שגם האבל על אב ואם תוך שבעה ימי אבלות, יעמוד כשליח צבור אף שהוא אבל בתוך שבעה. ובלבד שיהיה יודע לבטא את האותיות כהוגן וכו׳, שיש בדבר עילוי גדול לנשמת הנפטר. ויש מהאשכנזים שנהגו שאין האבל תוך שבעה עולה להיות שליח צבור, ויש שאינם מקפידים בזה. ומנהגינו שהאבל על אב ואם עולה להיות שליח צבור גם בשבתות שבאמצע השבעה, וכן בראש השנה ובימים טובים, כשהוא בתוך י״ב חודש לפטירת אב ואם. אולם אבל על שאר קרובים לא יעלה להיות שליח צבור בתוך שבעה ימי אבלות, אלא אם כן אין שם מי שיהיה שליח צבור הגון. [ילקו״י אבלות עמו׳ תקלג]

ז כשיש כמה אחים אבלים, אין צריכים להשתדל ולסדר מנין עבור כל אחד ואחד מן האחים כדי שיוכלו כולם להיות שליחי צבור, אלא יעשו ביניהם תורנות להתפלל כשליח צבור. [באופן שכל האחים יודעים לעבור לפני התיבה, ואינם בולעים תיבות, ויראי ה׳]. [שם עמו׳ תקלה]

ח כשיש ב׳ חיובים להתפלל בשבת, מותר לצבור לחלק את המנין לב׳ מנינים נפרדין, כל שיהיה המנין באופן מסודר ומכובד, אך יש להשתדל במדת האפשר שלא לעשות כן, כי ברוב עם הדרת מלך, ובפרט שאצלינו לא הכל נהגו להתפלל כשליח צבור בזמני החיוב. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן לא סעיף ח עמוד תקלה. ילקו״י תפלה כרך א׳ מהדו׳ תשס״ד סי׳ צ]

סימן לב – דיני אזכרה ומנהגי אמירת ההשכבה

א אין להמנע מעשיית השכבה לנפטר, אפילו אינו נודר לצדקה, וכן המנהג פשוט. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד רכו, ובמהדורת תשס״ד סימן לב סעיף א עמוד תקלה]

ב אותם חזנים האומרים מנוחה נכונה ״תחת כנפי השכינה״ טוב שתיקותם מדיבורם, שאין לומר זאת. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד רכו, ובמהדו׳ תשס״ד סי׳ לב ס״ב עמוד תקלו]

ג טוב לעשות ההשכבה בהזכרת שם הנפטר ושם אביו, ולא בשם אמו, כי נשמת האב והבן נקשרים יחד. אבל לאשה עדיף לעשות השכבה על שם אמה דוקא. ויש נוהגים לעשות תמיד השכבה על שם האם, ואין הדברים הללו לעיכובא, ובכל מקום ומקום יעשו כמנהגם, ואין לשנות מן המנהג. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן לב סעיף ג עמוד תקלו]

ד אם אחד מן ההורים מפורסם בצדקתו, יש להסתפק אם נכון לשנות ההשכבה בשם זה, כדי לגלגל עליו זכות אבות. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן לב סעיף ד עמוד תקלו]

ה יש להזכיר בתפלת ההשכבה את שם הנפטר כפי שהוא נקרא בפי רוב העולם. ולכן אפילו אם היה לו שם עברי ונשתקע השם העברי, ואין קוראים לו אלא בשם לועזי כמו מקס, וכדומה, יש להזכיר בתפלת ההשכבה את שמו הלועזי. [ילקו״י אבלות סי׳ לב עמ׳ תקלז]

ו מי ששמו אליהו, ובחמש שנותיו האחרונות שינה את שמו לאלי-רן. לא נחשב שם אליהו כנשתקע לגמרי, ומסתמא היו כאלה שהכירוהו, ואולי גם קראוהו לפעמים בשם אליהו, לכן נכון לכתוב על הספרים שיוקדשו על שמו, שם אליהו וכן בהשכבה ורק על המצבה יכתבו ״אליהו דמתקרי אלי-רן״.

[ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ לב ס״ו עמוד תקלז]

ז יש להסתפק באבל על אב ואם תוך י״ב חודש, האומר השכבה בפיו, אם צריך לומר הריני כפרת משכבו, או די במה שאומר ז״ל. אבל כשאומר לשליח צבור לעשות השכבה, המנהג שאין הבן אומר הריני כפרת משכבו [ברבים]. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ לב ס״ז עמ׳ תקלז]

ח יש נוהגים לומר בעת הוצאת הספרי תורה, בליל יום הכיפורים, השכבות לנפטרים, ומתנדבים לכבוד הספר תורה, ויש בזה כפרה למתים שאף המתים צריכים כפרה. ונכון שלא להרבות בשבח המתים באמירת מנוחה נכונה וכו׳, ויאמרו בקצרה: המרחם על כל בריותיו וכו׳. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד רכח. ובמהדו׳ תשס״ד סימן לב סעיף ח עמוד תקלח]

ט מה שנהגו להניח בבית הכנסת, שיש עם הנצחה לעילוי נשמת נפטר מסויים, וכותבים ״שיעמוד בתפלה על בני משפחתו״, אין לחשוש בזה משום איסור ״דורש אל המתים״. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד רכח. ובמהדורת תשס״ד סימן לב סעיף ט עמוד תקלח]

י אשה שאביה נפטר, ולאחר מכן נולד לה בן זכר, ואבי הבעל עדיין בחיים, ראוי יותר לקרוא את שם הבן הראשון על שם אביה של האשה, להקים לו שם בישראל. [ואם שניהם בחיים לכתחלה יש להקפיד לקרוא את הבן הראשון על שם אבי הבעל, והבן השני על שם אבי האשה, לפי מנהגינו שאין אנו מקפידים מלקרוא על שם ההורים בעודם בחיים]. [ילקו״י שם עמ׳ תקלח]

יא המנהג בירושלים ללכת לקברי ההורים בערב ראש חודש ניסן ובערב ראש חודש אלול, נוסף על ימי פקודת השנה. ואף שיש מצוה להשתטח על קברי צדיקים, היינו דוקא באופן שאינו מתבטל מעבודת ה׳ יתברך ומלימוד תורה, אבל הנוסעים לזייארה ומבטלים איזה מצוה על ידי זה, ובפרט אם הם תלמידי חכמים ובני ישיבות, ומתבטלים על ידי זה ממצות והגית בו יומם ולילה, לא יפה עושים, כי אין לך דבר גדול מלימוד תורה. ואף חפצי שמים אינם שווים לדיבור אחד של התורה הקדושה.[ילקו״י אבלות סימן לב עמוד תקלט]

סימן לג – אין לאבל לצאת מפתח ביתו

א אין לאבל לצאת מפתח ביתו בכל ימי השבעה כדי שלא יסיח דעתו מהאבילות כשיצא למקום שיש שם בני אדם. ומטעם זה יש להקל לאבל לצאת בלילה, כשאין הרבה אנשים, כדי לישן בביתו, או בבית אחר [כשאין מקום לשינה בבית שיושבים בו שבעה]. [סי׳ לג עמ׳ תקלט]

ב היושב באבל עם אחיו בבית אביו המנוח, ובערב שבת רוצה לנסוע לביתו מחוץ לעיר, לעשות את השבת עם בני ביתו, מותר לעשות כן אפילו בתוך ג׳ ימים לאבלו, משום מצות קידוש להוציא את בני ביתו ולסעוד עמהם. ובמוצאי שבת יחזור לסיים ימי האבלות עם אחיו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן לג עמוד תקמב. יביע אומר חלק י׳ חיו״ד סימן נג עמוד שו]

ג היושב באבל עם אחיו בבית המנוח, ורוצה לצאת בלילה ברכב כדי לישן בביתו, נראה להתיר בתוך ז׳ ימי אבילות. ומותר לו לישן ברכב בעת הנסיעה לביתו. [שם עמ׳ תקמב]

סימן לד – דין אבלות בשבת

[שייך לש״ע סי׳ ת׳]

א בערב שבת תוך השבעה, צריך האבל לשבת על גבי קרקע עד סמוך לשקיעת החמה. ואף על פי שיש שכתבו להקל לישב על גבי כסא וספסל מן המנחה [קטנה] ולמעלה, מכל מקום לדינא אין להקל בזה אלא עד סמוך לחשכה. ומיהו אינו חייב לישב על גבי קרקע, אלא יכול ללכת או לעמוד, ורק כשהמנחמים באים אצלו צריך לישב על גבי קרקע. ובכלל זה האכילה צריכה להיות כשהוא יושב על גבי קרקע. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קנה, ובמהדורת תשס״ד סימן לד סעיף א עמוד תקמב. יביע אומר חלק ט חלק יורה דעה סימן לט עמוד שם]

ב בשבת שבתוך שבעת ימי אבלות, נוהגים אבלות בדברים שבצינעא, ששבת אינו מפסיק האבלות, וגם עולה למנין שבעה. והאבל אסור ברחיצה [אף סמוך לחשיכה בערב שבת], תשמיש המטה, ותלמוד תורה,(דברים המשמחים), אבל דברים שבפרהסיא לא נוהג בשבת של האבלות, ולכן צריך האבל לנעול את מנעליו הרגילים, ולהחליף את בגדי חול העליונים וללבוש בגדי שבת, אפילו מכובסים ונקיים, שאין להראות אבלות בפרהסיא בשבת. [אבל אין להחליף את הלבנים]. ויש שקמים ביום שישי אחר חצות היום, או סמוך למנחה קטנה, וטעות הוא בידם, ויש לבטל מנהגם, אלא אם מתפללים בבית האבל יעשו הפסקה לפני קבלת שבת, ויחליפו הבגדים העליונים סמוך לקבלת שבת, לפני מזמור לדוד וכו'. ואם מתפללים בבית הכנסת (כשאין מניין בבית האבל) יחליפו הבגדים סמוך מבע להליכתם לבית הכנסת. ובירור שאסור לאבלים להתרחץ כל נופס תוך שבעה גם בערב שבת, אלא ירחצו רק פניהם וידיהם ורגליהם בצונן. [ילקו״י אבלות השפ״ר שער תקמד סי׳ לז]

ג בערבית ליל שבת כשמתפללים בבית האבל, מנהגינו לומר גם פרק במה מדליקין, שהוא מסדר התפלה. [וגם כדי שלא להראות אבלות בפרהסיא בשבת]. ויש נוהגים שלא לומר ״במה מדליקין״ בבית האבל, ויש להם על מה שיסמוכו. ובכל מקום יעשו כמנהגם. ואבל כהן נושא כפיו בשבת. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשמ״ט עמ׳ קטז, ובמהדורת תשס״ד עמוד תקמה]

ד אבל הסועד בשבת, אומר בברכת המזון ברכת אבלים כדרכו בחול, דהוי דברים שבצנעא, אבל אם סועד עם אחרים, אף על פי שמברכים ברכת המזון בלחש, לא יחתום כדרך שחותם בחול, שאין להראות אבילות בפרהסיא בשבת. [ילקו״י אבלות עמ׳ תקמה]

ה אסור ללמוד תורה גם בשבת שבתוך שבעת ימי האבל, וילמד בדברים הרעים ובהלכות אבילות.[ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קלו, ובמהדו׳ תשס״ד סימן לד ס״ה עמ׳ תקמו]

ו כשהקהל מתפללים בבית האבל, אין לצבור לדלג הפסוקים ״ואני זאת בריתי״ וכו׳, וכל שכן במנחה של שבת, כדי לא להראות אבילות בפרהסיא בשבת. ורק האבלים עצמם שמתפללים בלחש, ידלגו פסוקים אלה גם בשבת. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ לד עמ׳ תקמו]

ז אבל שחל יום שביעי שלו בשבת, המנהג בארץ ישראל שאינו עולה לספר תורה בשחרית, רק במנחה. ומכל מקום יכולים לנהוג כמנהג עיר הקודש חברון ת״ו, שקודם ברוך שאמר יגשו החזן והגבאים אל המקום שיושב שם האבל, ואומרים לו: לא יבוא עוד שמשך וכו׳, והשכבה, ובזה הוא יוצא מגזרת שבעה לגמרי, שנחשב כעמדו המנחמים מאצלו, ואז יוכל לעלות לספר תורה בשחרית, ובזה לכל הדעות מותר. [שם סי׳ לד עמ׳ תקמו]

ח כשמתפללים בבית האבל, במוצאי שבת, האבל יפשוט את בגדי שבת בצאת השבת, אחר תפילת ערבית. וילבש את בגדיו הקרועים, וכן יחלוץ את נעלי העור, וגם אם מתפלל ערבית מבעוד יום יפשוט בגדי שבת בצאת הכוכבים. [ילקו״י אבלות תשס״ד סימן לד עמ׳ תקמז]

ט מי שמת לו מת בשבת, אינו נוהג דיני אנינות, ולכן אוכל בשבת בשר ושותה יין, ומברך כל הברכות, ומותר ללכת לבית הכנסת כדי להתפלל, וחייב בכל המצות, חוץ מתשמיש המטה. ובמוצאי שבת יקדים להתפלל ערבית מבעוד יום, אחר פלג המנחה, (שהוא שעה ורבע קודם צאת הכוכבים), ויבדיל על הכוס מבעוד יום, ולא יברך על נר ובשמים, ואם לא עשה כן וכבר יצא שבת, לא יתפלל ערבית במוצאי שבת, ולא יבדיל על הכוס. ומותר לו לאכול קודם ההבדלה. ואם המת נקבר במוצאי שבת, יתפלל ערבית ויבדיל אחר קבורה. ואם נקבר ביום ראשון, יבדיל אחר הקבורה, אפילו אם טעם קודם. אבל לא יברך על נר ובשמים. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשמ״ט עמ׳ נג, ובמהדו׳ תשס״ד עמ׳ תקמט. ויבי״א ט׳ חיו״ד סי׳ מה עמוד שמט]

י מי שמת לו מת בליל שבת, הנכון הוא שיאמר בשבת קדיש על המת, אף על פי שהוא קודם הקבורה, וגם בחול רשאי האונן לומר קדיש, בפרט לאחר שנמסר לכתפים דהיינו החברא קדישא. ואפילו במקום שנהגו שהבנים הולכים אחר מיטת אביהם ללוותו, שבזה יש אומרים שאסור בתפלה ובקריאת שמע, מכל מקום מותר להם להגיד קדיש לכולי עלמא, אף לכתחילה, וכן פשט המנהג שהאונן אומר קדיש בלוויה לפני הקבורה, וכמבואר לעיל. ומעיקר הדין יכול אף לאומרו לבד, אלא שכבר נהגו שהחזן או אחד מהקהל אומר עמו הקדיש מלה במלה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן לד סעיף י עמוד תקמח]

יא מי שמת לו מת בשבת, ונקבר ביום ראשון, ועדיין הוא בתוך זמן תפילת שחרית, יתפלל שחרית אחר הקבורה, אבל לא יתפלל שחרית שתים, לתשלומי ערבית, שכיון שנפטר לגמרי מתפלת ערבית, אין בזה תשלומין. ואם מת במוצאי שבת שכבר נתחייב להתפלל ערבית, אלא שלא הספיק להתפלל, יתפלל שחרית שתים. ואומר אתה חוננתנו בתשלומי ערבית. וביום ראשון אחר הקבורה יבדיל בשם ומלכות על הכוס, אפילו אם טעם קודם. אבל לא יברך על נר ובשמים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן לד סעיף יא עמוד תקמח. יביע אומר ח״ט חיו״ד סימן מה עמוד שמט]

יב אין אבלות בפרהסיא בשבת, אולם אם הציבור מורכב רק מהאבלים ונמצאים שם החתנים והנכדים בלבד, לא חשיב כאבלות בפרהסיא. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד עמוד תקמט]

יג במוצאי שבת שבתוך שבעה ימי אבלות, יכול גם אחד האבלים לעשות הבדלה להוציא ידי חובה את הצבור, ומברך על הנר ועל הבשמים כרגיל. [ילקו״י אבלות תשס״ד עמ׳ תקמט]

יד יש אומרים שאין לאבל לומר את פסוקי השמחה שרגילים לומר קודם ההבדלה, אלא אדם אחר יאמר פסוקים אלה, והוא יאמר ההבדלה. ויש מקילין בזה. אולם פסוקי ברכה כמו ויתן לך האלהים וגו׳, דעת הפרי מגדים שמותר לאבל לומר פסוקים אלה קודם או אחר ההבדלה. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס״ד עמוד תקמט]

סימן לה – הנהגות האבל ביום השבעה

א ביום השביעי לאבילות, אחר תפילת שחרית, ואחר זריחת השמש, מנחמין את האבלים, ואומרים להם את הפסוקים לא יבוא עוד שמשך וכו', ובזה הם קמים מהשבעה, שמקצת היום [של השביעי] הרי הוא ככולו. ואם התפללו קודם הזריחה (שהרי בשעת הדחק רשאים להתפלל אחר עמוד השחר קודם הזריחה), יוצאים מהאבלות אחר הזריחה. ואם אין שם מי שיאמר להם הפסוקים הנ"ל, גם כן יוצאים מהאבלות אחר הזריחה, שאין אמירת הפסוקים מעכבת. וכשאוכלים אחר כך בבית האבל, אין אומרים בברכת המזון ברכת האבלים, שכבר יצאו מגזרת שבעה. [ילקו"י אבלות מהדו' תשמ"ט עמו' קפא, ובמהדו' תשס"ד עמו' תקנא]

ב מיד לאחר שהאבלים קמו מהאבלות בבוקר, מאותה שעה האבלים מותרים בכל הדברים שאסורים בהם בימי השבעה, ומותרים ברחיצה, החלפת הבגדים, במלאכה ובתלמוד תורה. מלבד גילוח ותספורת, ושמחה, כפי שיבואר. ויש נוהגים איסור בכיבוס כל שלשים יום, ואלו מהספרדים ועדות המזרח שנהגו בחוץ לארץ להחמיר ברחיצה כל ל' יום, אם היו סבורים שכן צריך להיות מן הדין, יכולים לבטל מנהגם, אפילו בלי התרה, אבל אם היו יודעים שהדבר מותר מן הדין אלא שנהגו להחמיר, אפשר להקל להם עכ"פ על ידי התרה, וכשאין מנהג ידוע, יש לנהוג כדעת מרן שקבלנו הוראותיו להתיר הרחיצה מיום השביעי והלאה, לאחר שעמדו מנחמים מאצלם, והוא הדין ללבוש בגדים מכובסים מיד לאחר השבעה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לה סעיף ב עמוד תקנא]

ג המנהג לעלות לבית הקברות ביום כלות השבעה, (וביום השלושים והיאר-צייט). ואם חל יום השביעי לאבילות בשבת, כגון שהנפטר נקבר במוצאי שבת או ביום ראשון, עולים לבית הקברות ביום ראשון, ולא יקדימו לעלות ביום שישי, שאין האבלים יוצאים מביתם לצורך זה בתוך ימי השבעה. [ואמנם אם האבלים חוזרים לביתם בחוץ לארץ מיד ביום א' בבוקר, מותר להם לצאת ביום שישי לבית הקברות כדי לעלות לקבר]. וכן אם חל יום השביעי לאבלות ביום טוב, או כשהיום טוב מוציאם מדין שבעה, עולים לבית הקברות אחר החג. ונוהגים לומר מזמורי תהלים ליד הקבר, ומזמור קי"ט, האותיות משם הנפטר, ואותיות נשמה. ויש שמוסיפים גם כמה פרקי משנה לפי שם הנפטר. ואם נמצאים ליד הקבר עשרה אנשים גדולים, אומרים שם קדיש. ואם אמרו פרקי משנה או זוהר או פתח אליהו, אומרים קדיש על ישראל, ואם אמרו רק תהלים אומרים קדיש יהא שלמא. [ילקו"י אבלות שם עמוד תקנב]

ד גם הכהנים נוהגים לעלות לבית הקברות ביום השבעה, וכן ביום השלשים וביום השנה, אבל ברור מאד שאסור להם להכנס לבית הקברות ממש, אלא עומדים ליד הגדר, בריחוק יותר מד' אמות מהקברים. ויזהרו שלא ילכו תחת אילן שמאהיל על הקברים. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס"ד עמוד תקנג]

ה רשאים האבלים לטעום מידי, או אפילו לאכול קודם העלייה לקבר. ואם רוצים להחליף הבגדים קודם העלייה לקבר גם כן רשאים. ואם אין אפשרות לעלות לקבר בבוקר, יכולים לעלות במשך היום, כי בלאו הכי אין זה חיוב גמור מצד ההלכה, אלא מנהג טוב וחשוב. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לה סעיף ה עמוד תקנג]

ו אם חל יום השביעי של האבלות בראש חודש, נכון שהשליח צבור והקהל יאמרו לאבלים את פסוקי הנחמה לאחר חזרת השליח צבור, שאז נחשב כעמדו מנחמים מאצלו, ויוכלו לקרוא את ההלל. [ילקו"י אבלות מהדו' תשמ"ט עמ' קפג. ובמהדו' תשס"ד סי' לה עמוד תקנג]

ז בליל השבעה נכון להביא תלמידי חכמים לבית האבל, או לביהכ"נ, כדי שיאמרו לצבור הרחב דברי תורה ומוסר, ודברי התעוררות. וכבר נתבאר לעיל שאין מניעה מצד ההלכה לומר דברי אגדה בבית האבל. ואחר הדרשות נהגו לחלק לציבור מעט צימוקים ובטנים, ומיני מזונות, כדי להרבות בברכות ובעניית אמן לזכותו של הנפטר. ואחר כך האבלים סועדים עם קרוביהם. ואמנם כל הסעודות שעושים בליל השבעה ובליל השלשים, וכן ביום הפטירה, אינם חיוב מצד הדין, אלא מצד המנהג. והוא מנהג טוב כדי להרבות בברכות, ולזכות את הרבים באמירת דברי תורה וחיזוק במהלך הסעודה. ולכן אם יש איזה קושי בדבר אין להקפיד על כך כל כך, שהעיקר הוא לשמור על אמירת הקדיש במשך השנה, ולהוסיף על זמן קביעות עיתים לתורה, ולשמור על שאר דיני אבלות. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס"ד עמוד תקנד]

ח בליל השביעי כשעורכים הספד לנפטר בבית הכנסת, מותר גם לאבלים לצאת מביתם לילך לבית הכנסת לשמוע הדרשות, ולהתפלל מנחה וערבית עם הצבור. ומותר להם לשבת על כסאות וספסלים, ואינם צריכים לשבת על גבי הקרקע, ובמנחה אין לומר וידוי ונפילת אפים, כמבואר כל זה לעיל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן לה סעיף ח עמוד תקנד]

ט נהגו לעלות לקבר גם ביום השלושים, ובכל שנה ושנה ביום פקודת השנה. ויש שנהגו לעלות לקבר גם בתחלת חודש האחד עשר. אך בכל זה אין חיוב מעיקר הדין, אלא מצד המנהג, ולכן זקן או חולה שקשה לו לעלות לקבר הוריו ביום השנה, יסתפק באמירת הקדיש וההשכבה, ולימוד לעילוי נשמת הוריו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' לה עמ' תקנד]

י גם אם חל יום השביעי לאבלות בראש חודש או בחנוכה או בפורים, מצוה רבה לעלות לקבר ולומר שם תהלים באותיות נשמה ואותיות שם הנפטר. [נתיבי עם עמוד קל. גשר החיים פכ״ט ס״ו, שגם מ״ש הכל בו לא ללכת לשם בראש חודש כוונתו לקונן, אבל לאמירת התפלה י״ל שגם לדידיה שרי]. אך יש להשתדל ברוב עוז ותעצומות שלא לבוא לידי בכי בעת הביקור ליד הקבר, ורק מי שאינו יכול להתגבר על צערו ובודאי שיבוא לידי בכי והספד ליד הקבר, ידחה את העלייה לקבר לאחר חנוכה. ואין להקדים את ההליכה לבית הקברות לפני חנוכה או פורים, ביום הששי לאבלות, או קודם לכן, אלא יאחרו עד לאחר החנוכה. והסעודה שנוהגים לעשות בליל השבעה או בליל השלושים או בליל יום פקודת השנה, עורכים אותה גם בחנוכה, אך לא יאמרו דברי הספד המעוררים לבכי, אלא יאמרו דברי התעוררות ומוסר. וכבר ביארנו שכל הסעודות שנוהגים לערוך בימים הנזכרים, אינו אלא מנהג, ואם יש איזה קושי בדבר, אין צריך לערוך סעודה, ויסתפקו בדברי התעוררות, ואם אפשר יחלקו לצבור סוגי פירות להרבות בברכות לזיכוי הרבים ולעילוי נשמת הנפטר.

[ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קפג, ובמהדורת תשס״ד סימן לה סעיף י עמוד תקנד תקנו, ותרצ]

סימן לו – מנהגים השייכים ליום השלושים

א בגמ׳ מועד קטן אמרו: שלושה ימים לבכי, שבעה להספד, ושלשים לגיהוץ ולתספורת. ובירושלמי(מועד קטן פרק ג׳ הלכה ה) אמרו על הפסוק ויתמו ימי בכי אבל משה, ימי שנים, בכי שבעה, אבל שלשים. ושם (בסוף הפרק) אמר ר׳ יוחנן כל שבעה החרב שלופה עד שלושים היא רופפת וכו׳. ובבבלי מועד קטן(כז:) אמר ר׳ לוי, אבל, שלשה ימים הראשונים יראה את עצמו כאילו חרב מונחת לו בין שני ירכותיו, משלשה ועד שבעה כאילו החרב מונחת לו כנגד בקרן זוית, מכאן והילך כאילו עוברת בשוק. (שם דף כב:). ואינו נכנס לבית המשתה על כל המתים שלשים, ולאביו ולאמו י״ב חודש. [שם תקנו]

ב יש שנהגו שבליל השלושים עושים סעודה בבית, ועורכים לימוד, דרשה ואזכרה לעילוי נשמת הנפטר, ולמחרת עולים לקבר. ויש למנות את יום השלושים מיום הקבורה, ולא מיום המיתה. וכן הדין לענין תספורת ושמחה על שאר קרובים, וכדומה. ומכל מקום אין חובה גמורה לעשות סעודה בליל השלושים, ואם הדבר בלתי אפשרי, מכמה סיבות, ירבה בלימוד תורה, ויאמר שהוא לעילוי נשמת הנפטר, ויעשה השכבה, והמנהג שבליל השלושים מתאספים בבית הכנסת, לומר דברי תורה והתעוררות, לעילוי נשמת המנוח. וכבר ביארנו שאין למספידים לשבח יותר מדאי את הנפטר, אלא יאריכו בדברי מוסר. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן לו סעיף ב עמוד תקנה]

ג אם יש צורך להקדים את האזכרה של יום השלשים, אפשר להקדים ליום העשרים ותשעה אחר הצהרים, וימשיכו קצת בלימוד בליל שלשים אחרי תפילת מנחה וערבית, וכן ביום פקודת השנה אפשר לעשות הלימוד יום קודם, וימשיכו בלימוד קצת אחר תפילת מנחה וערבית של ליל פקודת השנה.

[ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן לו סעיף ג עמוד תקנה]

ד אף אם חל יום השלושים בחנוכה או בפורים, מצוה רבה לעלות לקבר ולומר שם תהלים באותיות נשמה ואותיות שם הנפטר. [נתיבי עם עמוד קל]. ויש להשתדל ברוב עוז ותעצומות שלא לבוא לידי בכי בעת הביקור ליד הקבר, וראה לעיל סימן לו סעיף י׳. [ילקו״י אבלות תשס״ד עמוד תרצ, ותקנו].

ה אם חל יום השלשים, או יום פקודת השנה בחול המועד, אין לבקר בבית הקברות בחול המועד, אלא עדיף להקדים את הביקור ליד הקבר, לפני החג. ואם אי אפשר לו, יבקר לאחר החג. ומכל שכן שאין להתענות בחול המועד ביום פקודת השנה. וכן בחנוכה ובפורים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קפג, ובמהדורת תשס״ד סימן לו סעיף ה עמוד תקנו]

ו חייל שנהרג בסוכות, וקרוביו קיבלו את הידיעה על כך בימי החג, ביום י״ח בתשרי, וישבו שבעה לאחר שמיני עצרת, כפי הדין, יש לחשוב את יום השלשים מיום קבלת הידיעה, ומותר להסתפר ביום י״ז חשון, שהוא יום השלשים לקבלת הידיעה, שמקצת היום ככולו. וכל זה כשנמסרה להם הידיעה בחול המועד, אבל אם לא נודע לקרוביו אלא לאחר החג, אף על פי שהאסון אירע כמה ימים לפני כן, אינם מונים שבעה ושלשים אלא מיום שנודע להם, שיום שמועה קרובה כיום קבורה. ומכל מקום הלימוד שנוהגים לעשות בליל השלשים, יש לעשותו בליל שלשים לקבורה, אם ידוע מתי הוא יום הקבורה. [שם]

סימן לז – דין גילוח וסריקה באבל

א אסור לאבל להסתפר ולהתגלח, בין שער ראשו ובין שער זקנו, ואחד כל שער שבו ואפילו של בית הסתרים, כל שלשים יום, ואבל על אב ואם צריך שיגערו בו חבריו. [וגם אשתו יכולה לגעור בו לענין זה]. ושער של השפם, ומהצדדים, כל שמעכב האכילה תוך שבעה אסור, אבל אחר השבעה מותר. ואשה מותרת לדידן בנטילת שער אחר שבעה. וכשמונים שלשים, מונים מיום הקבורה, אף אם יום הפטירה היה כמה ימים קודם לקבורה. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס״ד עמ׳ תקנז].

ב מותר לאבל להסתרק במסרק, בין שערות ראשו ובין שערות זקנו, הן בתוך השבעה, והן בתוך השלשים. ואין הבדל בזה בין איש לאשה, ואין להחמיר בזה, וכן פשט המנהג, וגם באופן שנושרים שערות ראשו על ידי התסרוקת, מותר. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד עמוד תקנז. יחוה דעת חלק ו׳ סימן לה עמוד קסט]

ג במקומותינו שקבלנו הוראות מרן השלחן ערוך, יש להתיר להסתפר אפילו ביום שלשים לאבל על אביו או על אמו, אחר שגערו בו חבריו באותו יום, ובשאר קרובים אין צריך גערה, אלא יכולים להסתפר גם בלא גערה ביום השלשים, אבל אין להתיר להסתפר בליל השלשים. ויש מבני עדות אשכנז הנוהגים להסתפר ביום שלשים ואחד. ואף במקום מנהג שנהגו להחמיר עד יום שלשים ואחד, בערב יום טוב או בערב שבת שהוא יום שלשים, מותר להסתפר, אחר שיגערו בו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ לז ס״ג עמוד תקנח]

ד לדידן שקבלנו הוראות מרן השלחן ערוך, האבל על אביו או על אמו, ואין לו מי שיגעור בו, ושהה ימים רבים אחר שלושים, שרי להסתפר אפילו בלא גערה, ודי בהמתנה של שני חודשים בלבד, ויש ממתינים שנים עשר חודש. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשס״ד עמ׳ תקנט]

ה כשחל יום כ״ט לאבילות על אביו ואמו, אחר הרגל בערב שבת, יש אומרים שמותר להסתפר אחר גערה מטעם ספק ספיקא, ויש חולקים. והמנהג בארץ ישראל להצריך ל׳ יום, והיינו דביום ל׳ מקצת היום ככולו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן לז סעיף ה עמוד תקס]

ו חתן שהוא בתוך שלשים יום לאבלו, שלא קיים פריה ורביה, שמותר לו להתחתן בתוך שלשים לאבלו, מותר לו להסתפר ולהתגלח ביום חופתו, וכן בשבעת ימי המשתה מותר לו להסתפר ולהתגלח, ואפילו הוא אבל על אביו או על אמו.[ילקו״י אבלות מהדו׳ תשס״ד עמ׳ תקסא]

ז אבל שנמצא בתוך שלשים יום לאבלו, על אביו ואמו ונולד לו בן, יש מתירים לו להסתפר ביום המילה, דיום טוב שלו הוא, וכן הדין באבל שכיבדו אותו לישב סנדק אצל נכדו וכדו׳, שמותר לו להסתפר לכבוד המילה. [חתם סופר. שבות יעקב]. ורבים מחמירים בכל זה. [באר היטב. אליה רבה. בית דוד. בית יהודה. פרי מגדים. שערי רחמים. נודע ביהודה. אליה זוטא. וראה בילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ לז סעיף ז עמוד תקסא. וביחוה דעת ח״ו סי׳ לה עמוד קפב]

ח כשם שאסור לגלח כל שלושים יום, כך אסור ליטול ציפורנים בכלי, בין של יד בין של רגל. אבל בידיו או בשיניו מותר, אפילו בתוך שבעת ימי אבילות. ומותר לעשות סדק קטן עם מספריים, כדי שאחר כך יוכל ליטול הצפרנים ביד, ואפילו בתוך שבעה. [שם עמ׳ תקסב]

ט אם חל יום שלשים ביום שבת, מותר ליטול את הצפרניים בערב שבת ביום העשרים ותשע לאבלות, אפילו באבלות של אב ואם. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ לז עמו׳ תקסג]

י אשה שאירע טבילתה אחר שבעה, תוך שלושים יום, אם תטול ציפורניה בידיה או בשיניה אינה נוטלת יפה, תאמר לעובדת כוכבים ליטלם לה במספרים. ויש אומרים שאין היתר בזה אלא באמירה לגוי, אבל אסור על ידי ישראל, ויש מקילין אף על ידי חברתה ישראלית. ויש מקילין אף על ידי עצמה, כל שקשה לה ליטול צפרניה על ידי אשה אחרת. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן לז סעיף י עמוד תקסד. חיים שאל ח״א סי׳ ב]

סימן לח – האבל אסור בשמחה בשבעה וביי״ב חודש

א אבל אסור בשמחה, וכל י״ב חודש על אב ואם, ושלשים יום על שאר קרובים, אסור לו לשמוע תזמורת גם מרדיו וטייפ-רקורדר, ולאחר י״ב חודש מותר בכל, אף אם השנה היתה מעוברת. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן לח סעיף א עמוד תקסה]

ב מותר לאבל תוך שבעה ימי אבלות, לברך ברכת ״שהחיינו״ על פרי חדש שנזדמן לו אז, אך אם ירצה להניח את אכילת הפרי וברכת שהחיינו עד אחר ז׳ ימי אבלות, תבוא עליו ברכת טוב. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד עמו׳ תקסה. יביע אומר ח״ט חיו״ד סי׳ מ עמוד שמא]

ג אבל כל שלשים יום בשאר קרובים, ובאביו ואמו עד שיגיע הרגל אחר שלשים, ויגערו בו חבריו, אסור לו ללבוש בגד חדש לבן ומגוהץ, ושאר בגדים אפילו חדשים מותר ללבוש מיד אחר השבעה, ויכול לברך עליהם שהחיינו, שלא היה בכלל גזרת חכמים אלא בגד חדש לבן, אבל שאר צבעים לא היו בכלל הגזרה. ולכן אף שיש לו שמחה בלבישת חליפה שחורה חדשה, מכל מקום אינה בכלל האיסור מעיקרא. וצריך האבל לברך שהחיינו בעת שלובש בגד חדש כנז׳. ואמנם יש נוהגים שלא ללבוש כל מיני בגדים חדשים כל ל׳ יום, ועל אביו ואמו כל י״ב חודש. וכן בנעלים חדשות, יש נוהגים ליתן לאחר לנועלן כשעה, ולאחר מכן האבל נועלם. אולם מנהגינו כפי עיקר הדין המבואר. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן לח סעיף ג עמוד תקסז]

ד אין צריך להמנע מלהכנס לדירה חדשה תוך י״ב חודש לפטירת אב ואם, ורק אם בונה בנין של הרווחה ויש לו בית אחר, ראוי להמנע מליכנס בו עד אחר השנה, אף שגם זה אינו אסור מעיקר הדין. ומותר לאבל לערוך סעודת חנוכת הבית בתוך י״ב חודש, רק שלא יביאו כלי שיר, ולא ישמעו שירים המוקלטים עם כלי שיר, אלא יסתפקו בדברי תורה ובקריאת הלימוד שרגילים לקרוא בחנוכת הבית. ומותר לאבל תוך י״ב חודש לקנות רהיטים חדשים, או מוצרי חשמל וכדומה, גם בתוך שלשים. [ילקו״י אבלות סי׳ לח עמוד תקסח]

ה המנהג פשוט אצלינו שגם אם יש לאבלים מקום קבוע בבית הכנסת, אין משנים את מקומם במשך השנה [על אב ואם], וכל שכן בשבתות וימים טובים, משום דהוי דברים שבפרהסיא, ואין נוהגים מנהגי אבלות בפרהסיא בשבת. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ לח עמ׳ תקסט]

ו אבל שנולד לו בן, ועורכים את המילה בתוך ז׳ ימי האבלות מברך שהחיינו בעת המילה. ואם התינוק חלה ונדחית המילה, והבריא בתות שבעת ימי האבל של אבי הבן או אמו, אין לדחות המילה לאחר השבעה, אלא יש למול באמצע השבעה. וכבר נתבאר שאין מלין מילה שלא בזמנה בימים חמישי ששי ושבת. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד עמ׳ תקע]

ז וכן אבי הבן הנמצא בתוך שבעת ימי אבלות, והגיע יום השלשים של בנו הבכור, לא ידחה את עריכת הפדיון לאחר השבעה, אלא יפדה את הבן, ויברך שהחיינו. אך לא ישתתף בסעודת המצוה הנערכת אחר הפדיון. אך לאחר השבעה מנהגינו שמותר לאבל תוך שלשים, או תוך י״ב חודש על אב ואם להשתתף בסעודת מצוה שאין בה כלי שיר, כגון סעודת ברית מילה או סעודת פדיון הבן, שהלכה כדברי המיקל באבל, אף בפוסקים. וכן מותר לו להכנס לסעודת סיום מסכתא או בר מצוה, ובלבד שלא יהיה שם כלי שיר. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ לח ס״ז עמוד תקע. יביע אומר חלק ט׳ חיו״ד סימן מב עמוד שמו]

ח וכן הוא הדין שהאבל מברך שהחיינו בהדלקת נר חנוכה ביום הראשון, בהדלקה שבביתו. אבל לא ידליק נר חנוכה ביום הראשון בבית הכנסת. והדין כן גם באבל תוך שלשים יום על שאר קרובים, או בתוך י״ב חודש על אביו או על אמו, שלא ידליק בלילה הראשון של חנוכה נרות חנוכה שבבית הכנסת, מפני התעוררות השמחה בברכת ״שהחיינו״ בצבור, והאבל אסור בשמחה בתקופה זו. אבל בשאר הלילות רשאי לברך ולהדליק גם בבית הכנסת. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מג סעיף ג עמוד תרצ, ועמוד תקעא]

ט וכן לגבי מקרא מגילה, שאם האבל קורא את המגילה, צריך לברך גם ברכת שהחיינו. והדין כן גם בשליח צבור הקורא את המגילה בבית הכנסת, שמברך שהחיינו. ורק בנר חנוכה שאפשר שאחר ידליק יש לאבל להמנע מלברך שהחיינו בבית הכנסת. [ילקו״י על הלכות אבלות סי׳ לח ס״ט, עמוד תקעא. יביע אומר ח״ט חיו״ד סי׳ מ עמ׳ שמא]

י אבל שחלה ג׳ ימים ונתרפא תוך השבעה, או שנסע מעיר לעיר שיעור מהלך פרסה [בסמוך להיותו אבל], רשאי לברך ״הגומל״ בין גברא לגברא, (אבל אינו עולה לס״ת).[שם עמ׳ תקעב]

יא נכון שהאבל לא יברך ברכת הלבנה תוך שבעה ימי אבלות, אם ישאר לו זמן לברך ברכה זו אחר ימי האבל, אבל אם חושש שלא יוכל לברך על הלבנה אחר שבעה, יכול לברך תוך שבעה. ורשאי לצאת מחוץ לביתו כדי לברך ברכת הלבנה בעשרה. [שם עמ׳ תקעו]

יב מותר להזמין אבל לסעודות נישואין וכדומה, באופן שהאבל עדיין לא יודע מפטירת קרובו, שאין אבילות נוהגת קודם שמיעה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ לח עמו׳ תקעז]

יג אשה האבלה על אביה או על אמה, אסור לבעלה לקחתה להשתתף בשמחת נישואין של ידידיו, שאף שהאשה ברשות בעלה, דין אבילות נשאר עליה. ואם יש חשש שיופר שלום הבית על ידי כך, יש מקום להקל לה שתלך עמו לשמחת הנישואין תוך שלשים לשאר קרוביה, ותוך י״ב חודש לאב ואם.[ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ לח עמ׳ תקעז]

יד בזמן הזה נהגו לישא אשה אחרת לאחר שמתה אשתו, לאחר שלשים יום, ואין לרבנים ורושמי נישואין לעכב את הנישואין עד שיעברו שלש רגלים. דכל היכא שיש צורך גדול מותר אף קודם שיעברו ג׳ רגלים. וכן מי שלא קיים פריה ורביה או שיש לו בנים קטנים, או שאין לו מי שישמש לו מותר לישא תוך ג׳ רגלים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ לח עמ׳ תקעח. יחוה דעת חלק א׳ סימן לו עמוד קד]

טו חתן שהוא בתוך שלשים יום לאבלו, מותר לו להביא תזמורת ולעשות ריקודים ומחולות, לכבוד החתן והכלה כנהוג, שעיקר שמחה בכלי שיר, וכמבואר בפוסקים, ומעבירים את המת מפני הכלה.[ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן לח סעיף טו עמוד תקפ]

טז בחור רווק שלא קיים עדיין מצות פריה ורביה, ואירע לכלתו אבילות, מותר לו לישאנה אף בתוך שלשים יום לאבלה, אבל לא בתוך שבעה, ואפילו אם אין לו הפסד ממון אם ימתין. ולכן בחור שנשתדך עם נערה אחת, וכמה ימים לפני יום החופה מת אחיה, מותר לעשות הנישואין אחר שבעה ולכונסה ולבא עליה, אפילו בתוך שלשים יום לאבלה של הכלה. ומותר להם להביא כלי זמר בחופתם, שמעבירים את המת מלפני הכלה, שאי אפשר לנישואין בלי כלי שיר ומנגנים. [ילקו״י שם עמ׳ תקפא. יבי״א ח״ט סי׳ מד עמ׳ שמח]

יז אשה אבלה תוך שבעת ימי אבלות שבתה נכנסת לחופה, מותר לאמה להשתתף בחופה, ואין לדחות בשביל זה את החתונה של הבת, או הבן. ויכולה האבלה להחליף את בגדיה העליונים בבגד שאינו מלוכלך וקרוע, אפילו שהיא בתוך שבעה, כדי להשתתף בחופה, ואם הבגד מכובס שעדיין לא לבשוהו, תלבשם אשה אחרת שעה אחת ואחר כך תלבשם האשה האבלה. ומיד לאחר החופה תחזור לביתה להמשיך לישב שבעה. וכן אם אבי החתן או הכלה נמצא בתוך שבעה ימי אבלות, יכול להשתתף בחופה בלבד, כדי שלא לגרום ח״ו לדחיית החתונה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן לח סעיף יז עמוד תקפד]

יח הורים של חתן וכלה הנמצאים בתוך שנה לפטירת אב ואם, שאם לא יהיו נוכחים בחתונת בניהם הדבר יגרום לצער רב לחתן ולכלה, יכולים להקל להשתתף בחתונה של בניהם, ולהיות נוכחים בעת החופה, וגם לאחר מכן. בפרט כשהחתן מלאו לו עשרים שנה, וטרם קיים פריה ורביה. אסור להורים לדחות את חתונת בתם או בנם עד שיסיימו את הי״ב חודש שלהם על האב ואם, אלא אדרבה מצוה עליהם לזרז את החתונה, ומה׳ ישאו ברכה. ולא

יהפכו חס ושלום את שמחת הכלה לתוגה על ידי העדר אחד ההורים. וכל המונע דבר זה הוא חוטא חטא גמור, וגם גורם צער לנשמת הנפטר ז״ל, ולהיפך אם יעשו החופה בזמנה יהיה נחת רוח לנפטר ויתפלל על כל המשפחה שיזכו לחיים טובים וארוכים ושובע שמחות. וגם שאר הקרובים לחתן או לכלה, הנמצאים בתוך י״ב חודש לפטירת אב ואם, או בתוך שלשים לפטירת שאר קרובים, יכולים להשתתף בשמחת הנישואין של קרובם, לשמוע ברכות הנישואין וקריאת הכתובה, ואם אין שם תזמורת, רשאים גם להיות בסעודה כל שיש לחתן צער מאי השתתפותם בחתונה. אבל לא יאכלו בסעודה זו [אלא בחדר צדדי], ובמשך כל זמן שהותם בחתונה ישתדלו לשמש את האורחים ולהגיש להם כיבוד. אבל בשעה שמנגנים בכלי שיר, נכון לעזוב את אולם החתונות אחר החופה.

(בשאר קרובים לחתן ולכלה). [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשס״ד סי׳ לח ס״ק עמוד תקפד. יביע אומר ח״ט חיו״ד סימן מג עמוד שמז]

יט והוא הדין בזה לסבא וסבתא של החתן או הכלה, שאירע להם אבל של אב ואם, והם בתוך י״ב חודש לפטירתם, שרשאים להכנס לבית השמחה ולסעוד שם עם המסובים, שבני בנים הרי הם כבנים.[ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן לח סעיף יט עמוד תקפז]

כ חזן שהגיע מחוץ לארץ כדי לערוך חופה וקידושין לבן אחיו, העומדים להערך ביום ג׳ בערב, וביום ראשון נפטר אחיו של אותו החזן, ונקבר בו ביום, אסור לאותו חזן לצאת מביתו כדי לערוך חופה וקידושין לבן אחיו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן לח עמ׳ תקפז]

כא תלמיד חכם הנמצא בתוך י״ב חודש לפטירת אב ואם, ואדם נכבד התומך בישיבות הקדושות בכלל, ובישיבתו של הת״ח האבל בפרט, הזמינו לערוך סידור חופה וקידושין לבנו, והחופה נערכת בבית הכנסת, יש להקל לאותו ת״ח לערוך החופה והקידושין בתוך י״ב חודש לאביו או לאמו, בפרט שעל ידי השתתפותו יימנע מתערובת נשים וגברים יחדיו או ח״ו ריקודי תערובת וכדומה, ומה גם אם יש חשש שאם ימנע מלהשתתף בחופה, יפסיק תמיכתו בישיבות, אבל לא ישתתף בסעודה. [ילקו״י אבלות תשס״ד עמוד תקפז. יביע אומר ח״י חיו״ד סי׳ נו עמוד שט. ודע שאין לערוך סעודת נישואין בביהכ״נ דמסתמא יש שם שתיית יין]

כב תינוק שחלה וברית המילה נדחה, ונתרפא בתוך שבעת ימי האבלות של האב או של האם, יש לערוך את הברית מילה גם בתוך שבעת ימי האבל של הוריו, ואסור בשום אופן לדחות את המילה לאחר ימי האבלות, כדי לקיימה בשמחה, ואבי הבן יכול לברך שהחיינו כאמור לעיל. ואבי הבן היוצא בתוך שבעה לבית הכנסת כדי להשתתף במילה של בנו, אסור לו לנעול מנעליו בלכתו לבית הכנסת.[ילקו״י אבלות תשס״ד סכ״ב עמוד תקפט]

כג אבל תוך שבעה ימי האבלות, שהזמינו אותו לישב סנדק [בפרט לנכדו], מותר לו להיות סנדק, ואפילו לצאת חוץ מביתו, אבל לא ינעול מנעליו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד עמוד תקצ]

כד אף על פי שהרמ״א כתב, שהמנהג שלא לאכול בשום סעודה שבעולם כל י״ב חודש, אם הוא חוץ לביתו, מכל מקום כתב מרן החיד״א שאנו הספרדים לא נהגנו בזה, אלא כל שאינה סעודת שמחה, האבל מיסב ואוכל עמהם. ובלבד שלא יהיה שם כלי שיר. וראה להלן גבי סעודות מצוה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן לח סעיף כד עמוד תקצ]

כה מעיקר הדין לדידן מותר לאבל תוך י״ב חודש לאב ואם, או בתוך שלשים לשאר קרובים, להשתתף בסעודת חינוך הבית, ובסעודת פדיון הבן, ובסעודת ברית מילה, כשאין שם כלי שיר, ואין אצלינו מנהג להחמיר בזה. ורשאי אף לאכול עמהם בסעודות מצוה הנ״ל. וכן מותר לו להכנס לסעודת סיום מסכת או בר מצוה [אף אם היא נעשית ביום שהנער נכנס למצוות, שאז הסעודה נחשבת לסעודת מצוה], ובלבד שלא יהיה שם כלי שיר. אולם בסעודות ״שבע ברכות״ יש להחמיר שהאבל לא ישתתף בהם, אפילו אם אין כלי שיר בסעודה, כל י״ב חודש על אב ואם. ומכל מקום רבים נהגו להחמיר שלא להשתתף בסעודות מצוה, כגון ברית מילה ופדיון הבן, במשך כל י״ב חודש על אב ואם, ומשתתפים רק במעמד הברית והפדיון, ואינם נשארים לסעודה. ומה׳ ישאו ברכה. [עמ׳ תקצא]

כו אבל תוך י״ב חודש מותר לו לבקר אצל חבירו וידידו העורך סעודת מצוה לבנו שהגיע למצוות, אך לא ישהה שם בעת הנגינה בכלי שיר, אלא יכנס לברכו ויצא מיד. [שם עמ׳ תקצג]

כז אבל שהוא בתוך שנים עשר חודש לאביו או לאמו, שאסור בשמחה, רשאי לעלות לספר תורה בחג שמיני עצרת כחתן תורה או כחתן בראשית. [ילקו״י אבלות סי׳ לח עמ׳ תקצד]

סימן לט – הנהגות האבל בימי השנה

א חייב אדם לכבד את אביו ואמו גם אחרי מותם, וענין הכבוד אחר מיתה הוא לעשות לו נחת רוח לאחר פטירתו, באמירת קדיש, הדלקת נר נשמה, ועריכת אזכרה ביום השנה, עלייה לתורה ביום השנה, וכיו״ב. ואם הוא בתוך י״ב חודש לפטירת אביו, כשמזכיר שם אביו יאמר ״הריני כפרת משכבו״. וכל זה דוקא כשמזכיר דבר הלכה או שמועה באגדה ששמע מאביו, אבל כשמזכיר דבר שהוא ממילי דעלמא בשם אביו, אין צריך לומר הריני כפרת משכבו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן לט סעיף א עמוד תקצה]

ב יש אומרים שאדם הכותב דברי תורה בשם אביו תוך שנה לפטירתו, אין צריך לכתוב ״הריני כפרת משכבו״, מאחר והכתיבה נשארת לאחר י״ב חודש. ויש חולקים ואומרים שצריך לכתוב הריני כפרת משכבו בתוך י״ב חודש, מאחר שיש אומרים דכתיבה כדיבור דמי. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן לט

סעיף ב׳ עמוד תקצח]

ג המזכיר שם אמו אחר פטירתה, אפילו בתוך י״ב חודש, אינו צריך לומר ״הריני כפרת משכבה״. [שגם באביו אם מזכירו סתם ולא בדבר הלכה, אינו צריך לומר הריני כפרת משכבו]. אולם אם מספר את מנהגיה ושמועותיה של אמו בעניני הלכה, וכגון שסיפר לחבירו שאמו היתה נוהגת כדעת מרן השלחן ערוך לברך על הדלקת נרות שבת קודם ההדלקה, משום שצריך לברך עובר לעשייתן. וכן לא היתה מברכת על לולב וסוכה, צריך לומר בעת שמזכירה ״הריני כפרת משכבה״. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ לט עמ׳ תקצט. הליכו״ע ח״ח עמ׳ קז]

ד גם בשבוע הראשון של החודש הי״ב לפטירת אביו יש לומר ״הריני כפרת משכבו״ כשמזכיר דבר הלכה או שמועה מאביו. ולאחר י״ב חודש אם רוצה להחמיר על עצמו ולומר על אביו ״הריני כפרת משכבו״ בעת שמזכיר דבר הלכה בשמו, יש אומרים שרשאי להחמיר בזה. שהרי גם באמירת קדיש הרוצה להחמיר ולומר קדיש אחר הלימוד על אביו ועל אמו לאחר י״ב חודש, רשאי להחמיר, ואדרבה טוב ונכון לומר קדיש אחר הלימוד גם אחר י״ב חודש. והוא הדין לענין אמירת הריני כפרת משכבו. ויש חולקים ואומרים שבאב ואם אין נכון לאומרו אחר י״ב חודש. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ לט ס״ד עמוד תר]

ה המזכיר את אביו לאחר י״ב חודש, אומר ״זכרונו לברכה״, או ״עליו השלום״, וכדומה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן לט סעיף ה׳ עמוד תרב]

ו יש שנהגו ליתן לאבל תוך י״ב חודש לזמן ולברך ברכת המזון. [ילקו״י אבלות עמוד תרג]

סימן מ – מנהגים השייכים ליום השנה

א יש להרבות בלימוד התורה, ובנתינת צדקה, כפי יכולתו, בכל שנה ביום פטירת אביו ואמו, הנקרא ״יארצייט״, ובלילה שלפניו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ מ׳ ס״א עמ׳ תרג]

ב מעיקר הדין מותר להשתתף בשמחת נישואין או בסעודת שבע ברכות, בליל יום הפטירה, שאינו כדין י״ב חודש. והאשכנזים מחמירים בזה, וכן מחמירים שלא לשמוע כלי נגינה בכל שנה ושנה ביום הפטירה, ונוהגים בו כל דיני אבלות של י״ב חודש. וטוב שגם הספרדים יחמירו בזה היכא דאפשר, להמנע מלהשתתף בשמחת נישואין בליל היאר-צייט. אבל אם החתן והכלה מצטערים מכך שקרוב משפחתם [או אביהם] לא יוכלו להשתתף בשמחתם, אחר שיום החופה נקבע ליום פטירת אביו או אמו, מותר לילך לשם בליל היאר-צייט. וכן מותר להשתתף בסעודת מילה ופדיון הבן ביום השנה. [שגם בתוך י״ב חודש מעיקר הדין מותר להשתתף בסעודת מצוה של מילה או פדיון הבן, כשאין שם כלי נגינה, ורק מצד מנהג יש שנהגו להחמיר בזה להמנע מלהשתתף בסעודת מצוה בתוך י״ב חודש. אבל ביום הפטירה שזה קל יותר מי״ב חודש, יש להקל]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ מ׳ סעיף ב עמ׳ תרז]

ג יש נוהגים לעשות סעודה בליל תשלום אחד עשר חודש, ובליל תשלום י״ב חודש. ועורכים לימוד לעילוי נשמת הנפטר, וכל אחד יעשה כמנהג בני עדתו, ומכל מקום עיקר האזכרה הוא בסיום י״ב חודש, ומה שעורכים אזכרה בליל הי״א, הוא מנהג בעלמא. ולכן אם התעורר איזה קושי בעריכת סעודה בליל הי״א, אפשר להסתפק בעריכת לימוד וכדו׳, ויערכו את הסעודה בסיום הי״ב לחודש. וכבר נתבאר שכל הסעודות שעושים לעילוי נשמת הנפטר, הם מנהג שנהגו עם ישראל, אבל אין להם חיוב מעיקר הדין כלל, והעיקר הוא הלימוד והקדיש שאומרים לעילוי נשמת הנפטר. ולכן אין להפריז על המדה בהוצאות כספיות בסעודות גדולות לאורחים רבים. והמנהג אצלינו שבליל תשלום י״ב חודש לפטירה, מתאספים בבית הכנסת, לומר דברי תורה ומוסר, בין תפלת מנחה לתפלת מעריב, ולאחר מכן מחלקים לקהל לברך על מיני עוגיות (מזונות), פרי מפירות העץ, ומפירות האדמה, ושתיה(שהכל). ואם מחלקים לקהל פירות שנשטפו במים קודם לכן, נכון וראוי לנגבם, כדי שלא להכשיל את הקהל לאכול דבר שטיבולו במשקה, בלי נטילת ידים. ומותר לאכול הדברים הנ״ל בבית הכנסת, אבל יש לנהוג בכובד ראש. [שם עמוד תרח]

ד בכל מנהגי יום השנה יש לילך אחר יום הפטירה [אם ידוע מתי היה], ולא אחר יום הקבורה, הן בשנה הראשונה והן בשנים שלאחר מכן. ורק לענין מנהגי האבלות של שנים עשר חודש שנוהגים הבנים על הוריהם, יש לנהוג בהם עד יום הקבורה, אבל שאר הענינים, כגון אזכרה, תענית, סיום אמירת הקדיש, וביקור בבית הקברות, יש לקבוע ביום המיתה גם בשנה הראשונה. והנוהגים לעשות את האזכרה בשנה הראשונה ביום הקבורה, ובשנים הבאות ביום המיתה, יש להם על מה שיסמוכו, ונהרא נהרא ופשטיה. ואם נראה למורה הוראה, שיש חשש שהאבלים יפסיקו כל דיני האבלות של י״ב חודש מיום המיתה, בסוברם שאם קבעו את יום פקודת השנה ליום המיתה, גם דיני האבלות פוסקים בו ביום, באופן כזה נכון להורות להם לנהוג את יום פקודת השנה ביום הקבורה, בשנה הראשונה, ובשנים הבאות יקבעוהו ליום המיתה, ואם אינו יודע את יום המיתה, ראוי לקבוע את יום פקודת השנה ביום הקבורה. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ מ׳ עמוד תרו. יביע אומר ח״ז יו״ד סי׳ מג אות י]

ה מי שמצאו אותו מת בלילה בדירתו, ולדעת הרופאים נפטר כמה שעות קודם לכן, וספק אם נפטר ביום או בלילה, מספק יש לקבוע את יום השנה ביום שלפניו, ולא לפי הלילה שלאחריו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מ׳ סעיף ה עמוד תרח]

ו מותר לומר קדיש ולקרוא תהלים ליד הקברות, ואין בזה איסור של לועג לרש כשאומר זאת סמוך לקבר, וכשמתכוין לכבוד המתים. ובכלל זה יכול לומר הפסוק לא המתים יהללו יה וכו׳, ואין בזה משום לועג לרש. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מ׳ עמוד תרט]

ז אם אין מנין של עשרה אנשים ליד הקבר, אין לומר שם קדיש, ואם עבר ואמר קדיש, אין לענות אחריו אמן, ויש למחות באלה הנוהגים לומר קדיש ליד קברות הצדיקים והוריהם, בערב ראש חודש ניסן ובערב ראש חודש אלול, אפילו אם אין שם מנין עשרה. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס״ד עמ׳ תרי, יחוה דעת חלק ו׳ סימן ה׳ עמוד כה]

ח יש נוהגים שביום פקודת השנה של הצדיק מתאספים מידי שנה סמוך לקברו ועוסקים בתורה לעילוי נשמתו, ואין בזה משום לועג לרש, כפי שביארנו, שכל שעושים לכבודו ולעילוי נשמתו לא שייך בזה לועג לרש, אך הספרדים לא נהגו במנהג זה. [שם עמוד תרי]

ט כבר פשט המנהג להשתטח על קברי אבותיו, ומנהג יפה הוא, ובפרט ביום פקודת השנה, וכבר נתקנו על זה סדרי תפלה, קריאת פרקי תהלים ומשניות. ויש להשתדל אם אפשר שיהיו שם עשרה אנשים כדי שיאמר שם קדיש לעילוי נשמת אביו או אמו. [שם ס״ט]

י הנודרים לילך לבית הקברות, אין בזה איסור משום שנראה כדורש אל המתים, ואין לשום מורה הוראה למנוע ולבטל מנהג זה, ויכול גם לבקש מנפש הנפטר להיות לו למליץ יושר לפני כסא הכבוד, והכי נהוג עלמא. ואמנם הלומד תורה והעלייה לקבר הוריו ביום פטירתם גורמת לו לביטול תורה, וכן מי שהוא זקן או חלוש והעלייה לקבר אבותיו קשה לו, רשאי להמנע מלעלות לקבר אבותיו, ויסתפק באמירת הקדיש בבית הכנסת ביום השנה [מליל שבת עד סיום יום השנה], ובשאר הדברים הנוהגים ביום הפטירה. [שם עמוד תריא]

יא נוהגים שהמבקר על הקבר מניח אבן או עשב על המצבה לכבוד המת, להראות שהיה על קברו. ולא ילך לקבר אחד ב׳ פעמים. ואין להוליך מאכל ומשקה לברך עליהם בבית הקברות, כי המברך שם נחשב ללועג לרש. וכן אין לעשן סיגריות בבית הקברות. ויש אומרים שנכון להחמיר שלא לשאוף טבק הרחה בבית הקברות. [ילקו״י אבלות סי׳ מ׳ עמ׳ תריב]

יב כשנפרד מהקבר יניח ידו על המצבה ויאמר ונחך ה׳ תמיד וגו׳, וישים יד שמאלו דוקא ולא ימינו. ויש מוסיפים פסוקים ומסיימים: ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין. ומנשקים המצבה דרך כבוד לנפטר. וכשיוצאים מבית הקברות או בבואו לביתו, יטול ידיו, ומותר לנגבם. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מ׳ עמוד תריג]

יג יש נוהגים שכאשר חוזרים מהלויית המת לבית הקברות, לחזור בדרך אחרת, ולא בדרך שהלכו בה בבואם ללוות את המת. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ מ׳ סעיף יג עמ׳ תריד]

יד אומרים העולם כי מי שלא הלך עשר שנים על קברי אבותיו, והיה שם בעבר פעם אחת והפסיק מללכת עשר שנים, שוב לא ילך, ולא דבר ריק הוא, והיכא דאפשר ישלח מקודם שליח על קבר אבותיו להודיעם שרוצה לבוא להשתטח על קברם, ואחר כך ילך הוא בעצמו, ואפילו היה אנוס במה שנמנע ללכת על קברם יעשה כן. וטוב שידור צדקה באותו מעמד לעילוי נשמתם, ואם לא היה מעולם על קברי אבותיו אפשר שאין בזה קפידא. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות במהדורת תשמ״ט עמוד קצה, ובמהדורת תשס״ד שם סי״ד].

טו יש הנוהגים להתענות בכל שנה ביום פטירת אב ואם, או ביום פטירת רבו, ומנהג טוב וחשוב הוא. אולם אם התענית מפריעה לו בלימוד התורה, שבגללה ימנע מללכת לשיעור תורה, או תלמיד חכם שימעט בלימודו בלילה בגלל התענית, אין להתענות כלל, אלא ירבו בלימוד התורה ביום זה יותר מהרגיל. [ואם אפשר ילמדו תוך תענית דיבור שמעלתו חשובה מאד]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד קצו. ובמהדורת תשס״ד סימן מ׳ סעיף טו עמוד תרטו]

טז מלמדי תינוקות אין להם להתענות ביום פטירת אב ואם, כל שיש לחוש שימעטו ממלאכתם ביום התענית, הן בכמות הלימוד והן באיכות הלימוד. [ילקו״י אבלות סי׳ מ׳ עמ׳ תריו]

יז צריך לקבל עליו התענית בתפילת מנחה של יום קודם התענית, ככל דין תענית יחיד. ונכון שבתחילת מנהגו להתענות ביום פקודת השנה, יאמר שהוא בלי נדר, שזה יועיל לו באופן שירצה לבטל מנהגו לגמרי, בלי התרה. ואם לא אמר כן, ונהג ג׳ פעמים להתענות ביום השנה לפטירת אביו, ורוצה לבטל מנהגו באופן חד פעמי מסיבת חולי, רק לשנה אחת, אינו צריך התרה. אך אם רוצה לבטל מנהגו לגמרי, יעשה התרה בפני שלשה על שלא אמר בלי נדר. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ קצז, ובמהדו׳ תשס״ד סי׳ מ׳ סי״ז עמוד תריט]

יח הנוהגים להתענות ביום השנה (יאר-צייט) של אב ואם, יש להם להתענות ביום המיתה, ולא ביום הקבורה, ואם אינו ידוע יום המיתה, יתענו ביום הקבורה, וכן מי שנהג להתענות על פטירת רבו, יתענה ביום הפטירה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מ׳ סעיף יח עמוד תרכא]

יט הנוהגים להתענות ביום פטירת אב ואם, וחל יום הפטירה ביום שישי, ורוצים להקל לקדש ולאכול מבעוד יום, יש להם על מה שיסמוכו. וטוב שיתנה כן בפירוש בעת קבלת התענית במנחה של יום חמישי. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מ׳ סעיף יט עמוד תרכא]

כ חתן בתוך שבעת ימי המשתה שלו, שחל יום פטירת אביו או אמו בימים אלה, אין לו להתענות, שיום טוב שלו הוא, ואפילו אם נהג כמה שנים להתענות ביום פטירת אביו או אמו, כשהוא חתן לא יתענה. ואין צריך התרה. והוא הדין לחתן בר מצוה שחל יום פקודת השנה של אביו, ביום שנעשה

לבר מצוה, שפטור מלהתענות. [ילקו״י אבלות עמוד תרכב]

כא מי שנולד לו בן, ויום הברית חל ביום פקודת השנה של אביו או של אמו, אין לו להתענות בו ביום, ואפילו אם נהג להתענות כמה שנים ביום פטירת אביו או אמו, לא יתענה ביום המילה, ואין צריך התרה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מ׳ סעיף כא עמוד תרכג]

כב מי שאביו או אמו נפטרו בל׳ אדר א׳, יש לעשות את האזכרה (לימוד, וברכות) בשנה מעוברת ביום ל׳ אדר א׳. ובהיות ויום הפטירה חל בראש חודש, אין להתענות בו, שאין מתענים בראש חודש, ועל כן יש לחלק באותו יום צדקה לעניים כפדיון תענית, (או אם ירצה יקדים התענית ערב ראש חודש). ומי שנפטר בשנה פשוטה בחודש ניסן ובשנה הבאה היא שנה מעוברת, יש לעשות הלימוד והאזכרה אחר י״ב חודש. וגם ביום הפטירה [בחודש הי״ג] יאמרו קדיש וילמדו לעילוי נשמת הנפטר. [ילקו״י אבלות סימן מ׳ סעיף כב עמוד תרכז]

כג מי שאביו מת בחודש טבת בשנה מעוברת, יש אומרים שבשנה הראשונה יתענה בסוף י״ב חודש, אע״פ שאין זה התאריך שמת בו אביו. ויש אומרים שיתענה בחודש טבת, כי מדת הדין מתוחה נגדו בתאריך הפטירה דוקא וכו׳. והמנהג לעשות הלימוד והצדקות וההפטרה והתענית בסוף י״ב חודש, שהוא מועיל יותר משום הכפרה הצריכה לנפטר ביום זה, יותר מיום פקודת השנה שבכל השנים, ודבר בעתו מה טוב וכו׳. ואם יכול להחמיר על עצמו ולהתענות גם ביום היאר צייט [בחודש הי״ג] תבא עליו ברכה. וכן לגבי אמירת קדיש אם רוצה להחמיר ולומר קדיש גם ביום הפטירה, וכפי מנהגינו החל מליל שבת של אותו שבוע שבו חל יום הפטירה, תבוא עליו ברכה. [ילקו״י אבלות סי׳ מ׳ עמוד תרכז]

כד אם חל יום פקודת השנה בשבת או ביום טוב, עדיף להקדים את הלימוד לפני שבת, ולערוך את האזכרה ביום חמישי בערב. וזה עדיף יותר מאשר לדחות את האזכרה ליום ראשון. והוא הדין למי שנוהג להתענות ביום פקודת השנה וחל בשבת, שעדיף להקדים להתענות ביום חמישי. וכן לגבי עריכת הסעודה ביום השנה, שעדיף יותר להקדים הסעודה ליום חמישי בערב. ואמנם אם התעורר איזה קושי בעריכת האזכרה ביום חמישי, יכול לדחות את האזכרה ליום ראשון. וכבר ביארנו לעיל שכל הסעודות שעורכים ביום השבעה, ביום השלשים וביום השנה, אינם חיוב על פי ההלכה, אלא מנהג שנהגו בו כדי להרבות זכויות למנוח על ידי הברכות שיברכו הקרואים. ולכן אם מתעורר איזה קושי בעריכת סעודה בימים הנזכרים, יסתפקו בעריכת אזכרה בדברי תורה וכדומה. [ואם אפשר יחלקו לצבור מיני תרגימא, שיברכו מזונות העץ והאדמה, וברכה שלאחריה]. [ילקו״י אבלות עמוד תרכז]

כה אם חל יום פקודת השנה בחול המועד, אין לעלות לבית הקברות בחול המועד, אלא יקדימו העליה לקבר לפני החג, והיינו מפני שיש חשש שיבואו לידי בכי בעלייתם לבית הקברות. ואם אי אפשר לו לילך לשם קודם החג, יבקר אחר החג. ומכל שכן שאין להתענות ביום פקודת השנה בימי חול המועד. אבל מותר ללכת לקברי צדיקים בחול המועד. ואם הולכים לאחר כמה שנים בחול המועד להראות לקרובים היכן קבור הסבא וכדומה, נראה שמותר לקחתם לשם בחול המועד, דזיל בתר טעמא, שכל הטעם משום חשש בכי, ובאופן כזה אין לחוש שיבואו לידי בכי, והוא כדין קברי צדיקים. [שם עמו׳ תרכח]

כו אם חל יום הפטירה [יום השנה] בראש חודש, וכן אם יום השביעי לאבלות חל בראש חודש, אם האבלים מכירים בעצמם שלא יגיעו לידי בכי בעלותם לקבר קרובם, מותר להם לעלות לקבר. אבל אם יגיעו לידי בכי, ידחו את העליה לקבר לאחר ראש חודש. [ולגבי יום השנה עדיף להקדים את העלייה לקבר קודם יום השנה, אם חל יום השנה בראש חודש, ויש חשש שיבואו לידי בכי]. ואמנם אין להקדים את העליה לקבר באמצע שבעה ימי אבלות. שאין לאבלים לצאת מהבית בימי השבעה לצורך זה. [ואם אין מקום עבור שינה לכל האבלים בבית שבו ישבים שבעה, מותר לאבלים לישון בבית אחר]. אולם אבל שיוצא לחוץ לארץ מיד בבוקר של יום השביעי לאבלות, מיד עם צאתו מהאבלות, ואין לו אפשרות לבקר בקבר ביום השביעי, יש להקל לו לצאת מביתו ולעלות לקבר ביום השישי לאבלות. [ילקו״י אבלות עמוד תרל]

כז אם חל יום השנה בחודש ניסן, מותר לילך לבית הקברות, אם נזהרים שלא להספיד את המת, ושלא לבוא לידי בכי. ואם חל יום השבעה בחודש ניסן, אם האבלים מכירים בעצמם שלא יגיעו לידי בכי בעלותם לקבר קרובם, מותר להם לעלות לקבר. אבל אם יגיעו לידי בכי, ידחו את העליה לקבר לאחר חודש ניסן. ואין להקדים את העליה לקבר באמצע שבעה ימי אבלות. ותלמיד חכם שנפטר בחודש ניסן, מותר להספידו בפניו קודם שנקבר, אפילו בערב פסח אחר חצות היום. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ מ׳ סכ״ז עמוד תרל]

כח אם חל יום פטירת אביו או אמו בימי חודש ניסן, לדידן מותר להתענות תענית יחיד בניסן. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מ׳ סעיף כח עמוד תרלב]

כט כבר נתבאר שאם יום השנה חל בחנוכה או בפורים מותר לילך לבית הקברות ולקרוא מזמורי תהלים ולערוך שם לימוד והשכבה. וישתדלו ברוב עוז ותעצומות שלא לבוא לידי בכי, ואם יש חשש שיבואו לידי הספד ובכי, יקדימו את העלייה לקבר של יום השנה קודם חנוכה ופורים. ואת הסעודה והלימוד יעשו ביום השבעה והשלושים והשנה, אף שהם בתוך חנוכה או בפורים. ואין להתענות ביום פקודת השנה שחלו בימי חנוכה ובפורים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ רט, ובמהדו׳ תשס״ד סימן מ׳ סעיף כט עמוד תרלב]

ל מותר לערוך עצרת אזכרה והתעוררות, בהשתתפות רבנים ומגידים בימי החנוכה, במלאת השלושים או יום פקודת השנה, באופן שהרבנים מעוררים את העם לשוב בתשובה, ואינם מעוררים אותם לבכי ולמספד. וכן בשבת וחג מותר לערוך עצרת התעוררות לעילוי נשמת הנפטר. ובפרט למנהיגי הדור. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ מ׳ עמ׳ תרלב]

לא יש אומרים שאדם צריך לשמור את כל מנהגי יום הפטירה עד חמישים שנה מהפטירה. ויש אומרים שגם לאחר מכן יש לשמור את מנהגי יום היאר-צייט באמירת קדיש ועלייה לקבר וכו'. ולפי דעת האר"י ז"ל חייבים לשמור את יום פקודת השנה לאביו או לאמו אפילו מאה שנה אחר הפטירה של אביו ואמו, כי באותו יום מעלים את הנשמה ממדרגה למדרגה, ומחיל אל חיל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מ' סעיף לא עמוד תרלג]

לב ביום היאר-צייט של המנוח מתפללים לעילוי נשמתו, ונוהגים ללמוד משניות לע"נ באותיות השם של המנוח, ונהגו להדליק נר ביום פקודת השנה של אביו או של אמו. ואומרים קדיש. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמ' ר, וריא, ובמהדו' תשס"ד סי' מ' סל"ב עמוד תרלג]

לג יש שנהגו להדליק נר נשמה בערב יום הכפורים לכפר על אביו או אמו. [שם עמ' תרלד]

לד אם חל יום פקודת השנה של אביו ושל אמו ביום אחד, יכול להדליק נר אחד לעילוי נשמתם, ואין בזה משום "אין עושים מצוות חבילות חבילות". [ילקו"י אבלות סי' מ' עמ' תרלד]

לה אם חל יום פקודת השנה בשבת, ידליקו נר נשמה מערב שבת. וטוב לתרום לאור החשמל שבבית המדרש. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מ' סעיף לה עמוד תרלז]

לו מי ששכח לומר קדיש ביום פטירת אביו או אמו, יאמר קדיש ביום אחר, שקדיש ולימוד ומצוה שיעשה הבן בכל זמן, עושה בכך נחת רוח לאביו ולאמו, וברא מזכה אבא. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד רד, ובמהדורת תשס"ד סימן מ' סעיף לו עמוד תרלז]

לז אם חל יום פקודת השנה ביום שיש בו קריאת התורה, נכון שיעלה לספר תורה, ויאמר השכבה לאביו או לאמו. ואם חל יום פטירת אב ואם באמצע השבוע, יש להעדיף לעלות לספר תורה בעליית מפטיר, בשבת הקודם ליום הפטירה. ואם חל יום הפטירה בשבת, נכון יותר לומר ההפטרה ביום השבת שחל בו יום הפטירה. ואם אפשר טוב שיעלה לעליית מפטיר לקרוא את ההפטרה גם בשבת הקודם, וגם בשבת שחל בו יום הפטירה. וכל זה באופן שהוא יודע לקרוא את ההפטרה בטעמיה ומבלי לדלג ולבלוע מילים ואותיות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מ' סעיף לז עמוד תרלח. יביע אומר חלק י' סימן נז עמוד שי]. ומכל מקום אין זה העיקר אלא יש לו להשתדל מאד להרבות בתורה לעשות נחת רוח לנפטר. ואפילו אם היה המנוח צדיק גמור, יועילו לו להעלותו בגן עדן ממדרגה למדרגה.

לח יש להעדיף לעלות לתורה ביום הפטירה על אב ואם לעליית מפטיר, שהוא עדיף יותר מעליית משלים, שיש בעליית מפטיר נחת רוח לנפש הנפטר יותר מעליית משלים. [ונכון שיכין קודם את קריאת ההפטרה היטב. ואם אינו יודע לקרוא את ההפטרה היטב, לא יעלה למפטיר]. ומכל מקום לא יעשה מריבות בשביל כך, ולכן אם יש אחר המתעקש גם הוא לעלות מפטיר, יוותר בשבילו, והוא יעלה משלים. שיש להתרחק מאד ממחלוקת. [ילקוט יוסף הלכות אבלות מהדורת תשמ"ט עמ' רה, ובמהדו' תשס"ד עמוד תרמ, יחוה דעת ח"ה סימן נט עמוד ער]

לט המנהג אצל הספרדים שהעולה למשלים הוא אומר את הקדיש [ולא כמנהג אשכנז שהשליח צבור אומרו]. וגם מי שיש לו הורים בחיים, יכול לומר קדיש זה. ויש שנמנעים מלאומרו, והשליח צבור או אחד מהקהל אומרים את הקדיש. כי מדינא אין הקדיש שאחר קריאת התורה שייך לא להשליח צבור ולא לעולה. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' מ עמ' תרמב].

מ בן שאביו נפל במלחמה, וכן אב שכול, שיום פקודת השנה חל ביום הכיפורים, נכון לעלות למפטיר בעצם יום הכיפורים, ואם אפשר טוב לעלות גם בשבת תשובה, ואם אינו יכול לרכוש את עליית מפטיר, עקב המחיר שנדבו מהקהל, יוכל לקנות עליית משלים או עלייה אחרת ביום הפטירה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מ' סעיף מ עמוד תרמג]

מא יש מי שאומר שביום היאר-צייט אם מזכיר דבר הלכה בשם אביו, צריך לומר הריני כפרת משכבו. אך אין המנהג כן. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מ' סעיף מא עמוד תרמה]

מב כבר נתבאר שעיקר הנחת רוח שאדם עושה לאביו ואמו אחר פטירתם, הוא במה שיעסוק בתורה במצוות ובמעשים טובים, ובפרט ביום השנה לפטירתם [יאר-צייט] שעל הבן להתחזק יותר בלימוד התורה בהתמדה. [ילקו"י אבלות תשס"ד סימן מ' סעיף מב עמוד תרמה]

מג מי שהוריו נפטרו, יש לו להשתדל יותר ללמוד בשבת ולחדש חידושים בביאור הסוגיות הראשונים והאחרונים, או בעניני הלכה, שגורם להם כבוד גדול בעולם הבא. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מ' סעיף מג עמוד תרמו]

מד גם מי שאביו היה צדיק גדול, או אדמו"ר צריך לנהוג כמנהגי יום השנה הנזכרים לעיל. וביום הפטירה יש לו לומר וידוי ונפילת אפים כרגיל. והנוהגים שלא לומר וידוי ונפילת אפים ביום פקודת השנה (יום הפטירה) של צדיקים ואדמורי"ם, מנהג טעות הוא בידם, ואין להם על מה שיסמוכו, וכל אחד חייב לומר וידוי ונפילת אפים לבדו, ואין בזה לא משום יוהרא ולא משום לא תתגודדו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' מ' עמוד תרמז]

מה בעצם יום החג יש אוסרים להדליק נר נשמה, ביום פקודת השנה או בתוך שנת הפטירה, הואיל ואין צריך להנאת אורו (דשרגא בטיהרא מאי מהני?). ויש מתירים הואיל ויש בו מצוה על כל פנים, ונכון להדליק את הנר נשמה ביום טוב בתוך בית הכנסת, שלכל הדעות יש מצוה להרבות בנרות בבית כנסת, שנאמר: באורים כבדו ה', והמדקדקים נזהרים להדליק את נרות הנשמה סמוך לשולחנות הלומדים כדי לקרות לאורן. [שם סע' מה]

מו מי שמת בארצות הברית ביום אחר חצות היום, וכאן בארץ ישראל הוא לילה, יעשו את היאר-צייט כיום של ארצות הברית, שהעיקר לעשות נחת רוח למת, ובראי מזכה אבא. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מ׳ סעיף מו עמוד תרמח]

מז כשאין בבית הכנסת אלא כהן אחד, ויש לו יאר-צייט, וקנה עליית מפטיר, אף על פי שלכתחלה אין לו לעשות כן, בדיעבד שכבר קנה ויש לו צער אם לא יעלה למפטיר, מותר להעלותו לעליית כהן וגם לעליית מפטיר, ואין צריך להחמיר להוציאו מחוץ לביהכ״נ ולהעלות ישראל במקום כהן. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מ׳ סעיף מז עמוד תרמח]

סימן מא – מתי צריך לשמוע לציווי הנפטר קודם הפטירה

א מי שהוריו בחיים, ורוצה לומר קדיש יתום על אחד ממכריו או קרוביו שנפטר בלא בנים, אם הוריו מתנגדים לכך צריך לשמוע בקולם ולהמנע מלומר קדיש. וכן בן הרוצה לומר קדיש יתום על אמו שנפטרה, ואביו מקפיד על כך, מפני שחושש לדעת ההמון, ואי אפשר לשכנעו שלא יקפיד בזה, אם זה במקום שאין מנהג ידוע כגון בארץ ישראל וגלילותיה, צריך לציית לאב וישאר בשב ואל תעשה שלא לומר קדיש, בין קדיש יתום ובין קדיש דרבנן, [ובאופן כזה ישתדל לחדש חידושי תורה לע״נ אמן]. ורק במקום שידוע המנהג בבירור שלא לשמוע לאביו בזה, יחזיקו במנהגם. ואם אביו נפטר, ואמו מקפדת עליו לבל יאמר קדיש בחייה, לא ישמע לאמו, שכבוד האב שנפטר עדיף יותר מכבוד האם אפילו עודנה בחיים. וכל זה כשהאב מקפיד עליו לומר קדיש מפני שחושש לסכנת חייו, אבל אם בגלל כעסו וקפידתו על אמו מצוהו שלא יאמר קדיש, לא יאבה אליו ולא ישמע לו, שהרי זה כאומר לבנו שיעבור על דברי תורה, שאין שומעין לו. [ילקו״י אבלות סי׳ מא עמ׳ תרמט]

ב בן שהוריו בחיים, מותר לו לעבור לפני התיבה להיות שליח צבור, ואין לו לחוש שהוריו יקפידו עליו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מא סעיף ב עמוד תרנה]

ג מי שציוה על בניו לפני מותו שלא יאמרו עליו קדיש לאחר פטירתו, אפילו יש לו בנים אחרים, ואפילו אם ציוה כן רק לאחד מבניו, לא ישמע לו, וחייב לומר קדיש כנהוג. וכן מי שהורה לפני פטירתו שלא להניח מצבה על קברו, או שיניחוהו ארבעים ושמונה שעות עד קבורתו, אין שומעין לו. וכל שכן שאם ציוה שלא ישבו עליו שבעה, ושלא ינהגו מנהגי אבלות כל שלשים יום, שאין שומעין לו. אבל אם ציוה שלא לכתוב עליו תואירים על מצבתו, שומעין לו, [ובלאו הכי כבר נתבאר דבלאו הכי יש למעט ככל האפשר בכתיבת תואירים על מצבת הנפטר]. ואמנם לענין שמיעת כלי שיר והשתתפות בשמחה במשך הי״ב חודש על פטירת אב ואם, יש אומרים שבזה אם האב מחל על כבודו וציוה לבנו שלא ימנע משמחה במשך הי״ב חודש, והתיר לו להשתתף בשמחות וכדומה, או ללבוש בגד לבן חדש במשך הי״ב חודש, הבן רשאי לנהוג כן. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ מא ס״ג עמוד תרנה]

ד אם האב ציוה על בניו לעשות איזה דבר אחר פטירתו לכבודו, והדבר כרוך בהוצאות, יש אומרים שהבנים חייבים לקיים צוואתו ולהוציא את ההוצאות מדמי הירושה, דאף שכיבוד אב ואם הוא ממון של האב, וכאן הבנים הרי זכו בירושה ונעשה כממון שלהם, מכל מקום לגבי קיום צוואת האב צריכים הבנים לקיים צוואתו ולהוציא את דמי ההוצאות מממון הירושה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מא סעיף ד עמוד תרנז]

ה מי שציוה לאחד מבניו שהוא דוקא יטפל בקבורתו, ולא יתן הטיפול בידי בן אחר כלל, צריכים לקיים דברי צוואתו, ושאר האחים לא יטפלו בקבורתו. אבל יש להם דין אונן, ופטורים מכל המצוות כנזכר לעיל בדיני אונן. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ מא עמ׳ תרנח]

סימן מב – דיני אבלות ברגל ובחול המועד

[שייך לשלחן ערוך סימן שצט]

א מי שמת לו מת קודם הרגל, ונקבר בערב הרגל, ונהג אבלות איזה זמן בערב הרגל, החג מוציא את האבלים מידי שבעה, מפני מצות שמחת החג שהוא עשה דרבים. והיינו קודם יום טוב ראשון של פסח, או יום טוב של שבועות, או יום טוב של סוכות, וכן ראש השנה ויום הכפורים, שגם הם חשובים כרגלים לענין זה, שגם הם נקראים מועדי ה׳. [אבל יום שבת שאין בו דין שמחה אלא דין ״עונג״ אינו מבטל שבעה ושלשים, אבל מצטרף לשבעה ושלשים בלבד]. ואין צריך שינהוג אבלות שעה אחת ממש, אלא די שינהג אבלות איזה רגעים לכל הפחות לפני החג. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מב סעיף א עמוד תרנט]

ב אף שהרגל מבטל ממנו גזרת שבעה, כל זה הוא דוקא משיגיע סמוך לחשכה ממש, ולכן אסור לרחוץ עד הלילה, אבל בלילה שהוא יום טוב מותר לרחוץ כל גופו במים צוננים. או פניו ידיו ורגליו במים חמים אפילו שהוחמו ביום טוב, או כל גופו במים שהוחמו מערב יום טוב. ודוקא חוץ למרחץ, אבל במרחץ אסור. ובאמבטיה פרטית שבבית יש להקל, וכן אם המים הוחמו ביום טוב על ידי דוד שמש, מותר לרחוץ בהם כל גופו ביום טוב. [ודין זה הוא לאו דוקא באבל, אלא בכל גוונא מותר לרחוץ ביום טוב במים שהוחמו ביום טוב על ידי דוד שמש]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מב סעיף ב עמוד תרס]

ג אשה שקבלה עליה קדושת מועד מבעוד יום, ונודע לה שמת לה מת ונקבר, יכולה לשבת באבלות רגעים מספר, ולהפקיע ממנה שבעה ימי אבלות, אף שקבלה עליה קדושת החג, ואין צריך התרת חכם. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מב סעיף ג עמוד תרסא]

ד מי שמת לו מת בערב יום טוב, ונתיירא שמא לא יספיק לקוברו בערב יום טוב, ומסרו לעובדי כוכבים שיוליכוהו לקוברו, כיון שהוציאוהו מהעיר ונתכסה מעיני הקרובים, כבר חלה עליהם אבלות. ואם הוא שעה אחת קודם הרגל, ונהג בשעה זו אבלות, בטלה לה גזרת שבעה, אף על פי שנקבר ביו"ט. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף ד עמוד תרסח]

ה הקובר את מתו לפני הרגל ונהג אבלות, הרגל עצמו מבטל ממנו גזרת שבעה, ונחשב כאילו עברו עליו שבעה ימים, וימי הרגל עולים לו למנין שלשים. ונמצא שכאילו יש לו שבעה ימים לפני הרגל, ושבעת ימי הרגל עצמם הרי י"ד יום, ומוסיף עליהם עוד ט"ז יום כדי להשלים חשבון השלשים. וכל זה בשאר קרובים, שאז הרגל מבטל גם מגזירת שלשים, אבל באביו ואמו צריך דוקא שלשים יום שלימים וגערה על ידי חבריו, ואפילו פגע בו הרגל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף ה עמוד תרנד]

ו אונן ביום טוב שמתו עדיין לא נקבר, לא חלה עליו אנינות, ועליו להשתדל מאד שלא לבכות ביום טוב, משום מצות שמחת יום טוב. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' מב עמ' תרסט]

ז מי שמת לו מת בליל פסח, אם דעתו לקוברו בלילה (על ידי גויים), פטור מכל המצוות הנוהגות בליל פסח. אבל כשדעתו לקברו למחר, אין אנינות חלה עליו, וחייב בכל המצות. ומכל מקום לא יברך שום ברכה מהברכות בעצמו, אלא ישמע הברכה מאחרים. וכן ההגדה והלל טוב ונכון שישמע מפי אחרים. ואם רצה לאמרם בעצמו, רשאי. וצריך להסב כרגיל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב' סעיף ז' עמוד תרע]

ח מי שמת לו מת ביום טוב או בחול המועד, שאינו נוהג שבעה אלא אחר הרגל, בימי הרגל נוהג אבלות בדברים שבצינעא, דהיינו שנאסר ברחיצה בחמין, ותשמיש המטה. ואם יש חשש סביר שיבוא ח"ו להוצאה לבטלה, מותר לו לשמש מיטתו בשבעת ימי הרגל דוקא. וכן אשה אבילה ברגל [שמת אחד מקרוביה ברגל, ויושבת שבעה אחר הרגל], אין לה לטבול בימי הרגל, ומכל מקום אם יש חשש למכשול מצד בעלה, יש להקל שתטבול. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף ח עמוד תרע]

ט בשבעת ימי הרגל יש אומרים שמותר לאבל לעסוק בתורה כהרגלו תמיד. ומכל מקום לכתחלה יש לייעץ לו לעסוק בינו לבין עצמו בדברי תורה במסכת מועד קטן (בפרק אלו מגלחין), או בשלחן ערוך עם נושאי הכלים בהלכות אבלות, שיש הרבה ענינים בהלכה בהלכות אבלות. אך אם על ידי כך שאנו מונעים ממנו ללמוד תורה כהרגלו יבואו לידי ביטול תורה ודברים בטלים, יש להקל לו ללמוד תורה כהרגלו בימי המועד, בפרט אם לומד ברבים ועם חבר. [ילקו"י אבלות סי' מב סעיף ט עמוד תרע. וראה עוד בעמוד ת']

י כבר הורו רבני ירושלים ת"ו, להתיר לאבל בתוך הרגל ללמוד תיקון הושענא רבא ברבים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף י עמוד תרעא]

יא מי שמת לו מת באמצע הרגל, אחר הקבורה יגמור את ההלל בברכותיו, כיון שאינו מתחיל בדיני אבלות רק לאחר החג. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף יא עמוד תרעב]

יב אף הנשים אין נוהגות אבלות ברגל, שהנשים חייבות בשמחת יום טוב. [שם סי' מב סי"ב]

יג אם מת ברגל, לא ידליקו נר בחדר שהמת מונח שם, שמא יבואו על ידי זה לידי הספד ברגל, אלא ידליקו הנר בחדר אחר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף יג עמוד תרעג]

יד מנהג ירושלים ת"ו שאין מברין על מת בחול המועד, זולת על אב ואם, ואז גם לשאר קרובים הנמצאים יש להברות במועד. אבל על מת שהוא משאר קרובים אין להברות במועד. ונכון להברותם במוצאי הרגל עם התחלת השבעה. ואם אינם רוצים לעשות הבראה כלל יש להם על מה שיסמוכו. ובכל יתר ערי הארץ יש להורות לעשות הבראה על כל הקרבים בחול המועד. וכל זה שנקבר בחול המועד, אבל אם היתה הקבורה ביום טוב, על ידי גויים, אין לעשות הבראה במועד, אלא לאחר המועד. וכשעושים הבראה בחול המועד על מת שנקבר בחול המועד, יש לעשותה בעוגות וקפה, ולא בביצים ועדשים כנהוג תמיד, מפני כבוד הרגל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף יד עמוד תרעג]

טו מנהג ירושלים אף לספרדים שלא לקרוע בחול המועד על מת, אלא על אב ואם בלבד, אבל על שאר קרובים קורעים במוצאי הרגל. אבל ביתר ערי הארץ יש להורות כדעת מרן השלחן ערוך לקרוע על כל הקרובים בחול המועד. ומיד לאחר שקרע יחליף את הבגד שקרעו לבגד אחר. וכל זה למת שנקבר בחול המועד, אבל אם נקבר ביום טוב על ידי גויים, אין לקרוע בחול המועד, וכל שכן ביום טוב, אלא קורע לאחר הרגל עם תחלת שבעת ימי האבל. ומכל מקום יש לברך מיד ברכת דיין האמת ביום המיתה, ואם לא בירך קודם הקבורה יברך לאחר הקבורה. ואם עבר יום הקבורה ולא בירך, אינו רשאי לברך בשעת הקריעה במוצאי הרגל. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף טו עמוד תרעד]

טז מי שמת לו מת קודם הרגל, ושגג או הזיד ולא נהג אבלות כלל, יש אומרים שאין צריך להברותו במוצאי החג. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף טז עמוד תרעה]

יז מי שמת לו מת ברגל, ולאחר הרגל מתחיל למנות שבעת ימי אבלות, מניח תפילין ביום הראשון לאבלו, שצערו על המת כבר הוציא בחול המועד. ובשבעת ימי האבלות האבל אסור גם במלאכה. וראה לעיל סי' טז סעיף כג, דמותר לעשות בצינעא בתוך ביתו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן מב סעיף יז עמוד תרעה]

יח שנה שחל שביעי של פסח בערב שבת, ויום אסרו חג חל בשבת, האבלים יושבים שבעה מיד במוצאי שבת, והשבת עולה למנין שבעה, ויוצאים מהשבעה ביום ו׳ בבוקר, שמקצת היום ככולו.[ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מב סעיף יח עמוד תרעה]

יט מי שנהרג בסוכות, וקרוביו קבלו את הידיעה על כך בימי החג, ביום י״ח לחודש תשרי, וישבו שבעה לאחר שמיני עצרת, כפי הדין יש לחשוב את יום השלושים מיום קבלת הידיעה, ומותר להסתפר ביום י״ז בחשון שהוא יום השלשים לקבלת הידיעה, שמקצת היום ככולו. וכל זה כשנמסרה להם הידיעה בחול המועד, אבל אם לא נודע לקרוביו אלא לאחר החג, אף על פי שהאסון אירע כמה ימים לפני כן, אינם מונים שבעה ושלשים אלא מיום שנודע להם, שיום שמועה קרובה כיום קבורה. ומכל מקום הלימוד שנוהגים לעשות בליל השלשים, יש לעשותו בליל ל׳ לקבורה, אם ידוע מתי יום הקבורה. [ולגבי אב ואם ראה להלן]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מב סעיף יט עמוד תרעה]

כ נהג אבלות שעה אחת קודם חג הסוכות [אחר קבורה] בטלה ממנו גזרת שבעה, ונחשב גם למנין שלשים כאילו עברו עליו שבעה ימים, ואחר כך החג עצמו הוא שבעה ימים, הרי י״ד יום, ושמיני עצרת נחשב כאילו עברו עליו עוד שבעה ימים, הרי כ״א יום, ויום שני של עצרת הרי כ״ב, ומשלים עליהם ח׳ אחרים. והני מילי לשאר קרובים, אבל על אביו ואמו מונה שלשים יום, ואסור לו להסתפר עד שיגערו בו חבריו, אפילו אם פגע בו הרגל אחר שלושים יום, אינו מבטל גזרת שלשים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד עמוד תרעז]

כא מי שנפטר בחול המועד סוכות, ונקבר, שאבלות של שבעה מתחילה רק לאחר החג, ואבלות שלשים מיום הקבורה, יש אומרים שאין לחשוב את יום שמיני עצרת כשבעה ימים לענין מנין שלשים, ויש חולקים ואומרים שיום שמיני עצרת נחשב כשבעה ימים לענין אבלות של שלשים, דאף על פי שעדיין לא התחיל לישב שבעה, מכל מקום לענין גזרת שלשים מקילין ומחשיבים את יום שמיני עצרת כשבעה ימים. וכן עיקר לדינא. שהלכה כדברי המיקל באבל, ועולה למנין שבעה להשלמת שלשים ימי אבלות, שמכיון שאין כאן מנהג ברור להחמיר בזה, אזלינן לקולא בדיני אבלות. [אבל באב ואם בעינן שלשים יום תמימים]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מב עמ׳ תרעז. יביע אומר ח״ט חיו״ד סי׳ מז עמוד שנב]

כב כבר ביארנו שהאבל על אביו או על אמו, ופגע בו הרגל בתוך שלשים, אין לו להסתפר בערב יום טוב, ואף על ידי גערה לא מהני, שאין להקל בזה, ובעינן דוקא שלשים יום ושיגערו בו חבריו, ואף בגילוח הזקן ראוי להחמיר שהוא גם כן בכלל איסור תספורת לאבל. ומכל מקום כשיש צורך גדול, יש להקל בגילוח הזקן בלבד, בערב יום טוב, לאחר שיגערו בו, אבל בגילוח הראש אין להקל, ומנהג ארץ ישראל ידוע ומפורסם להצריך שלשים יום בפועל, [ומקצת היום ככולו]. ואין הרגל מבטל גזרת שלשים והגערה, ורק בשמועה רחוקה על אביו ואמו, ופגע בו הרגל בתוך שלשים, מותר להסתפר בערב הרגל אחר הגערה, ובחו״ל כשאין מנהג ידוע להחמיר אפשר להקל. [ילקו״י אבלות תשס״ד עמ׳ תרעח]

כג אבל על אביו או על אמו, ששלמו שלשים יום של אבלו בתוך ימי חול המועד, וגערו בו, מעיקר הדין מותר לו להסתפר ולגלח בחול המועד. [ילקו״י אבלות תשס״ד עמ׳ תרעט]

כד הרואה בית הקברות ביום טוב או בחול המועד, אחר שעברו ל׳ יום מזמן שראה בית קברות של יהודים, מברך ברכת ״אשר יצר אתכם וכו׳״. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשמ״ט עמ׳ פד, ובמהדורת תשס״ד סימן מב סעיף כד עמוד תרפ].

כה פשט המנהג בחוץ לארץ שלא להתאבל ביום טוב שני של גלויות על שום מת, אפילו אם הוא יום מיתה וקבורה, שהעיקר כמו שכתב מרן השלחן ערוך ביורה דעה בזה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מב סעיף כה עמוד תרפ]

כו אם קבר את מתו שבעה ימים קודם הרגל, ונהג בהם שבעה, הרגל מבטל ממנו גזירת שלושים, אפילו אם חל יום שביעי בערב הרגל, דמקצת היום ככולו, ועולה לכאן ולכאן. ומותר לכבס ולהתרחץ ולהסתפר בערב הרגל. והא דרגל מבטל גזרת שלשים, הוא דוקא בשאר קרובים, אבל על אביו ואמו אסור להסתפר עד שיגערו בו חבריו אפילו פגע בו הרגל אחר ל׳ יום אינו מבטל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מב סעיף כו עמוד תרפא]

כז על שאר קרובים אם חל יום שמיני שאחר שבעה ימי אבלות ביום שבת, מותר להסתפר ולהתרחץ ולכבס בערב שבת, ואם לא גילח בערב יום טוב או בערב שבת, מותר לגלח אחר הרגל שכבר נתבטל ממנו גזירת שלושים. אבל בחול המועד לא יגלח, כיון שהיה אפשר לו לגלח קודם המועד. ואם חל שביעי של יום השבת בערב הרגל, אסור לגלח בערב שבת. ומותר לגלח אחר הרגל או בחול המועד. כיון שלא היה יכול לגלח קודם הרגל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מב סעיף כז עמוד תרפא]

כח נהג אבלות שעה אחת לפני חג השבועות, נחשב לו כמו שישב שבעה ימי אבלות, והחג עצמו נחשב לעוד שבעה ימים, הרי י״ד יום, ומשלים עליהם ט״ז אחרים ומסיים גזרת שלשים. וכל זה בשאר קרובים, אבל על אביו ואמו צריך להשלים שלשים יום ולהסתפר רק אחר שלשים ואחר גערה. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשס״ד סי׳ מב סעיף כח עמוד תרפא]

כט נהג אבלות שעה אחת לפני ראש השנה, בטלה ממנו גזירת שבעה ימי אבלות, דראש השנה נחשב כרגל. ויום הכיפורים מבטל גזרת שלושים, ומגלח ערב יום כיפור. והוא הדין לקובר מתו בג׳ תשרי, שמגלח בערב יום הכפורים. וגם זה רק בשאר קרובים ולא באביו ואמו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מב סעיף כט עמוד תרפא]

ל נהג אבלות שעה אחת קודם יום הכפורים, בטלה ממנו גזרת שבעה מפני יום הכפורים, וגזירת שלושים מבטל ממנו החג, ומגלח בערב חג סוכות. [בשאר קרובים]. ובערב יום הכפורים יכול להתרחץ סמוך לחשיכה, כיון דלא אפשר בלילה דומיא דכיבוס. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מב סעיף ל עמוד תרפב]

לא יום טוב שחל בשבת, כיון שאי אפשר לרחוץ במים חמים בלילה, יש אומרים שמותר לאבל להתרחץ קודם שחשכה, אחר תפלת מנחה. ויש אומרים שכיון שיכול להתרחץ בליל שבת בצונן, אין להקל להתרחץ בחמין ביום טוב. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ מב עמ׳ תרפב]

לב הקובר מתו בחול המועד נוהג דין אנינות כל זמן שהמת לא נקבר, ולאחר שנקבר נוהג דברים שבצינעא, והרגל עולה למנין שלושים בשאר קרובים, כמו שנתבאר. ומתעסקים ברגל לנחמו ולפייסו בדברים. ואחר הרגל מתחיל למנות שבעה, ולכשיכלו שבעה למיתת המת, אף על פי שעדיין לא כלו שבעה ימי אבלות, מלאכתו נעשית על ידי אחרים בבתיהם. [שם עמוד תרפב]

לג אם המת נפטר כמה ימים סמוך לרגל, וקמו מהשבעה בערב הרגל, וליל יום השביעי לפטירה חל בחול המועד, יש לערוך את האזכרה בלימוד והשכבה וכו׳ כפי שנוהגים לערוך לעילוי נשמת הנפטרים, בחול המועד, ולא לדחות את האזכרה לאחר החג. וכן אם יום השלשים לפטירה חל בימי החג, יש לערוך את האזכרה בלימוד והשכבה וכו׳ בימי החג, ובזה לא שייך לומר דרגל מבטל מהאבל. שאין הרגל מבטל שבעה ושלושים אלא לגבי החיים, ששמחת הרגל מבטלת ודוחה את האבלות, אבל מה שעושים לכבוד הנפטרים ולעילוי נשמתם, אין הרגל מעלה ומוריד כל כך, וכמבואר בפוסקים כן לענין קדיש והדלקת נר נשמה, כך הדין לענין אזכרה, שצריכה להיות בליל השבעה ממש, אפילו בחול המועד, וכן בליל השלושים ממש. וכן מנהגינו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד, עמוד תרפב. יביע אומר חלק ד׳ חיו״ד סימן מב]

לד מי שבאה לו שמועה רחוקה על אביו או על אמו, ובתוך ל׳ יום פגע בו הרגל, יש אומרים שלענין גזירת ל׳ נוהג על אביו ואמו בתספורת כל שלשים עד שיגערו בו חבריו, ויש אומרים שגם לענין תספורת יכול להסתפר בערב הרגל. וכן עיקר. [שם סי׳ מב עמוד תרפד]

לה לא יעורר אדם על מתו שלשים יום קודם הרגל. וכל זה באבלות ישנה, שהוא אחר שלשים יום מהרגל, אבל באבלות חדשה שהיא בתוך שלשים יום לרגל, מותר להספידו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מב סעיף לה עמוד תרפה]

סימן מג – הנהגות האבל במעגל השנה

א מותר להתענות ביום פטירת אביו או אמו, בימים שבין יום הכפורים לסוכות, לדעת השלחן ערוך.[ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מג סעיף א עמוד תרפז]

ב יש אומרים שמותר לאבל בערב יום הכיפורים לשבת בסעודה המפסקת על כסא או ספסל, ויש חולקים. והמיקל בזה לא הפסיד. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ מג ס״ב עמ׳ תרפז]

ג מותר להתענות בימי ניסן תענית של יום הפקודה (יאר-צייט) של אביו או אמו, אף על פי שאין תענית זה חיוב רק מנהג טוב. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מג סעיף ג עמ׳ תרפז]

ד אבל תוך י״ב חודש על אביו ואמו, או תוך שלשים על שאר קרובים, שהוא בכור, מותר ללכת לסיום מסכתא בערב פסח להפקיע עצמו מתענית בכורות. אבל אם הוא בתוך שבעה ימי אבלות, אין להקל, ויפדה התענית בצדקה, אם הוא חלש וקשה לו התענית, ויבוא להתבטל מהסדר של ליל פסח. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מג סעיף ד עמוד תרפח]

ה כבר נתבאר שביום השנה נוהגים לעלות לקבר אב או אם, לומר שם פרקי תהלים וכו׳. ואם חל יום פטירת אביו או אמו בחול המועד סוכות, או חול המועד פסח, אין ראוי לעלות לקבר ביום הפטירה בחול המועד, מפני שמגיעים לידי צער ובכי. אלא יקדים את ההליכה לקבר לפני החג. ואם אי אפשר לו לילך לשם קודם החג, יבקר אחר החג. ומכל שכן שאין להתענות ביום פקודת השנה בימי חול המועד. אבל מותר ללכת לקברי צדיקים בחוה״מ. [ילקו״י אבלות סי׳ מג עמ׳ תרפח. ושם שלא ללכת לקברות צדיקים כשהוא על חשבון לימוד תורה]

ו אם יום הפטירה [יום השנה] חל בראש חודש מותר לילך לבית הקברות. וביום השביעי לאבלות, אם האבלים מכירים בעצמם שלא יגיעו לידי בכי בעלותם לקבר קרובם, מותר להם לעלות לקבר, אבל אם יגיעו לידי בכי, ידחו את העליה לקבר לאחר ראש חודש. ואין להקדים את העליה לקבר באמצע שבעה ימי אבלות. ואמנם אבל שיוצא לחוץ לארץ מיד בבוקר של יום השביעי לאבלות, מיד עם צאתו מהאבלות, ואין לו אפשרות לבקר בקבר ביום השביעי, יש להקל לו לצאת מביתו ולעלות לקבר ביום השישי לאבלות. [שם עמ׳ תרפט]

דין אבלות בחנוכה

א מי שנפטר לו מת בימי החנוכה, נוהגים בהם כל דיני אבלות לדברי הכל, וקורעים על הקרובים, וכן מבקרים ומנחמים את האבל בחנוכה. ויש מקומות שנהגו שהאבלים על אב ואם, אינם אומרים קדיש בחנוכה, אך הוא מנהג גרוע, ואם אפשר לבטלו בהסברה נעימה, הנה מה טוב, ואם לאו לא יבטלוהו ביד חזקה, מפני המחלוקת. [ילקו״י אבלות סי׳ מג עמ׳ תרצ]

דין אבלות בפורים

א אין אבילות נוהגת בפורים בפרהסיא, אבל דברים שבצינעא נוהג. וגם מי שמת לו מקרוביו בפורים, והוא יום מיתה וקבורה, אינו נוהג אבילות בפרהסיא. ולכן האבל תוך שבעה ינעל מנעליו בפורים, ויחליף את בגדיו העליונים לכבוד פורים, וילבש בגדי שבת, ואינו קורע את אותם בגדים שלובש לכבוד פורים. ואפילו אם הוא אבל על אביו או על אמו. ורשאי האבל ללכת לבית הכנסת להתפלל ולשמוע מקרא מגילה. והאבל אסור ברחיצה ובתשמיש המטה בפורים, שדין יום הפורים כדין יום שבת, ויום פורים עולה לו למנין שבעה ימי אבלות. ואין הבדל בכל זה בין אם חל פורים ביום הראשון לימי אבלו, לבין אם חל בשאר הימים. ומכל מקום אינו אוכל סעודה ראשונה משלו, אלא מברין אותו גם בפורים משל אחרים. וטוב להברותו על ידי קפה ועוגות, ולא בביצים ועדשים, כמו שעושים כן בחול המועד. ובירושלים נוהגים שאין מברין בפורים אלא על ואם בלבד, כמו בחול המועד.

[ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ מג סעיף א עמוד תרצא]

ב יש אומרים שאבל בתוך י״ב חודש לאב או לאם, ובתוך שלשים יום לשאר קרובים, לא יקרא המגילה בצבור, מפני ברכת שהחיינו הנאמרת בשמחה, והאבל אסור בשמחה. ויש חולקים ואומרים שהאבל רשאי לקרות המגילה בצבור ולברך שהחיינו. וכן עיקר כסברא אחרונה. ואפילו להמחמירים אם האבל הנ״ל הוא שליח צבור קבוע בבית הכנסת, ואין בבית הכנסת בקי בקריאת המגילה כמוהו יכול לקרוא את המגילה בצבור עם כל הברכות. וכ״ש שאם קורא המגילה לעצמו, או שקוראה בביתו להוציא את הנשים ידי חובתן, מברך גם ברכת שהחיינו לכל הדעות. [ילקו״י שם מהדו׳ תשמ״ט עמ׳ רמג, ובתשס״ד עמוד תרצב ותרצד]

ג יש מי שאומר שאין לאבל בתוך י״ב חודש על אב ואם להיות שליח צבור להוציא את הצבור השרוי בשמחה ידי חובת מקרא מגילה, וכן בתקיעת שופר, אין ראוי שאבל יוציא ידי חובה את הצבור. אולם מנהגינו פשוט שהאבל יכול להוציא ידי חובה אחרים גם במקרא מגילה הנאמרת בשמחה. ואסור שהאבל יתקע בשופר, ואחר יברך על התקיעות ברכת שהחיינו, דנראה כמי שמראה אבלות בפרהסיא. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ מג עמ׳ תרצד]

ד אבל שהוא עני, מותר לשלוח לו מתנות לאביונים בפורים, אפילו בתוך שבעה ימי אבלות, כיון שהוא צדקה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מג סעיף ה, עמוד תרצה]

ה האבל תוך שבעה חייב לשלוח מנות לחבירו. [ילקו״י תשס״ד עמו׳ תרצה. ובמהדורת תשמ״ט עמו׳ רמד]

ו מי שהוא אבל בתוך שנים עשר חודש על אביו ועל אמו, מותר לשלוח לו משלוח מנות. והאשכנזים נוהגים שלא לשלוח מנות לאבל בתוך שנים עשר חודש על אביו ועל אמו. ולכל הדעות מותר לתת מתנות לאביונים לאביון שהוא אבל, ואין להחמיר בזה כלל. ומי שהוא אבל בתוך שבעה, אינו נוהג אבלות בפורים בדברים שבפרהסיא, אבל דברים שבצינעא נוהג, וכדין אבלות בשבת. [הרמ״א בסימן תרצו אסר לשלוח מנות לאבל תוך י״ב חודש. וכ״כ מרן ואמו״ר בקול סיני. וכן נתבאר במהדו״ק של ילקו״י אבלות, ובילקו״י מועדים. אולם בנהר מצרים כתב שמאחר ודין זה לא הזכר בש״ע, אנו אין מנהגינו כן. וראה בילקו״י על הלכות אבלות מהדו׳ תשס״ד עמ׳ תרצה]

ז אבל שהוא מומחה לנגינה, והוא אומן בכלי שיר, ונמצא בתוך י״ב חודש לאב או לאם, מותר לנגן לכבוד פורים ולכבוד סעודת מצוה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ מג עמוד תרצו]

ח מי שמת לו מת משבעה קרובים בפורים, ועדיין לא נקבר המת, אף על פי שהוא אונן, מותר לו לאכול בשר ולשתות יין ביום פורים. שאין עשה של אבלות דיחיד דוחה עשה של רבים מדברי קבלה לשמוח בפורים. ויש אומרים דכל זה ביום, אבל בליל פורים אין לאונן לאכול בשר ולשתות יין, שאין מצות שמחה בפורים אלא ביום. ויש חולקים ומקילין בזה גם בליל פורים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד רמו, ובמהדורת תשס״ד סימן מג סעיף ט עמוד תרצו]

ט יש אומרים שהאונן ביום פורים חייב במקרא מגילה בקריאת שמע ובתפלה, שאין דין אונן בפורים. וכן אם שמע מקרא מגילה בזמן אנינותו, יש אומרים שאינו חייב לחזור ולשמוע מקרא מגילה אחר קבורה. ומכל מקום לדינא נכון שישמע המגילה מאחר. [ילקו״י אבלות מהדורת מהדורת תשמ״ט עמוד רמו, ובמהדורת תשס״ד סימן מג סעיף י עמוד תרצז]

י אם קוברים את המת בליל פורים, נכון שלא יקרא האונן קריאת המגילה ולא יקרא קריאת שמע ויתפלל אלא עד אחר הקבורה. ואם שמע קריאת המגילה קודם הקבורה, יחזור ויקראנה אחר הקבורה בלי ברכה. ואם קוברים את המת ביום פורים, אם יש שהות להתפלל ולשמוע קריאת המגילה אחר הקבורה, יעשה כן, ואם לאו, ישמע קריאת המגילה מאחר, ויקרא קריאת שמע ויתפלל. ואחר הקבורה יחזור ויקרא את המגילה בלי ברכה. וצריך לקרוע את בגדיו אחר הקבורה, ולאחר מכן יחליף את הבגד שקרע וילבש בגדים אחרים של שבת, בבגדים העליונים בלבד. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשס״ד סי׳ מג עמ׳ תרצז]

יא האבל חייב בכל מצוות הפורים, קריאת המגילה, משלוח מנות, מתנות לאביונים וסעודת פורים. וכמבואר בסעיף ה׳. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מג סעיף יב עמוד תרצז]

יב כבר נתבאר שאין מספידין בפורים, אלא רק לתלמיד חכם בפניו, דהיינו בשעת ההלוייה. ואפי׳ תושבי הפרזים העושים את יום הפורים בי״ד אדר, אסורים בהספד ביום ט״ו אדר, וכן תושבי ירושלים העושים את יום הפורים בט״ו אדר, אסורים בהספד ביום י״ד אדר, והוא הדין שאסורים בתענית

ביום פטירת אב ואם. אבל תענית חלום מותר להתענות בפורים, ויתענה יום אחר לכפר על כך שהוצרך להתענות בפורים. [שם עמוד תרצח]

סימן מד – דין אבלות בחתן

א חתן שכנס ואחר כך נפטר לו מת מקרוביו, או שנמצא באמצע שבעת ימי החופה שלו ומת לו אחד מקרוביו, על החתן להשלים שבעת ימי המשתה, ורק אחר כך לנהוג אבלות. ויקרע רק אחר שיעברו שבעת ימי המשתה, אבל ברכת דיין האמת יברך מיד, שאין ברכה זו קשורה לקריעה. ויוכל להצטרף לאביו, שהוא גדול הבית, ולקום מהאבלות עמו, אם עדיין גדול הבית נוהג אבלות. אולם אם האבלים יוצאים מהאבלות קודם שהחתן סיים את יום השביעי שלו, אינו מצטרף לגדול הבית לצאת מהאבלות, אלא נוהג שבעת ימי אבלות בערב, לאחר שמסיים את יום השביעי של ימי המשתה שלו.[ילקו״י אבלות עמוד תרצח]

ב חתן שאביו או אמו נפטרו באמצע שבעת ימי המשתה שלו, שאינו נוהג אבלות, מותר לו להסתפר בכל שבעת ימי המשתה שלו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ מד ס״ב עמוד תש].

ג יש להתיר לחתן אבל לעסוק בתורה כל שבעת ימי המשתה שלו. [ילקו״י אבלות עמוד תש]

ד במעשה שהיה בחתן שנשא אשה ולאחר יומיים מת אחיו ונקבר, והמשיך החתן שבעת ימי המשתה שלו, כפי הדין, כשבא לנהוג אחר כך אבלות הרי זה מצטרף עם גדול הבית וקם מהאבלות עמו, ואינו צריך לישב שבעה ימי אבלות לעצמו. וכמבואר לעיל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד רלד, ובמהדורת תשס״ד סימן מד סעיף ד עמוד תש]

ה חתן הנמצא בתוך שבעת ימי המשתה שלו, ומת לו מת מקרוביו, ובטרם שנגמרו ימי המשתה שלו הגיע הרגל, הרגל מפסיק את אבילותו, כיון שגם בשבעת ימי המשתה נהג דברים שבצינעא, ואחר הרגל אינו צריך לישב שבעה. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות, מהדורת תשס״ד סימן מד סעיף ה׳, עמוד תש. יביע אומר חלק י׳ חיו״ד סימן נח דף שפג טור ב]

ו כלה אבלה שעתידה להנשא אחר כלות שבעת ימי האבל, יכולה להפסיק בטהרה ולמנות שבעה נקיים באמצע ימי אבלה. ויש מי שכתב שלא יועילו לה שבעה נקיים משום חימוד בתוך ימי אבלה, ולא תראה דם חימוד כי אם אחר ימי אבלותה, ולכן הצריך שתספור שבעה נקיים רק אחר כלות ימי האבל. אולם חומרא יתרה היא, והסברא נותנת שגם האשה שהיא אבלה, ביודעה שהיא נכנסת לחופה אחר ימי אבלה, שייך בה חימוד. ולכן גם אבילה שתבעוה להנשא תוכל תספור שבעה נקיים מיד, גם בימי אבלה. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות, מהדורת תשס״ד עמוד תשג. יביע אומר ח״י חיו״ד סימן נח אות כג דף שפג טור א]

ז חתן שהעמידו לו חופה וברכו שבע ברכות ביום רביעי לפני השקיעה, והחתן התייחד עם הכלה, ועשו הסעודה רק בליל חמישי, ואירע לו אבל, יש למנות בשבעה ימי המשתה, גם את יום רביעי, ואחר כך יתחיל למנות שבעה ימי אבלות, וכן לגבי צירופו של החתן, בתום שבעת ימי המשתה, אל גדול הבית, כדי לצאת מהאבלות, הדין כאמור. [שם עמ׳ תשד].

ח חתן בתוך שלשים לאבלו, ולא קיים פריה ורביה, מותר לו לישא אשה ולהביא תזמורת של כלי שיר עם ריקודים ומחולות ביום חתונתו וביום שמחת לבו, כי עיקר שמחת חתן וכלה היא עם כלי שיר. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מד ס״ח עמוד תשד. יביע אומר ח״ה (חיו״ד סי׳ לא). וע״ע בח״ז חיו״ד סי׳ מא שהביא מי שהעיר שיש לחלק בין חתן בתוך שלשים לאבלו, לתוך י״ב חודש לאחר שלשים, והעלה שאין חילוק בדבר. ושם אות ב׳ אם שייך לומר בנ״ד הואיל ואשתרי אשתרי].

סימן מה – דיני הקבורה

[שייך לשלחן ערוך סימן שסב]

א הנותן את מתו בארון ואינו קוברו בקרקע, עובר משום מלין את המת. אבל אם נתנו בארון וקברו בקרקע עם הארון, אינו עובר משום הלנת המת. וטוב יותר לקבור את המת בקרקע ממש בלא ארון, דטוב הוא לשכב על הקרקע, וכמו שנאמר, כי עפר אתה ואל עפר תשוב. וכן נהגו בירושלים, שהמתים המובאים בארונות מחוץ לארץ להקבר בירושלים, מוציאים אותם מן הארון וקוברים אותם בקרקע, ואנשי החברא קדישא מכינים חומר חיטוי [ליזול] להעביר את הריח אם יהיה. ומה שיש הרוצים לשנות מן המנהג לקוברו עם הארון, יש בזה משום פגיעה בכבוד המתים, שבודאי רצונם להטמן באדמת ישראל, ועוד שהוא נגד המנהג המקובל בישראל. ולכן יש לעמוד על המשמר שלא לשנות דבר מן המנהג הקודם, ולא לפרוץ בכגון אלה במנהגי ישראל הקדמונים. ואם דרך אותה מדינה לקבור בארון, כמו בערי אירופא, נכון לנקוב קרקעית הארון לארץ שיגיע לעפר. אך אין זה אלא למצוה לתועלת הנפטר ואינו לעיכובא. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשס״ד סי׳ מה עמ׳ תשה]

ב נותנים המת על גביו ופניו למעלה, כאדם שהוא ישן. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשס״ד סי׳ מה ס״ב]

ג אין קוברים ב׳ מתים זה בצד זה אלא אם כן היה דופן הקבר מפסיק ביניהם, ולא המת בצד עצמות, ולא עצמות בצד המת. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד עמוד תשה]

ד אין קוברים רשע אצל צדיק, אפילו רשע הרבה אצל רשע קל. וכן אין קוברים צדיק וכשר בינוני אצל חסיד מופלג. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מה סעיף ד עמוד תשה. יביע אומר חלק י׳ חיו״ד סימן מט עמוד ש. ושם בדין ספק בהלכה למשה מסיני אם הוא לחומרא או לקולא].

ה יהודי תלמיד חכם וירא שמים, שקנה קבר בחיים חיותו, וכשנפטר קברו אותו בקברו אשר קנה בחייו, וכשעלו האברכים בניו ביום השבעה לבית הקברות כנהוג, חשכו עיניהם בראותם שקברו לידו לפני יומיים שלשה, איש חילוני ידוע, מחלל שבת בפרהסיא, והביעו תרעומת באזני מנהלי החברא קדישא, כי מדוע עשו כן, והודו שאכן טעות היתה בידם, מותר מן הדין לפנות את הרשע מקברו, לקוברו רחוק משם. [ילקו״י שם עמ׳ תשה. יבי״א שם].

ו אסור לקבור גוי או גויה בבית עלמין יהודי. ויהודי החי עם גויה [או הנשוי עמה בנישואין אזרחיים], המבקש לרכוש חלקת קבר בחיים, עבורו ועבור הגויה שחי עמה, בודאי שאסור בהחלט למכור לו את חלקת הקבר, כי לא די לו בכך שאין לו מוסר כליות לשוב בתשובה, עוד הוא מבקש בעזות מצח שאשתו הגויה תיקבר על ידו לאחר מיתתם, בבית הקברות היהודי, כדי שתשאר לו מנחת זכרון מזכרת עון. והדרך פתוחה לפניו שיקבר עמה בבית קברות נוצרי. אבל חלילה לנו להרשות דבר כזה לקבור גויה בבית קברות יהודי. ואם האיש הזה יש לו מהלכים אצל איזה כמה מחברי ועד הקהלה בחוץ לארץ, הלוחצים מאד לעשות כן, יש לקבור את הנ״ל בסוף בית הקברות היהודי בהפסק גדר ומחיצה בגובה מטר אחד. [ילקו״י על הלכות אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ מה סעיף ו עמוד תשט]

ז חלקה שנקברו בה נפלים או ילדים קטנים לפני למעלה משלשים שנה, ואין ידוע אם בכל השטח קבורים, או רק בחלק ממנו, ומוכרחים לקבור שם מתים אחרים, מחסרון מקום קבורה, נראה שבשעת הדחק מותר לתת על החלקה הזאת עפר ויציקת בטון בגובה ששה טפחים, כחצי מטר, ולקבור על העפר הזה מתים אחרים. והוא הדין שבמקום דוחק גדול יש להתיר לקבור נפטרים על החלקה של הגניזה, לאחר יציקת בטון ומילוי בעפר על החלקה של הגניזה, ובין הנפטרים לגניזה יהיה הפסק לא פחות משש טפחים. [שם סי׳ מה]

ח בית קברות ישן שנתמלא קברים, ואין השלטונות מאפשרים להקצות שטח נוסף לבית הקברות, וברצון החברא קדישא לשפוך עפר ולבנות שם כתלים עבים, ולקבור המתים בתוך כוכים, אשר יחפרו אותם בעובי הכתלים, כמו שהיה בזמן חכמי התלמוד, העיקר לדינא שמותר לקבור בכוכין. בהפסק עפר בגובה ששה טפחים בין זה לזה. [ילקו״י אבלות סי׳ מה סע׳ ח עמוד תשי. יביע אומר חלק ט חלק יורה דעה סימן לד עמוד שלה]

ט חולה שהיה לו מכה ברגלו, והוצרך לעשות ניתוח ולחתוך את הרגל, או כל אבר אחר, יש אומרים שאינו מחוייב לקבור אותו רגל או אבר, ויש חולקים. ולכן טוב ונכון לעשות כן, וכן הדין בנפלים.[ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ מה עמ׳ תשיא. יבי״א ח״ג דף קפד: יו״ד סי׳ כב אות כ]

י מי שחלה ברגלו ועלה בו נמק, והוצרכו הרופאים לקטוע לו את הרגל, וקברו את הרגל במקום מסויים, ולאחר שנים נפטר לבית עולמו, ואחר שנקבר נזכרו מענין הרגל הקטועה, מותר לפתוח את הקבר עד מקום הלבנים שלמעלה מגוף הנפטר, ולהניח שם את אבר הנפטר, עם בקשת מחילה מהנפטר בעת פתיחת הקבר ולהתנצל שזה נעשה רק לכבודו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ מה ס״ק עמוד תשיא. יביע אומר ח״ט חלק יורה דעה סי׳ לה עמוד שלה].

יא יש מקומות שנוהגים שבבית קברות חדש, שעדיין לא נקבר בו אדם מעולם, שוחטים תרנגול בלי ברכה, וקוברים אותו אצל רגלי הנקבר הראשון, ואין לחוש בזה משום דרכי האמורי. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מה סעיף יא עמוד תשיב. יחוה דעת ח״ו סימן נ]

יב בית קברות יהודי בחו״ל, שהחברה קדישא בעצת כמה בעלי בתים רוצים לשנות מן המנהג הקיים עד כה, ולהנהיג שמכאן ולהבא יעמידו המצבות בראש הקברות בלבד, ואת שאר השטח יזרעו דשא ועשב כעין גינה רחבת ידים, העיקר לדינא שאסור לשנות מן המנהג הקיים, שיש סכנה לחיים אם משנים בהלויית המתים ובקבורתם ממה שנהגו, וחמירא סכנתא מאיסורא. ועוד, שיש אומרים שיש בזה גם משום התדמות למנהגי העכו״ם, ועוברים על מה שנאמר ובחקותיהם לא תלכו. [ילקו״י אבלות במהדורת תשמ״ט עמוד רצט, ובמהדורת תשס״ד סי׳ נ׳ סי״ב, עמוד תשיג. ויביע אומר חלק ז׳ חלק יורה דעה סימן לד]

יג קוברים מתי גויים משום דרכי שלום, (וחלילה לקברם בבית קברות של ישראל). ואף על פי כן צריך להזהר שלא יכנס בעת ההלויה לכנסיה שלהם, שדרכם להכניס את מתיהם לשם ולהתפלל עליהם, שזה בית עבודה זרה ממש, ואין להקל בזה כלל. [ילקו״י שם עמ׳ תשיד]

יד בדבר השערוריה שקברו על ידי רמאות אשה נוצריה בבית העלמין של יהודים בראשון לציון בארץ ישראל, ושופטי בית המשפט העליון של הערכאות, שהם חילוניים גמורים, פסקו שיש להשאירה בבית הקברות של ישראל, ואסרו להוציא את גופתה לקוברה בבית הקברות של הנוצרים, ודחו בקשת החברא קדישא להוציאה משם, וידוע שאנו בגלות בין השופטים החילוניים, ובעוה״ר על פיהם יקום כל ריב וכל נגע, אם אפשר לעשות גדר ומחיצה סביב קברה, יעשו כן, ואם לאו, נכון שקרובי המתים היהודים שבתוך ד׳ אמותיה, יפנו את עצמות המתים שלהם, ולקברם כראוי בתוך עמם, שהרי אין קוברים צדיק אצל רשע, ויש צער גדול למת מכך. וגם הוא בזיון להיות קבור ליד נוצריה, וכמו שכתב בספר החסידים. ולכן אין לחוש בזה משום חרדת הדין, דטבא עבדינן להו, לבל ישכנו אצל טומאה רצוצה זו, ועליהם תבא ברכת טוב. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ מה עמוד תשיד. ואמנם במעשה שאירע בנידון הנד׳, אזרו אומץ ב׳ אנשי חברא הקדישא והוציאו את גופת הנפטרת, והעבירוה למקום אחר, ונענשו על כך מטעם השלטונות בארץ, למאסר ממושך. ותהי משכורתם שלימה מאת ה׳].

טו אשה אלמנה שנשאת לאחר, ויש לה בנים משניהם, ונפטרה לאחר מות בעלה השני, עדיף לקוברה אצל בעלה הראשון, שהרי מבואר בזוהר הקדוש, ובחונים עליו, שבתחיית המתים אשה שנישאת לשנים בזה אחר זה, חוזרת לבעלה הראשון. ואמנם אם האשה ציוותה בפירוש לקוברה אצל בעלה השני יש לעשות כצוואתה. [ילקו״י אבלות סי׳ מה עמ׳ תשטו].

סימן מו – באיזה בגדים קוברים את המת, ומדיני הטהרה

[שייך לשלחן ערוך סי׳ שב]

א נהגו לקבור בתריכים לבנים, ואין לשנות. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מו עמ׳ תשטו].

ב במקומות שהחברא קדישא אינן מוצאים נשים יהודיות המוכנות לשמש כחברא קדישא לנשים נפטרות, מותר להפעיל נשים נכריות להתעסק בנפטרות להרחיצן ולטהרן, ולהלבישן תכריכים על ידי הנחיות מתאימות לכך. אבל אין להתיר לעשות כן על ידי חברה קדישא של גברים, ואפילו על ידי סדין נכון להמנע, כמו שאמרו חז״ל הרחק מן הכיעור והדומה לו. ועל כל פנים אין ספק שמצוה וחובה להשפיע בדרכי נועם לארגן נשים יהודיות להתעסק בנשים נפטרות, על ידי הסברה נאותה ולהודיען גודל מצות גמילות חסד של אמת, וכמו שנהגו כן בכל הקהלות הקדושות, ועליהן תבא ברכת טוב. ואם אין אפשרות להשיג אפילו נכריות לטהר את הנפטרות, אפשר לקוברן בלי טהרה בבגדיהן, וכדין הרוג. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ מו סעיף ב עמוד תשטז]

ג יש אומרים דאשה נדה שמתה, מותר לבעלה לטפל בטהרתה ובקבורתה, ולנגוע בה, ואין בזה שום בית מיחוש. אולם אם יש נשים שיטפלו בה, נכון להחמיר, שעל כל פנים יש בזה משום צניעות. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מו סעיף ג עמוד תשיז]

סימן מז – דין כלאים וציצית למת

[שייך לשלחן ערוך סימן שנא]

א מותר לעשות תכריכים למת מכלאים. אפילו לקוברו בהם. דכיון שמת אדם נעשה חופשי מן התורה ומן המצוות. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מז סעיף א׳ עמוד תשיח]

ב המנהג כיום בעיה״ק ירושלים לשאת את הנפטר בטלית, אך אין קוברים אותו עם הטלית, אלא מסירים הטלית קודם הקבורה. ונהגו לפסול תחלה את הציציות על ידי שכורכין אחד מן הכנפות. וחלילה לעשות כל שינוי במנהגי החברא קדישא. ובתימן יש מקומות שלא נהגו להלביש את המת בטלית, אך כשמוציאין את המת לקוברו מכסים המת בטלית, ובשעת הקבורה מסירין הטלית ומחזירין אותה לבית. ובקהלות אחרות, נהגו להלבישו בטלית מתחת לתכריכין. ויש שנהגו להלבישו בטלית בלי ציציות. [נחיבי עם סימן שנב]. וגם מי שהוא סומא ולא יכל להתעטף בציצית כל ימי חייו, יש לקוברו עם טלית של מצוה כשאר מתים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מז סעיף ב עמוד תשיח]

סימן מח – למול תינוק קודם קבורה

[שייך לשלחן ערוך סימן שנג]

א תינוק שמת קודם שקוברים אותו מוהלין אותו על קברו בלא ברכה, וקורין לו שם. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מח סעיף א עמוד תשכב]

ב אין מוציאין מת במטה אלא אם כן היה ראשו ורובו קיים. ואם לאו מניחין אותו בארון סגור.[ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מח סעיף ב עמוד תשכב]

ג יש אומרים שאם הנפטר היה כבן שש או שבע, אין צריך להתפלל בבית הנפטר, ואין אומרים עליו צידוק הדין עד שיהיה בר מצוה. וכיום מנהגינו שמתפללים בבית הנפטר גם באופן כזה. וקטן בן שלשים יום ומעלה, מעיקר הדין אין צריך לומר צידוק הדין ולא השכבה ולא קדיש, אך אם רוצים לומר קדיש בודאי שרשאים לומר. [ילקו״י אבלות עמוד תשכג. ועיין בשו״ת עטרת פז ח״א כרך ב׳ יו״ד סי׳ א׳ בהערה, שהביא כן בשם מרן האמר״ר שליט״א].

סימן מט – האומר אל תקברוני

[שייך לשלחן ערוך סימן שמח]

א האומר אל תקברוני מנכסי, אין שומעין לו, אלא מוציאין מיורשיו כל צרכי קבורתו בעל כרחו. וכן כל מה שרגילין לעשות לבני משפחתו. ואפילו האבן שנותנין על הקבר [מצבה]. והוא שירשו ממון מאביהם. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מט סעיף א עמוד תשכג]

ב מי שציוה קודם מותו למסור את גופו למדע אחר פטירתו, יש אומרים שאין להתאבל עליו כלל,[ורק יאמרו אחריו קדיש]. ויש אומרים שמתאבלים עליו, דאף שעשה מעשה חמור מאד, אינו בכלל מאבד עצמו לדעת שאין מתאבלים עליו. וכן עיקר. וכיום שיש אפיקורסים שאינם מאמינים בתחיית המתים, ומצווים למסור את גופותיהם לאחר מיתתם למחקר רפואי, אין צריך להשתדל להביאם לקבר ישראל. וכשנמסרים לקבורה לידי החברא קדישא, יקברום ליד הגדר רחוק מקברי ישראל. ומיהו אם פורש מדרכי הצבור, מצוה להתאמץ להביאו לקבר ישראל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן מט סעיף ב עמוד תשכג]

סימן נ׳ – דיני המצבה

[שייך לשלחן ערוך סימן שעה]

א יש נוהגים לעשות את המצבה רק לקראת יום השלשים לפטירה, ויש שנהגו שמניחים את המצבה כבר ביום השבעה לפטירתו. וזה המנהג הנכון יותר, שלא לאחר את עשיית המצבה אחר יום השביעי. אך אם לא הספיקו לעשות מצבה עד היום השביעי, יש להניח אבן על הקבר, למראשותיו של הנפטר.[ילקו״י על הלכות אבלות ח״ד מהדורת תשמ״ט עמוד צ׳. ובמהדורת תשס״ד סימן נ׳ סעיף א עמוד תשכה]

ב אותם המפזרים מעותיהם בהון רב בעבור בניית מצבה מיוחדת, עדיף יותר שישקיעו את כספם עבור צדקה לעניים וללומדי תורה, מאשר ישקיעו זאת על המצבה. [שם סי׳ נ]

ג אין לכתוב שבחים גדולים על הנפטר אם באמת לא היו בו שבחים אלה, ובפרט על המצבה של הנפטר, שהדבר מזיק לנפטר, ומעורר עליו קטרוג, ובשמים תובעים אותו על זה. ולכן לא יכתבו על המצבה תוארים כמו הישר באדם, הצדיק והחסיד, וכדומה, שבחים שבאמת לא היו בו. אלא יש לצמצם ככל האפשר את כתיבת התוארים על המצבה. ואם הנפטר סבל יסורים לפני מותו, טוב לכתוב על המצבה שהיה מדוכה ביסורים, שזו היא זכות גדולה לנפטר, ואשרי מי שיסורין באים עליו.[ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד צא, ובמהדורת תשס״ד סימן נ׳ סעיף ג עמוד תשכו]

ד מי שציוה את בניו שלאחר מותו יכתבו על המצבה דברים בזויים עליו, אין הבנים רשאים לקיים את צוואתו זו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן נ׳ סעיף ד עמוד תשכו]

ה אם הבן מחליף את מצבת אביו, אסור לו למעט בשבחים שהיו במצבה הראשונה, משום כיבוד אב. ומכל מקום מן הראוי שמעיקרא לא יכתבו על המצבה תוארים מוגזמים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן נ׳ סעיף ה עמוד תשכז. ילקו״י על הל׳ כיבוד אב ואם פרק יג]

ו הדבר ברור שאין ראוי לכתוב על המצבה את התאריך הלועזי של יום פטירת הנפטר, אף שמעיקר הדין אין בזה איסור, ויכתבו רק את התאריך העברי לבריאת העולם. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד צא, ובמהדורת תשס״ד סימן נ׳ ס״ו עמוד תשכז. יביע אומר ח״ג חיו״ד סי׳ ט]

ז אם עברו וכתבו על המצבה את התאריך לועזי, ראוי להסיר את המצבה מעל הקבר, או לכל הפחות לטוח אותה בטיט ובמלט הנדבק מאד, לבל יפול ממנה, ולכתוב על זה התאריך העברי בלבד. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד צג, ובתשס״ד סי׳ נ׳ ס״ז עמוד תשכט]

ח יש לכתוב על המצבה בכתב עברי [לשון הקודש], ולא בלועזית, ואין לשנות ממסורת ישראל לכתוב אם שם הנפטר וכו׳ בכתב לועזי, כמו אנגלית וכדומה. [ילקו״י אבלות עמ׳ תשכט]

ט אלמנה שנישאת בשנית, ולאחר פטירתה מבקשים בניה לכתוב על המצבה גם את שם משפחתו של בעלה הראשון, והבעל השני מתנגד לכך, אין ביד הבעל השני לעכב, והרשות ביד הבנים לחקוק המצבה עם הזכרת שם אביהם, ואף רשאים לקוברה אצל בעלה הראשון. ורשאים לכתוב על המצבה מרת פלונית אשת פלוני, ״לשעבר אשת פלוני״, ואין בעלה השני יכול לעכב מלכתוב כן על המצבה שלה, כי בתחיית המתים חוזרת היא לבעלה הראשון, כדאיתא בזוהר (בראשית דף כא ע״ב). [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד צג, ובמהדורת תשס״ד סימן נ׳ סעיף ט עמוד תשל. יביע אומר חלק י׳ חיו״ד סימן מז אות ג]

י אין לקבוע על המצבה את תמונת המנוח, שאסור לשנות ממסורת ומנהגי ישראל, בין צורה בולטת בין שוקעת, ועל הרבנים המקומיים לחגור בעוז ותעצומות למנוע דבר זה, ובפרט לפי מה שכתבו הפוסקים ששינוי מן המנהג שעושים למתים יש בו חשש סכנה לחיים ח״ו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד צד. ובמהדורת תשס״ד סימן נ׳ סעיף י עמוד תשל. יביע אומר חלק ג׳ חיו״ד סי׳ כד אות י׳, וח״ד חיו״ד סי׳ לב]

יא מצבה שעל הקבר שהוחלפה על ידי משפחת הנפטר במצבה אחרת נאה הימנה, מותר לתת את המצבה הקודמת על קבר של מת אחר, ולטוח אותה בטיט, ולכתוב על המצבה את שם הנפטר השני. וטוב להחמיר שלא יהנו מן המצבה אלא יתנוה לצורך מת עני שאין לו קרובים הדואגים לעשות לו מצבה. ובזה אין חשש כלל. [שם סעיף יא. יביע אומר ח״ד חיו״ד סי׳ לג]

סימן נא – איסור הנאה מקבר, מהמצבה, וכיוצא בזה

[שייך לשלחן ערוך סימן שסד]

א ארון של מת שהובא מחוץ לארץ לארץ ישראל, ונקבר המת בקרקע בלי הארון, וכמנהג ארץ ישראל, (וכמ״ש הגאון רבי צבי פסח פראנק בשו״ת הר צבי סימן רסט), הרוצה להקל וליהנות מהארון הזה יש לו על מה שיסמוך, ובפרט כשיש הפסד מרובה, ומכל מקום יש לברר עד כמה שאפשר, היאך היתה דעת השולחים את הארון הזה, ואם יתברר שהיתה דעתם על מנת לקוברו עמו אין להקל, ויש לאסור הארון בהנאה כדין תשמישי המת. [ילקו״י על הלכות אבלות מהדורת תשס״ד עמוד תשלב]

ב טסין של כסף עתיק, או חפצי כסף או זהב וכדומה, שנמצאו בחפירות בקברות של גויים, ויש ספק אם הזמינום במיוחד לשם המת, או שמא רק נתנום עליו אחר מותו, מותר להסתחר בחפצי כסף וזהב אלו, ואינם אסורים בהנאה. [ילקו״י אבלות תשס״ד עמוד תשלג. יביע אומר חלק א׳ חיו״ד סימן כד, ובחלק י׳ חיו״ד סימן נח דף שפב ושפג. ושם דן אודות הארכיאולוגים שחופרים בקברות בבל הישנה, ומוצאים שם דברי עתיקות מכסף וזהב שהיו תפורים בתכריכי המתים שלהם, ודעת המהרשד״ם, שאין איסור בתשמישי המת אלא מדרבנן, אבל אין האמת כן, שגם תשמישי המת אסורים מן התורה, כמו המת עצמו, וכמו שמבואר ברש״י והר״ן (סנהדרין מז:). ומ״מ בנ״ד יש להתיר מטעם ס״ס, דשמא אין איסור הנאה במת גוי, ושמא אין הממצאים הללו מתכריכי המת, ואף שהספק השני אינו שקול, חזי לאצטרופי לספק הראשון שהוא שקול, והו״ל רובא להיתרא].

ג מעיקר הדין מותר לישב על הקבר או להלך עליו, ומכל מקום נכון להחמיר בזה משום לועג לרש חרף עושהו. [ב״י בבדק הבית סי׳ שסד, בשם תשו׳ הרשב״א, שנהגו להקל לישב על המצבה. ומה שכתבנו בילקו״י אבלות תשס״ד עמוד תשלג, הוא בדרך חומרא, וכנהוג לחוש להחולקים. וע״ש בפתחי תשובה סק״ב. ועיין בשו״ת יביע אומר ח״ז חיו״ד סי׳ לג סק״א, וסי׳ לד סק״ב. וח״א יו״ד סי׳ כד סק״ז]

ד קבר שפינו ממנו את עצמות הנפטר, יש אומרים שאין לקבור שם נפטר אחר, אלא אם כן יסתרו הבנין של הצדדים. ולדינא נראה, שאם אין הנאה לקרובי הנפטר, שמשלמים לחברא קדישא דמי הקבר, והמת נתפנה משם בהיתר, יש להתיר לקבור שם את הנפטר. ועל החברא קדישא להשתמש בדמים אלו לתיקון שאר הקברים ולא לצרכים אחרים. [ילקו״י שם סי׳ נא ס״ד, מהדורת תשס״ד עמוד תשלה. שו״ת יביע אומר חלק ז׳ חיו״ד סי׳ לג אות ב].

ה עצים שניטעו ליד קברי ״קדושי״ המוסלמים, אין בהם דין של אשרה כלל, ואין כל חשש של איסור הנאה מעצים אלו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן נא סעיף ה, עמוד תשלד]

סימן נב – איסור פינוי המת

[שייך לשלחן ערוך סימן שסג]

א אסור לפנות את המת למקום אחר, בכדי שיוכלו הבנים לילך על קברו לפעמים. אולם אשה שנפטרה וקברוה שלא ליד בעלה, ובני משפחתה רוצים להעביר את קבר בעלה לידה, מפני שעל ידי כן יהיה קל להם לבוא ולבקר על קבריהם, מותר לעשות כן, שיש לו נחת רוח בזה. ובפרט אם ביקשה בפירוש לפני מיתתה שיעבירו את קבר בעלה לידה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ רפו, ובמהדו׳ תשס״ד סימן נב סעיף א עמוד תשלה]

ב וכן אשה שקנתה קבר ליד בעלה המנוח, ובטעות שכחו וקברו אותה במקום אחר, מותר להחזירה ולקוברה על יד קבר בעלה, אך יזהרו מאד לנהוג בכובד ראש בעת הפינוי, ולאחר בקשת המחילה.[ילקו״י על הלכות אבלות מהדורת שנת תשמ״ט עמוד רפז, ובמהדורת תשס״ד סימן נב סעיף ב׳ עמוד תשלה. יביע אומר ח״י סי׳ מז עמ׳ רצז]

ג מי שנפטר בחוץ לארץ, מצוה רבה להעלותו לקבורה בארץ ישראל, משום שנאמר ״וכפר אדמתו עמו״. וכן עיקר לדינא בכל אופן, ואין חוששין לחומרת הזוה״ק בזה, אם לא שהיתה צוואה מפורשת מצדו שלא להעלותו לארץ, שאז יש לקיים דברי הצוואה. [ילקו״י הלכות אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד רפח, ובמהדורת תשס״ד עמ׳ תשלה. יבי״א ח״ו חיו״ד ר״ס לא]

ד גם צדיקים שנפטרו ונקברו בחוצה לארץ, מצוה רבה לפנות את עצמותיהם מקברם, ולהעלותם לארץ ישראל, על מנת לקוברם במרומי הר הזיתים שבירושלים. וברור שיש לעשות זאת רק על ידי אנשים יראי שמים, ובדחילו ורחימו בקדושה ובטהרה, ואחר בקשת ושאילת מחילה מעצמותיהם הקדושים. ושומר מצוה לא ידע דבר רע. [ילקו״י אבלות סי׳ נב ס״ד, מהדורת תשמ״ט עמ׳ רפח, ובמהדורת תשס״ד עמוד תשלז. יחוה דעת ח״ד סימן נז].

ה מצוה רבה לטפל בהעלאת עצמותיו של אדם רודף צדקה וחסד, ומחזיק ביישוב ארץ ישראל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד רפט, ובמהדורת תשס״ד סימן נב סעיף ה, עמוד תשלח]

ו מצוה גדולה על הבן להשתדל מאד להביא את הוריו שנפטרו בחוץ לארץ, לקבורה בארץ ישראל, שכל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור המזבח, שנאמר, וכפר אדמתו עמו. ואין צריך להמתין זמן מה כדי להביאו לארץ ישראל, אלא נכון לעשות כן מיד ולהזדרז בזה. ואפילו שעל ידי כך ימנע מלהשתטח על קברם, עקב היותו מתגורר בחוץ לארץ, אף על פי כן יקברם בארץ, שזו זכות ומעלה גדולה לנפטרים. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ נב ס״ו]

ז תייר שהגיע לביקור בארץ, ונפטר בהיותו בארץ ונקבר בה, ובני משפחתו מחוץ לארץ מבקשים להעבירו לקבר המשפחה בחוץ לארץ, ששם קבורים כל בני המשפחה, אין להתיר להם לפנות את הנפטר מקברו אשר זכה להקבר בארץ ישראל, ואף אם גילה דעתו בחייו וביקש לקוברו בחוץ לארץ, ויש להסביר הדברים לבני המשפחה שהם מרי נפש, ולדבר על לבם כי מאת ה׳ היתה זאת לטובתו ולהנאתו, ויש זכות לנפטר שזכה להקבר בארץ ישראל.

[ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד רצ, ובמהדורת תשס״ד סימן נב סעיף ז, עמוד תשלט. יביע אומר ח״ו יו״ד סי׳ לא. ושם באות ג׳ בענין מצוה לקיים דברי המת אם זה רק בעניני ממון]

ח אולם אשה שהגיעה לארץ לביקור, ונפטרה ונקברה כאן, ואחר איזה זמן בעלה מבקש להעלות את גופתה לקבורה בחוץ לארץ, על יד קבר אחיה הקבור שם, ושכך ביקשה המנוחה בצוואתה, וגם הבעל קנה כבר אחוזת קבר ליד אחיה בחו״ל, גם בשבילו לאחר אריכות ימים, כיון שהיתה צוואה מפורשת לכך, יש להתיר להעביר את גופתה לחוץ לארץ, להקבר על יד אחיה, ובעתיד אצל בעלה. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ נב סעיף ח, עמ׳ תשמ]

ט אסור לפתוח קבר של מת, אף בלי לטלטל המת כלל, משום חרדת הדין שיש למת, אמנם לצורך עיגון, כגון שאחרי שנקבר ולא נודע בדיוק זהותו, טוענת אשתו שיש לו סימן במקום פלוני, ורוצים לפתוח הקבר בכדי להעיד ולשחררה מכבלי העיגון, אפשר לפתוח הקבר. ובפרט שיש בכהאי גוונא ענין של ״לשבת יצרה״, ויהא נחת רוח לנפטר, ויש חולקים. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשמ״ט עמו׳ רצא, ובמהדו׳ תשס״ד עמו׳ תשמ. יבי״א ח״ג יו״ד סי׳ כג אות כז]

י מי שנקבר בבית קברות בארץ, ובעת ההלויה אמרה אמו: ״עוד נעביר אותך מכאן לבית קברות פלוני״. ויש עדים שאכן אמרה כן, מותר להעבירו לבית הקברות שהזכירה אמו, באופן שיש צער ועגמת נפש מרובה למשפחה אם לא יעבירוהו למקום שאמו ביקשה. ובפרט שהפינוי הוא לקוברו אצל אחיו, ואמרו בירושלמי שערב לאדם להיות נינוח אצל אבותיו, וכתבו האחרונים דלאו דוקא אבותיו, אלא גם אצל קרוביו. [ומעשה שהיה ביהודי שנהרג בהפגזת האויב בשנת תשכ״ח, ונקבר בהר המנוחות בירושלים, ואמו טוענת שאמרה בעת הקבורה שיעבירו אותו לקבר בהר הרצל, מותר לפנותו על מנת לקוברו בהר הרצל על יד אחיו שנקבר שם, כיון שהיה תנאי בעת הקבורה לפנותו משם]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד רצב, ובמהדורת תשס״ד עמוד תשמב. ושו״ת יביע אומר ח״ז סי׳ לז. ושם אות ב׳, אם יש נאמנות לאמו של הנפטר שאמרה כן בשעת הקבורה. ושם דן בענין עד אחד שנאמן באיסורין, אם נאמן באיסורין היכא דאתחזק איסורא, ואם יש לחלק בין איסור תורה לאיסור דרבנן. ושם אות ג׳ בענין חרדת הדין אם שייכת אחר י״ב חודש. ע״ש]

יא בית קברות יהודי, שבו קבורים ג׳ יהודים, הנמצא בשטח המועבר לידי שלטון הערבים, [כפי שאירע כן בהחזרת שטח ימית למצריים], מצוה לפנות את עצמות המתים להביאם לקבר ישראל, לבית קברות יהודי השמור מכל פגע, שזהו כבודם. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד רצד, ובמהדורת תשס״ד עמוד תשמד]

יב במקום ששלטון הגויים דורש לפנות את הקברות מבית הקברות, יש להקפיד בעת פינוי הקברות, שלא לערב עצמות הנפטרים ביחד. ומותר להעסיק פועלים גויים בחפירת והריסת הקברים בלבד. וקרובי הנפטרים צריכים לקרוע בגדיהם אם יודעים את יום פינוי העצמות, ונוהגים בו יום אבלות. ומותר לעשות חפירה גדולה שתשמש לקבר גדול, באופן שכל מת בארון נפרד. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשמ״ט עמו׳ רצה, ובמהדו׳ תשס״ד סי׳ נב עמו׳ תשמד]

יג מקום שנמצאים שני קברים ליד דרך ראשית, ועובדים וחורשים שם ערבים, באופן שנגרם חילול כבוד המתים, יש להתיר להעבירם לבית קברות שמור. [ילקו״י שם סי׳ נב סי״ג]

יד בית קברות שבחוץ לארץ, שהולך ומתמלא, ואין לבני הקהלה מקום לקבור את מתיהם, ורוצים בני הקהלה לפנות את כל הקברות ולהעלות את העצמות לארץ ישראל, יש להורות להם שלפי דין תורה אין כל היתר לפנות בית קברות שלם, ואפילו להעביר את העצמות לארץ ישראל, ועל הקהלות הקדושות בכל אתר ואתר להתנגד לפינוי בית הקברות בכל תוקף. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן נב סעיף יד, עמוד תשמו]

טו אסור בכל תוקף לפנות עצמות מתים מקברם לצורך מחקרים כל שהם, ואף במקרה שמותר להעביר עצמות המתים מקברם אסור לטלטלם לבדיקות, מפני שזה פוגע בכבוד המתים, אלא יש לקוברם מיד בכבוד הראוי, ואף עצמות שכבר הוצאו והם מוחזקים ללא קבורה, חייבים להביאם מיד לקבורה. וחיטוט הקברים מהווה פגיעה חמורה בשלום המתים והחיים, כמבואר במסכת יבמות (סג:)ופוגע קשות בעם ישראל. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד רצו, ובמהדורת תשס״ד סימן נב סט״ו עמוד תשמז]

טז קבר שאינו משתמר, שיש לחוש שיכנסו בו מים, מצוה לפנות את המת מקברו, מפני שהוא צער ובזיון למת. ולכן מת שנקבר בשיפולי ההר, ומים נכנסים לתוך הקבר מותר לפנות את המת למקום אחר, כיון שאין המת משתמר שם. ובפרט לפי מה שכתבו מרן השלחן ערוך והאחרונים, שאין פינוי המת אסור אלא מדרבנן. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד רצז, ובמהדורת תשס״ד סי׳ נב עמ׳ תשמז. וע״ע בשו״ת יבי״א ח״ד חיו״ד סי׳ לה. ושם בהערה במה שאמרו חז״ל (שבת יג:) קשה רימה למת כמחט בבשר החי]

יז מי שציוה בעת פטירתו שישאוהו לקוברו בעיר אחרת אצל קברות אבותיו, וכשמת אירע להם אונס והוצרכו לקוברו לפי שעה בבית קברות אחר, ולאחר זמן רוצים להעבירו לקוברו עם אבותיו, אך מאחר וחוששים מפני הריח רוצים לתת על גופו סיד למהר עיכול הבשר, כדי שיוכלו לשאתו, כתב הרשב״א, שמותר לעשות כן, שאין המת מרגיש בצער עיכול הבשר. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ נב סי״ז עמ׳ תשמז. יביע אומר ח״ז חיו״ד סי׳ לה דף רפג]

יח אודות השערוריה שנעשתה בעוה״ר בעת העלייה מתימן, ונציגי השלטונות דאז היו לוקחים תינוקות מחיק הוריהם לבית החולים כשהיו חולים קצת, ואחר איזה ימים היו אומרים להם שמתו ונקברו, והראו להם מקום קבורה, אבל האמת המרה היתה שהיו לוקחים אותם לאימוץ אצל חשוכי בנים

בארץ ובחו״ל, והיו משקרים על ההורים לומר שבניהם מתו, אך מקומות הקבורה היו ריקים, ולאחר שנים השלטונות הקימו ועדה לבדיקת הדבר ונדרשו לפתוח את הקברים, לראות אם הם ריקים, לצורך גדול כזה לברור הדברים ולהוקיע בשער בת רבים עושי רשע גדול כזה, אנשי דמים ומרמה, ואולי נזכה לבער הרע מקרב ישראל, יש להתיר לפתוח הקברים, וכמ״ש בכיו״ב בערוך השלחן(יו״ד סי׳ שסג) שכל שהוא לצורך מצוה, או אפילו הפסד ממון וכיו״ב, אין חשש בפתיחת הקבר לראות מה שצריך. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי נב סעיף יח. יביע אומר ח״ט חלק יו״ד סימן לו עמוד שלו].

סימן נג – איסור הנאה במת

[שייך לשלחן ערוך סימן שמט]

א מת אסור בהנאה, וכן תכריכיו אסורים בהנאה. ודוקא שהזמינם לצרכו ונתנם עליו, אבל בהזמנה לבד אפילו עשאם לצרכו לאחר שמת לא נאסרו, דהזמנה לאו מילתא היא. וכן אם נתנם עליו ולא הזמינם לכך בתחלה עדיין לא נאסרו. [ילקו״י אבלות סי׳ נג עמוד תשמט]

ב ניתוח פלסטי אשר חדשו הרופאים בזמן הזה להוציא קרום עין של מת, ולהרכיבו בעין של סומא, ועל ידי זה רואה כאחד האדם, מותר לסומא בשתי עיניו להתרפאות בזה, מבלי לדעת מהיכן השיגו הרופאים את קרומי עיני המת, אשר עומדים להרכיבם בעיניו, אם ממת ישראל או ממת גוי, ואפילו בעיר שרובה ישראל. ומכל שכן במקום שמצויים שם רוב גויים, שיש לתלות שקרומי העין הם ממתי עכו״ם, אולם רופא דתי שעומד ושואל אם מותר לו להסיר קרומי העין של המת לצורך הניתוח הפלסטי הנ״ל, אין לנו להורות לו היתר כלל, ורק אם המת ציוה על כך מחיים להרשות לרופאים לעשות דבר זה, אז יש מקום לסמוך על המתירים בזה בשעת דחק גדול, באופן שקשה מאד להשיג זאת ממתי עכו״ם, אבל אם אפשר לעשות כן מקרומי עיני מתי עכו״ם, אין להתיר כלל להשתמש בקרומי עיני ישראל. [ילקו״י אבלות שם סימן נג ס״ב, עמוד תשמט. יביע אומר ח״ג חיו״ד סימן כ-כג]

ג כבר צווחו רבנן בתראי על רופאי אליל המנתחים ומבתרים גויות המתים להתלמד בהם, ומנוולים את המת באופן מחפיר, ובפרט שפעמים רבות לוקחים ממנו אברים וחלקי אברים למשמרת להם, ובכגון זה צריך להודיע שאסור לכהן להטמא על קרובים שנותחו לאחר המות. שאין לכהן להיטמאות לשבעה קרוביו אלא אם כן הם שלמים בגופם, אבל אם ניתחו אותם, או שנחתך להם רגל וכדומה, ואין קוברים אותם בשלימותם, אסור לכהנים להיטאות לקרוביהם אלה. [ילקו״י תשס״ד סי׳ נג ס״ג עמוד תשנב. יבי״א ח״ג דף קפז:]

ד גם אפר השרופים אסור בהנאה מעיקר הדין, ולכן צריך לקבור אפר זה, כדי שלא יבואו ליהנות ממנו. ומכל מקום אין מצות קבורה חלה על האפר. ולכן אין לקבור את אפר המת שנשרף בתוך בית הקברות הכללי, מקום שוכני עפר, מכיון שאין על זה מצות קבורה כלל. ומכל שכן שאסור לתת האפר בתוך קבר אחר, שיש בזה חרדת הדין למתים, ואפילו בקבר אשתו לא יתנו האפר כלל. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ נג ס״ד עמוד תשנב. וסי׳ מה עמ׳ תשטו. יבי״א ח״ג דף קפה. יו״ד סי׳ כב אות כב].

ה קוצב לב המושתל בלבו של אדם, מותר להוציאו מגוף המת כדי להשתמש בו לחולה לב אחר וכן פסקו כמה מגדולי דורינו. [ילקו״י ח״ז אבלות מהדורת תשמ״ט, עמוד רעו. ובילקוט יוסף הלכות אבלות מהדורת תשס״ד סימן נג סעיף ה עמוד תשנג. יביע אומר ח״י חיו״ד סי׳ נ׳ עמוד שא].

ו ארכיאולוגים שחופרים בבית הקברות הנכרי של בבל הישנה, ומוצאים שם חפצי זהב ישנים, וטסי זהב מנוקבים שהיו תפורים עם התכריכין. וסוחרי עתיקות קונים מהם ומסתחרים בהם. וכנראה שדרכם היה לתפור את החפצים הללו בתכריכי המתים שלהם. וברוב השנים בלו התכריכין ונעשו לעפר, ויהודי אחד שהוא סוחר עתיקות רוצה להסתחר בחפצי זהב אלו שנמצאו בתוך הקברים, יש מי שכתב להקל בזה, כשיש ספק אם החפצים הנ״ל הוטמנו על ידי אדם. והמיקל יש לו על מה לסמוך. [ילקו״י אבלות תשס״ד סימן נג ס״ו]

ז אין להחמיר להמנע מלהשתמש בנעליים או בסנדלים של מת, ואין צורך לאבדם ולהשחיתם. אולם יש להחמיר בנעלים שהיה לבוש בהם בשעת מותו, אבל בנעליים שלא היו ברגלו בשעה שמת, מותר להשתמש בהם. ומכל שכן נעלים חדשות שעדיין לא הספיק ללבשם בחייו, ועל כל פנים אם לבו נוקפו וחושש מזה, יתן אותם לעניים ויודיעם על כך. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ רעו, ובמהדו׳ תשס״ד סי׳ נג ס״ז עמו׳ תשסא. יבי״א ח״ג יו״ד סי׳ ה]

ח הבגדים של הנפטר מותר להעבירם לאחרים וללובשם ואין בזה כל חשש וגם הבגדים שהיה לבוש בהם בעת שנפטר אין כל חשש ללובשם אחר כך. [ילקו״י תשס״ד עמוד תשסא]

ט תפילין של הנפטר מותר להעבירם לאחר ולהניחן בלי כל חשש. [ילקו״י שם סי׳ נג סע׳ ט]

סימן נד – הנהגות החברה קדישא

א מי שהרג את הנפש בשוגג, וחזר בתשובה שלימה, מותר למנותו עם חבר הרוחצים של החברא קדישא, שמאחר והוברר הדבר שלא במרד ומעל עשה כן, יש להקל. [ילקו״י אבלות סימן ד סעיף א׳, מהדורת תשס״ד עמוד תשסב. יביע אומר חלק י׳ חיו״ד סימן מז עמוד רצז].

ב חברא קדישא שרוצים ללבוש שחורים בתלבושת אחידה בעת ההלוייה, כדרך המחפשים חדשות, אין מעשיהם רצויים, להנהיג חדשות בעניני סדר הלוית המת, שיש קפידא וסכנה בשינוי המנהגים בזה. ואף שאין בזה איסור, לאו מהתורה של ״ובחוקותיהם לא תלכו״, מפני שעיקר כוונתם להראות סימני אבלות, ואין בזה פריצות וכדומה, מכל מקום לא נכון לשנות במנהגי חברא קדישא. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד רפד, ובמהדורת תשס״ד סימן נד סעיף ב, עמוד תשסג. וביביע אומר חלק ג׳ חלק יורה דעה סימן כה]

ג יש מקומות שנהגו שחזן החברא קדישא מברך בבית הקברות בכל הלוויה ברכת ״אשר יצר אתכם בדין״, כדי לפטור את המשתתפים בהלויה, ויש לקיים המנהג. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד רפה, ובמהדורת תשס״ד סי׳ נד סעיף ג עמוד תשסג. יבי״א ח״ה סי׳ ל׳]

ד בית קברות שנקברו שם כמה מתים, והחברא קדישא שכחו ולא עשו הקפות לקדש את בית הקברות כנהוג, נראה שיעשו עתה הקפות עם מזמורי תהלים, ואנא בכח, ופטום הקטורת, כנהוג.[ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ רפו, ובמהדו׳ תשס״ד סי׳ נד סעיף ד, עמוד תשסה]

סימן נה – דין ציצית בבית הקברות

א מותר להכנס לבית הקברות בטלית קטן שלובש תחת בגדיו, שלא אסרו בזה אלא כשלובשו על בגדיו ונראה לעין. ולכן הנוהגים להוציא את ציציותיהם מחוץ לבגדיהם, עליהם להכניסם בבגדיהם כשהם מגיעים לבית הקברות, וכל שכן שיש להזהר שלא יהיו הציציות נגררים על הקברות משום לועג לרש, שנראה כלועג למתים שאינם יכולים לקיים מצות ציצית. וההולך בבית קברות במקום שאין שם קברות, והוא רחוק ד׳ אמות מהקברים, יש אומרים שאין צריך לכסות הציציות. ויש אומרים שיש לחוש שיתקרב תוך ד׳ אמות, ולכן גם באופן כזה צריך לכסות הציציות. ואם יש גדר או מחיצה לבית הקברות, מותר ללילך עם ציציות בחוץ, כשהוא הולך סמוך למחיצה מבחוץ. [ילקו״י אבלות סימן נה סעיף א, עמוד תשסה. ילקו״י על הלכות ציצית מהדורת תשס״ד סי׳ כג]

ב יש נוהגים לקשור שני הציציות שבשני הכנפות זה עם זה כשנכנסים לבית הקברות, ולא הועילו כלום בתקנתן. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן נה סעיף ב, עמוד תשסו]

ג הנכנס תוך ד׳ אמות של מת, או של קבר, דינו כנכנס לבית הקברות. ויש אומרים שאפילו בקבר של קטן ושל אשה יש להחמיר. ויש חולקים ואומרים דבקבר של קטן ושל אשה אין צריך להחמיר. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן נה סעיף ג, עמוד תשסז]

ד במקום שנוהגים להסיר הציציות מהטלית של המת בבית, אם הכתפים [אותם שנושאים את המת]לובשים ציצית, איכא למיחש בהו משום לועג לרש. [ילקו״י שם סי׳ נה ס״ד עמ׳ תשסה]

ה כבר נתבאר לעיל שהמנהג כיום בעיה״ק ירושלים לשאת את הנפטר בלוייה עטוף בטלית, אך אין קוברים אותו עם הטלית, אלא מסירים הטלית קודם הקבורה. ונקבר עם התכריכין בלבד. וראוי לכל המקומות בארץ ובעולם לאמץ בהסכמה את כל מנהגי ירושלים, כי מציון תצא תורה ודבר ה׳ מירושלים. [ילקו״י אבלות סי׳ נה ס״ה, וע״ע בעמוד תשיח]

ו אסור לקחת ספר תורה בזרועו בבית הקברות, אפילו שהוא במטפחת ואינו קורא בו, ויש אומרים שכל האיסור שלא יהלך עם ספר תורה ויקרא בספר, והיינו משום לועג לרש, אבל עצם האחיזה בלחוד אין בה לועג לרש. ויש מחמירים גם בעצם הכניסה לבית הקברות עם ספר תורה בזרועו. והעיקר שיש להחמיר בדבר. [ילקו״י אבלות סימן נה סעיף ו]

ז אם לומד משניות או קורא תהלים לעילוי נשמת הנפטר, אין בזה משום לועג לרש, שהרי עושים זאת לכבודו. ולכן מותר לערוך הספד בסמוך לקבר, אף שאומרים שם דברי תורה. וכן מנהגינו לומר צידוק הדין וקדיש ליד הקבר ממש. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ נה ס״ז].

ח מותר להתפלל במערת המכפלה, וכן בקבר רשב״י במירון, וכדומה, באופן שהם קבורים עמוק הרבה. [שם. ועוד שם לענין תפלה על שאר קברות הצדיקים, וביטול תורה. יחוה דעת חלק סימן לה עמוד קסה, ועמוד רסג, וחלק ו׳ סימן ה׳ עמוד כה].

סימן נו – דין המאבד עצמו לדעת

א המאבד עצמו לדעת אף אם עשה כן מתוך צרות רבות ורעות מאד, אין מתאבלים עליו, ולא קורעים עליו, מפני שאין לו חלק לעולם הבא. [יביע אומר חלק י׳ דף שסה טור ב]. ויש אומרים שכל זה דוקא לאחר התראה שהודיעוהו חומר האיסור, ובכל זאת טרף נפשו בכפו. אבל אם לא התרו בו ולא הודיעוהו חומר האיסור, מתאבלים וקורעים עליו.

ועל כל פנים אם לאחר ששלח יד בנפשו עשה תשובה, והתודה מתוך דעה צלולה, והתחרט על צעדו הנמהר, ומה גם אם ביקש להצילו מרדת שחת, אין למנוע ממנו שום דבר, שאין לך דבר העומד בפני התשובה. ומכל מקום לא יברכו ברכת דיין האמת בשם ומלכות, כי כאן טרף נפשו בכפו נגד רצונו, ורצון יראיו, ולא שייך לומר דיין האמת. ומכל מקום הרוצה לברך יש לו על מה שיסמוך, שאין הברכה על הקריעה והאבלות. ואפילו אם איבד עצמו לדעת באופן שאין מתאבלים עליו. ואם המאבד עצמו לדעת הוא חפשי לגמרי וכופר בדעותיו, יש להתנהג עמו בכל חומר הדין שלא להתאבל עליו, ואם הם כהנים אסור להם להטמא למת זה מקרוביהם. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד שא, ובמהדורת תשס״ד סי׳ נו סעיף א, עמוד תשעג. יבי״א ח״ב סימן כד, וח״ו יו״ד סי׳ לו, וח״ז סי׳ מג אות ב׳. וח״ח יו״ד דף שסה טור א]

ב מי שאיבד עצמו לדעת מצוה על בניו לומר אחריו קדיש, ולעשות הלימודים בליל השבעה והשלשים, וביום פקודת השנה, לעילוי נשמתו, כמו שנוהגים לעשות לשאר נפטרים. ואדרבה יש תועלת מרובה באמירת הקדיש והצדקות שעושים לעילוי נשמת המאבד עצמו לדעת, שטרף נפשו בכפו, שיוכל ליהנות ביתר שאת מאוצרות הצדקה הגנוזים לאותן שלא זכו. וכן יש תועלת באמירת ההפטרה בציבור, ובאמירת ההשכבה ותפילה לעילוי נשמתו, והוא רחום יכפר עון. והוא הדין בכל זה למי שהיה אביו רשע, שיש לו להתאמץ ולהתפלל עליו אחר מותו, וברא מזכה אבא. [ילקו״י אבלות סימן נו סעיף ב]

ג הדבר ברור שאין בעל תשובה רשאי לאבד עצמו לדעת, כדי לכפר על עונותיו הרבים, שהוא איסור חמור מאד, ומכל מקום אם עבר ועשה כן, ונתכוין במה שהתאבד לכפר על עוונותיו הרבים, אף שבודאי עשה שלא כהוגן, מתאבלים עליו, כיון שסוף סוף לבו היה לשמים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ נו ס״ג עמ׳ תשעז. יבי״א ח״ב דף קצג. וח״ו יו״ד סי׳ לו סק״ג]

ד מים שבשכונת המת של המאבד עצמו לדעת, אין צריך לשופכם, ומותר לשתותם. שאין איסור מים שבשכונת המת אלא במת מיתה טבעית ולא בהריגה. [שם סי׳ נו ס״ד].

סימן נז – דין אזהרת טומאת כהן

[שייך לשלחן ערוך סימן שסט]

א אסור לכהן להכנס לבית הקברות, וכאשר הכהן משתתף בהלוייה של אחד מידידיו יזהר שלא יתקרב קרוב לד׳ אמות של הנפטר. וגם לא יהיה תחת אילן או תקרה, וכדו׳, שמאהילים עליו ועל הנפטר. ואמנם מצוה על הכהן להיטמאות לשבעה קרוביו שנפטרו, שהם אביו ואמו, אחיו ואחותו, בנו ובתו, ואשתו. ולכן מותר לו להשתתף בהלוייה ולשאת את המטה. ודעת מרן השלחן ערוך שאין לכהן להטמאות לקרוביו אם נטמא גם למתים אחרים, וכגון שעובר דרך קברות אחרים, שטומאה דחויה אצל כהנים, ולא הותרה לגמרי. ויש חולקים, וכתב בארץ חיים, שמנהג ירושלים שהכהן נכנס לבית הקברות, ולבית ההלויות, למרות שיש שם מתים אחרים, וגם עובר דרך קברות אחרים. [ואמנם לא ראינו שנהגו כן בירושלים, ותמיד מזהירים לכהנים שלא להכנס לבית הקברות]. וכל זה בשעת ההלוייה, אבל אין לכהן להכנס לבית הקברות ביום השבעה ושלשים וכו׳. [שם סי׳ נז ס״א].

ב כהנים שנקברו בתוך בית הקברות, ולא עשו להם קברים בפני עצמם, אין בכך כלום, והיינו שאין צריך להעבירם לקבר סמוך לגדר. [ולענין להיטמאות להם ראה בסעיף הקודם]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד רפ, ובמהדורת תשס״ד סימן נז סעיף ב עמוד תשפא]

ג אין לכהנים להטמאות לקרוביהם אלא אם נפטרו כשהם שלמים, אבל אם בעת הפטירה נחסר להם אבר, וכגון שנחתך הרגל בתאונה וכדומה, אין להם להטמאות לקרוביהם. ואמנם אשה שלפני שנים מפטירתה עשתה ניתוח והוציאו ממנה את הרחם, מותר לבניה הכהנים להטמאות לאמם.[ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ נז ס״ג עמ׳ תשפא. יבי״א ח״ג סי׳ כג אות כו]

ד רכבת נוסעים הנוסעת מעיר לעיר, ובדרך נסיעתה עוברת על בית קברות, יש להקל לכהן לנסוע ברכבת לצורך פרנסתו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן נז סעיף ד, עמוד תשפא. יביע אומר חלק י׳ חלק יורה דעה סימן נב עמוד דש. ושם בא בארוכה בדין ״אהל זרוק אי שמיה אהל״].

ה אף על פי שיש להזהיר את הכהנים שלא יטמאו לקרובם שאיבד עצמו לדעת, מכל מקום אין לגזור בזה שגם לא יתאבלו עליו מחשש שילכו להטמא לו. ולכן באופן שמתאבלים על המאבד עצמו לדעת, גם הכהנים יתאבלו עליו. [ילקו״י שם סי׳ נז סעיף ה]

ו אסור לכהנים לבקר אצל קברות צדיקים, במערת המכפלה או בקבר רחל, ומצוה להוכיח לכהנים החרדים לדבר ה׳ באמירה נעימה לבל יכניסו עצמם בספק איסור טומאה דאורייתא, ולחלל קדושת כהונתם, ואין לכהנים ליטמא לתלמידי חכמים גדולים בזמן הזה אף בקבורתם. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ נז ס״ו עמוד תשפז. שו״ת יביע אומר חלק א׳ חלק יורה דעה ריש סימן י״, וחלק ד׳ חיו״ד סי׳ לה סק״ז. ויחוה דעת חלק ד׳ סימן נח עמוד רפט]

ז מותר לכהן ליטמא באהל של מת גוי, אבל לא במגע ובמשא, ומכל מקום נכון להזהר גם באהל מת גוי. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ נז ס״ז, עמוד תשפח. יביע אומר ח״א יו״ד ר״ס י׳]

ח כהן הרוצה ללמוד בבית ספר רפואי, והדבר כרוך בטומאת מת על ידי ניתוחים וכל כיוצא בזה, אסור לו ללמוד באותו בית ספר רפואי, בהיות וכהן אסור לו להטמא למת, ואסור לו אף להכנס בחדר שיש שם מת, וגם אם המת גוי אסור לו לנגוע בו. [שם סי׳ נז ס״ח]

ט כהן העובד בבית חולים כאח, שאסור לו להטמא למתים, אם עושה כן על פי ציווי הרופאים, אסור לו לישא כפיו, ולכתחלה לא יעלה לספר תורה לעליית כהן, אם לא יחזור בתשובה לקבל עליו לבל ישוב לכסלה. אלא שבס״ת אין חשש ברכה לבטלה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן נז סעיף ט, עמוד תשפח. יחוה דעת ח״ד סי׳ נח]

י אשת כהן מעוברת וקרבו ימיה ללדת, מותרת להכנס לכתחלה באהל המת. [שם ס״ס נז]

סימן נח – שמועה קרובה ושמועה רחוקה

[שייך לשלחן ערוך סימן תב]

א מי ששמע שמועה רחוקה על אב ואם, דהיינו ששמע על פטירתם אחר שעברו שלשים יום, אסור בתספורת כל שלשים יום. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ שה, ובמהדורת תשס״ד סימן נח סעיף א, עמוד תשפט. יביע אומר ח״א חיו״ד סי׳ כה אות יד, ובדף רס. חיו״ד סי׳ כו אות ה]

ב השומע שמועה רחוקה לאחר שלשים יום, צריך לשבת באבלות שעה אחת, אולם הדבר פשוט דלאו דוקא שעה אחת, אלא די בזמן מועט, כגון רבע שעה, או אפי׳ כמה רגעים לנהוג במעשה אבילות.[ילקו״י על הלכות אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד שה, ובמהדורת תשס״ד סי׳ נח ס״ב עמ׳ תשצ. יבי״א ח״ב יו״ד סי׳ כח]

ג השומע שמועה רחוקה, דהיינו אחר שלשים יום, על אביו או אמו, ופגע בו הרגל בתוך שלשים יום לאבלו, מותר לו להסתפר בערב יום טוב לכבוד החג, ואף אם פגע הרגל מיד לאחר שמועה רחוקה, ונהג שעה אחת, הרי הוא כאילו פגע בו הרגל תוך שלשים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמ׳ שה, ובמהדורת תשס״ד סי׳ נח ס״ג, עמוד תשצא. יביע אומר ח״א חיו״ד סי׳ כו]

ד מי ששמע שמועה ביום שלשים לקבורה, שהוא יום ל״א למיתה, נחשב כשמועה רחוקה, ולא כשמועה קרובה, שלענין שמועה רחוקה אנו מונין מיום המיתה ולא מיום הקבורה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ נח ס״ד עמוד תשצא. יביע אומר ח״ד חיו״ד סי׳ מג אות ט]

ה השומע שמועה קרובה בזמן בין השמשות, חשיב כיום הראשון לימי האבל, ואף על פי שעדיין לא ישב שבעה, ולא חלץ את מנעליו, אפילו הכי נחשב לו אותו יום כיום אחד משבעת ימי אבלות. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ נח ס״ה. עמ׳ תשצב. יבי״א ח״ח חיו״ד סי׳ לד]

ו השומע שמועה שמת לו מת מאותם שצריך להתאבל עליהם, והיא שמועה קרובה, ועדיין יום, מונה מיום מחר, ואותו יום אינו עולה לו. [שלחן ערוך סימן תב סעיף י״א. וראה בכיו״ב ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ נח ס״ו, עמוד תשצג. יביע אומר ח״ה דף רצ: אהע״ז סי׳ ז׳ סק״ד]

ז מי שבאה לו שמועה שמת קרובו, והדבר בספק אם היא שמועה רחוקה או קרובה, אין צריך להתאבל שבעה ושלשים, אלא די לו לשבת שעה אחת באבל, כדין שמועה רחוקה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן נח סעיף ז עמוד תשצד. יביע אומר ח״ז חלק יורה דעה סימן מג אות ח]

ח השומע שמועה, וספק אם היא שמועה קרובה או שמועה רחוקה, דהיינו לאחר שלשים יום, יש להקל שלא לקרוע, שהעיקר הוא שהקריעה היא מדרבנן. (ובספיקא אזלינן לקולא). אבל באביו ואמו קורע לעולם. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשס״ד עמ׳ תשצד. יביע אומר ח״א סי׳ כו הער׳ א׳]

ט מי שבאה לו שמועה ספק רחוקה ספק קרובה וישב שעה אחת, [שהרי בספק שמועה קרובה הולכים לקולא כאילו היתה שמועה רחוקה], ואחר כמה ימים נודע לו שאז היתה שמועה קרובה בתוך שלושים, וכעת עברו שלושים יום, אין צריך לחזור ולהתאבל יותר. [שם סי׳ נח סעיף ט]

י מי שמת לו מת בארצות הברית ובאה לו השמועה כאן בארץ ישראל בלילה שאחר שלשים, אבל בארצות הברית הוא עדיין יום ל׳, הכל לפי מקומו ושעתו, ומכיון שכאן עברו ל׳ יום הוה ליה שמועה רחוקה. ואם הנפטר מת כאן בארץ ישראל, וקרובו שמע על כך בארצות הברית, ושם עדיין הוא יום שלשים, וכאן ליל ל״א, נחשב כשמועה קרובה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד שט, ובמהדורת תשס״ד סימן נח סעיף י׳ עמוד תשצה]

יא מי שהודיעו לו שמת קרובו שחייב לישב עליו שבעה, והאסון אירע כמה ימים לפני כן, אינו מונה שבעה ושלשים אלא מיום שנודע לו, שיום שמועה קרובה כיום קבורה, ומכל מקום הלימוד שנוהגים לעשותו בליל השלשים, אם ידוע יום המיתה יעשו ביום המיתה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן נח סעיף יא, עמוד תשצה, ועמוד תרעו]

יב מי ששמע שמועה קרובה, דהיינו ששמע על פטירת קרובו בתוך ל׳ יום לפטירתו, שדינו כיום קבורה, אין לו להניח תפילין ביום שמועה קרובה, ולמחרת לא יניח תפילין רק לאחר הנץ החמה. [שם מהדורת תשס״ד סי׳ נח סי״ב, עמוד תשצה. יבי״א ח״ב דף רא: יו״ד ר״ס כז]

יג מי שמת ביום ראשון ונקבר ביום שני ובאה שמועה לקרוביו, יש ללכת אחר יום המיתה והיא בכלל שמועה רחוקה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן נח סעיף יג, עמוד תשצה]

יד מי שבא לביתו אחר כמה ימים שנעדר מהבית, ומצא את בני ביתו יושבים שבעה, והם כבר ביום האחרון של האבלות, קיימא לן שהוא מונה עמהם, ויוצא מגזרת שבעה עמהם. ומיד לאחר שעמדו מנחמים, מניח תפילין בברכה, אף שהוא יום ראשון אצלו. ולא דמי לשמועה קרובה בתוך ל׳ שאינו מניח תפילין ביום ששמע השמועה, דהכא כיון שקם עם בני ביתו מהשבעה, דינו כמי שיצא לגמרי מגזרת שבעה, ויכול להניח תפילין. ויש חולקים ואומרים שבכל זאת יניחן בלא ברכה, דהוי כשומע שמועה קרובה בתוך שלשים שאינו מניח תפילין. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן נח סעיף יד, עמוד תשצו]

טו כל שנהג מקצת מעניני אבלות בשמועה קרובה, בבכיה וצעקה, אף על פי שלא עשה קריעה, נחשב לו האבל מיום השמועה. ואם פגע בו הרגל בטלה ממנו גזרת שבעה. [יביע אומר חלק י׳ חיו״ד דף שסד טור א׳ ד״ה שם].

סימן נט – דיני ליקוט עצמות – אבילות ביום העברת הנפטר

[שייך לשלחן ערוך סי׳ תג]

א חיילי הצבא שנהרגו במלחמה, ונקברו בארון בבית קברות עראי, ואחר כמה חודשים מעבירים אותם לקבורה בארונותיהם בתוך העיר, אין בזה דין ליקוט עצמות, כיון שקוברים את הארונות כמות שהם עם העצמות, ולכן אחר קבורת הארונות אין צריך להתאבל כלל. ולא לקרוע את בגדיהם. אולם אם מוציאים אותם מהארון וקוברים את עצמותיהם, נוהג דין ליקוט עצמות שהקרובים צריכים להתאבל באותו יום. [ילקו״י הלכות אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד שי, ובמהדורת תשס״ד, סי׳ נט עמוד תשצז. יחוה דעת חלק ד׳ סימן נט עמוד רצה. יביע אומר ח״ט חיו״ד סי׳ מח עמוד שנג]

ב חללי הצבא שנהרגו במלחמה, ה׳ ינקום דמם, המובאים לאחר זמן לקבורת קבע ולמנוחת עולמים, אם ידוע למשפחות החללים היום שמפנים עצמות קרוביהם, כדי להעבירם לקבורת קבע, צריכים לנהוג בכל אותו יום כל דיני אבלות עד הערב, אף על פי שהקבורה נעשית למחרת, או לאחר כמה ימים. וביום הקבורה אינם נוהגים אבילות כלל. אבל כשאין ידוע מתי מפנים את העצמות, אין הבנים ולא יתר הקרובים צריכים להתאבל מספק. ויפה הנהיגו הרבנים שלא להודיע על מועד הפינוי למשפחות החללים. ואם עבר יום פינוי וליקוט העצמות, ולא ידע, אינו נוהג אבילות ביום הקבורה כלל. [שם סימן נט ס״ב].

ג מי שנעדר מן המלחמה, ולאחר זמן נתברר שמצא את מותו ל״ע בתוך טנק שנשרף, ומצאו קצת עצמות שרופות, ובו ביום שנמצאו קברו את שרידי עצמותיו, כיון שנתייאשו מלקוברו, יש להקל שיתאבלו בעת מציאת אותם העצמות רק שעה אחת בלבד. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד שיא, מהדורת תשס״ד סימן נט סעיף ג עמוד תשצח].

ד בכל ליקוט עצמות שצריכים הקרובים להתאבל כל אותו יום, מיד אחר הקבורה יכולים להניח תפילין בברכה, שאין זה יום מיתה שנאמר בה ואחריתה כיום מר. ורק בשעת ליקוט העצמות פטור מקריאת שמע תפלה ומן התפילין, ומכל מצוות האמורות בתורה. [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס״ד, סוף סי׳ נט]